

KARL MARKS

**ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE
ÜCRET, FİYAT VE KÂR**

ERİŞ YAYINLARI

ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE
ÜCRET, FİYAT VE KÂR
KARL MARKS

Ücretli Emek ve Sermaye^[75]. Aralık 1847'nin ikinci yarısında kendisi tarafından verilen konferanslara dayanılarak Marks tarafından yazılmıştır. *Neue Rheinische Zeitung*, 5-8 ve 11 Nisan 1849, n° 264-67 ve 269'da yayınlanmıştır. [Türkçe'ye çevirisi, K. Marks, *Ücretli Emek ve Sermaye*, Marks-Engels: *Seçme Yapıtlar*, Cilt: 1, s: 174-212, Birinci Baskı, Sol Yayınları, Aralık 1976]

Ücret, Fiyat ve Kâr^[22], , Mayıs sonu ve 27 Haziran 1865 tarihleri arasında Marks tarafından yazılmıştır. Aynı bir broşür olarak ilk kez 1898'de Londra'da yayınlanmıştır. [Türkçe'ye çevirisi, K. Marks, *Ücret, Fiyat ve Kâr*, Marks-Engels: *Seçme Yapıtlar*, Cilt: II, s: 37-91, Birinci Baskı, Sol Yayınları, Temmuz 1977]

Eriş Yayınları tarafından düzenlenmiştir, 2003.

erisyay@kurtuluscephesi.com

<http://www.kurtuluscephesi.com>

<http://www.kurtuluscephesi.net>

<http://www.kurtuluscephesi.org>

İÇİNDEKİLER

ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE

9

9	Friedrich Engels'in Giriş'i
18	Ücretli Emek ve Sermaye
18	I
23	II

ÜCRET, FİYAT VE KÂR

45

45	[Giriş]
46	I. [Üretim ve Ücret]
48	II. [Üretim, Ücret, Kâr]
56	III. [Ücret ve Para Dolaşımı]
60	IV. [Arz ve Talep]
61	V. [Ücret ve Fiyat]
64	VI. [Değer ve Emek]
72	VII. İşgücü
74	VIII. Artı-Değer Üretimi
76	IX. Emegın Değeri
78	X. Kâr, Bir Metal Değerinden Satmakla Elde Edilir
79	XI. Artı-Değerin Aynıştığı Çeşitli Bölümler
82	XII. Kârlar, Ücretler ve Fiyatlar Arasındaki Genel İlişki
83	XIII. Ücretleri Yükseltmek ya da Düşmelerine Karşı Koymak Yolundaki Bellibaşlı Girişimler
89	XIV. Sermaye ile Emek Arasındaki Mücadele ve Bunun Sonuçları
96	<i>Açıklayıcı Notlar</i>

ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE
ÜCRET, FİYAT VE KÂR
KARL MARKS

ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE^[75]

FRIEDRICH ENGELS'İN GİRİŞİ

BU YAPIT, *Neue Rheinische Zeitung*'da^[76] 4 Nisan 1849 tarihinden başlayarak bir dizi başyazı olarak yayımlandı. Marx'ın 1847'de, Brüksel'de, Alman İşçileri Birliğinde^[77] verdiği konferanslar, bu broşürün temelini oluşturur. Bu yapıt, basıldığı kadıyla, yarım kalmıştı. Gazetenin 269'uncu sayısında, makalenin sonunda, "Devam edecek" notu ile verilen söz, o sırada hızla birbiri üstüne yığılmakta olan olaylar sonucu yerine getirilmedi: Macaristan'ın Ruslar tarafından istilâsı,^[78] bizzat gazetenin de kapanmasına (19 Mayıs 1849) yolaçan Dresden'deki, Iserlohn'daki, Elberfeld'deki ayaklanmalar, Pfalz ve Baden ayaklanmaları.^[79] Marx'ın ölümünden sonra bulunan yapıtları arasında makalelerin geri kalan bölümlerinin müsveddelerine raslanmadı.^[80]

Ücretli Emek ve Sermaye'nin ayrı bir yayını olarak broşür

[sayfa 174] biçiminde birkaç baskısı yapılmıştır, sonuncusu, 1884'te *Hottingen-Zurich'te, Schweizerische Genossenschafts-Bushruckerei* (İsviçre Basın Kooperatifi) tarafından yayınlanmıştır. Şimdiye kadar yayınlananlar, ilk metne harfi harfine uyuyordu. Ama bu yeni baskı, propaganda broşürü olarak, en azından 10.000 adet dağıtılacaktır; bu bakımdan, Marx'ın kendisinin de, bu koşullar altında, asıl metinde değişiklik yapmadan yeni bir baskıya izin verip vermeyeceğini düşünmeden edemedim.

Kırklarda, Marx ekonomi politiğin eleştirisini henüz tamamlamamıştı. Bu, ancak ellilerin sonuna doğru gerçekleşti. Onun için, *Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı'nın* birinci kısmından (1859) önce yayınlanan yazıları, birçok bakımdan, 1859'dan sonra yazdıklarından farklıdır. Bundan önceki yazılarında öyle deyimler, hatta başlıbaşına öyle tümceler vardır ki, sonraki yapıtları açısından talih-siz, hatta yanlış görünürlere. Şurası açıktır ki, geniş okur yığınları için yapılan sıradan yayınlarda, yazarın entelektüel gelişiminin bir parçası olarak bu ilk bakış açısının da bir yeri vardır, ve yazarın olduğu kadar okurların da, bu eski yapıtların değiştirmeden basılmasını istemek hakları vardır ve. benim de bunların tek sözcüğünü olsun değiştirmeyi aklımın köşesinden bile geçirmemiş olmam gerekirdi.

Ama, hemen tümüyle işçiler arasında propagandayı amaçlayan yeni bir baskı sözkonusu olduğunda, iş değişmektedir. Bu durumda, Marx, elbette, 1849 tarihli eski açıklamasını, yeni bakış açısıyla bağdaştırmak isteyecekti. *Ve bu baskı için*, bellibaşlı bütün noktalarda, bu amaca ulaşmak üzere, bazı gerekli değişiklik ve eklemeleri yapmakla, Marx'ın düşüncesine uygun bir davranışta bulunduğumdan eminim, Okura şimdiden söylüyorum: bu, Marx'ın 1849'da yazmış olduğu değil, 1891'de yaklaşık olarak yazmış olacağı broşürdür. Dahası, asıl metin öyle çok sayıda dağıtıldı ki, onu, daha ileride tüm yapıtları arasında *hiç değiştirmeden* yeniden basmama dek, bu, şimdilik, yeterli olacaktır.

Benim yaptığım değişikliklerin tümü, *bir tek* nokta etrafında toplanıyor. Asıl metne göre, işçi, kapitaliste, ücret karşılığında *emeğini* satmaktadır; bu metne göre ise, işçi, *işgücünü* satmaktadır. Bu değişiklik için bir açıklama yapmam [sayfa 175] gerekir. Bu açıklamayı, bu sorunun basit bir sözcük oyunu değil, tersine, bütün ekonomi politiğin en önemli noktalarından biri olduğunu görsünler diye yap-

malyım.

Bu açıklamayı, en güç ekonomik tahlillerin kendilerine kolaylıkla anlatılabildiği eğitim görmemiş işçilerin, böylesine karmaşık sorunları yaşamları boyunca hiç kavrayamamış bizim “kültürlü” ve kendini beğenmiş kişilerimizden ne kadar üstün olduklarına burjuvazi kendisini inandırabilsin diye yapmalıyım.

Klasik ekonomi politik,^[81] fabrikatörün satın aldığı ve karşılığını ödediği şeyin, çalıştırdığı işçilerin *emekleri* olduğu yolundaki mevcut anlayışı sınıai uygulamalardan devralmıştır. Bu anlayış, fabrikatörün ticari gereksinimleri, muhasebe ve fiyat hesaplamaları açısından tamamıyla yeterli olmuştur. Ama bunun ekonomi politığe safça aktarılmasıyla orada gerçekten de olağanüstü yanlışlar ve kargaşalıklar yaratmıştır.

Ekonomi, bütün metallerin, bu arada “emek” diye adlandırıldığı metanın da fiyatlarının sürekli değişmekte olduğunu; bunların çoğu kez bizzat metallerin üretimleriyle hiç bir ilişkisi bulunmayan ve, dolayısıyla da, fiyatların, kural olarak, salt raslantı sonucu belirleniyorlarmış gibi görüldüğü çok çeşitli koşullar sonucu yükselip düştüğü olgusunu gözlemlemektedir. Bundan ötürü, bir bilim olarak ortaya çıkar çıkmaz,^[82] ekonomi politığın ilk işlerin den biri, görünüşte metallerin fiyatlarını belirleyen bu raslantının arkasına gizlenen, ama gerçekte, bu raslantının kendisini de belirleyen yasayı araştırmak oldu. Ekonomi politik, çalkanma ve dalgalanmaların etrafında gerçekleştiği sabit merkezi, yükselme ve alçalma arasında gidip gelen sürekli çalkantı halindeki bu meta fiyatlarının sınırları içinde aradı. Fiyatları düzenleyen yasa olarak metallerin *değerini*, bütün fiyat dalgalanmalarının onunla açıklandığı ve bütün bu dalgalanmaların sonuç olarak gelip dayandığı değeri bulmak için, yola, meta fiyatlarından çıktı.

Klasik iktisat, böylece, bir metanın değerinin, bu metanın içerdiği ve üretilmesi için gerekli olan emek ile belirlendiğini buldu; ve bu açıklama ile yetindi. Biz de, bir an için, burada durabiliriz. Ama yanlış anlamlara meydan vermemek ^[sayfa 176] için, bu açıklamanın, günümüzde artık tamamıyla yetersiz bir hale geldiğini anımsatacağım. Emegin değer yaratma özelliğini derinlemesine inceleyen ilk kişi Marx’tı ve bu incelemesiyle, bir metanın üretimi için görünürde ya da gerçekte zorunlu olan her emegin, bu metaya, bütün koşullarda, harcanan emegin niceliğine tekabül eden büyüklükte bir

değer katmadığını buldu. Demek ki, bugün, Ricardo gibi iktisatçılarla birlikte, rasgele, bir metanın değerinin, onun üretimi için gerekli-emekle belirlendiğini söyleyecek olursak, bunu her söylediğimizde, Marx'ın bu konudaki ihtiyat kaydına da dolaylı olarak değinmiş oluruz. Burada bu kadar yeterlidir; gerisi, Marx'ın *Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*'sında (1859) ve *Kapital*'inin birinci cildinde bulunabilir.

Ama, iktisatçılar, değer bu emek ile belirlenişini “emek” metana uyguladıklarında, çelişkiden çelişkiye düştüler. “Emek”in değeri nasıl belirlenir? İçerdiği gerekli-emekle. Ama bir işçinin, bir günlük, bir haftalık, bir aylık, bir yıllık emeğinde ne kadar emek vardır? Bir günlük, bir haftalık, bir aylık, bir yıllık emek vardır. Eğer emek bütün değerlerin ölçüsü ise, o zaman, “emeğin değeri”ni, gerçekten de, ancak emek ile ifade edebiliriz. Ama eğer bütün bildiğimiz, bir saatlik emeğin bir saatlik emeğe eşit olduğundan ibaretse, bir saatlik emeğin değeri konusunda hiç bir şey bilmiyoruz demektir. Bu ise, bizi, amaca bir kıl payı olsun yaklaştırmıyor; olduğumuz yerde dönüp duruyoruz.

Onun için, klasik iktisat, bir başka yol denedi, ve şöyle dedi: bir metanın değeri, onun üretim maliyetine eşittir. Peki ama, emeğin üretim maliyeti nedir? Bu soruya karşılık verebilmek için, iktisatçılar, mantığa birkaç takla attırmak zorundadırlar. İktisatçılar, bizzat emeğin, ne yazık ki bilinmeyen üretim maliyetini araştıracaklarına, işçinin üretim maliyetini araştırmaya girişmişlerdir. Ve bu bulunabilir. Bu maliyet zamana ve koşullara göre değişiklik gösterir, ama belli toplum koşulları için, belli bir yer, belli bir üretim dalı için, hiç değilse oldukça dar sınırlar içinde, bu maliyet de bellidir. Bugün biz, nüfusun büyük ve durmadan artan bir sınıfının ancak üretim araçları –alet, makine, hammadde ve geçim araçları– sahiplerinin hesabına ücret karşılığında çalışarak yaşayabildiği kapitalist üretimin egemenliği [sayfa 177] altında yaşıyoruz. Bu üretim biçimi temeli üzerinde, işçinin üretim maliyeti, işçinin çalışabilmesi, çalışabilir durumda kalması, ve yaşlılık, hastalık ya da ölüm gibi nedenlerle ayrılmasından sonra yerinin bir başkası tarafından alınması –yani, işçi sınıfının gerekli sayılarda çoğalması– için ortalama olarak gerekli olan geçim araçları miktarından –ya da bunların para olarak fiyatından– ibarettir.

Varsayalım ki, bu geçim araçlarının para olarak fiyatı, günde ortalama üç markı bulmaktadır.

Demek ki, işçimiz, kendisini çalıştıran kapitalistten günde üç marklık bir ücret almaktadır. Buna karşılık, kapitalist, onu, diyelim ki, günde on-iki saat çalıştırmaktadır. Bu kapitalist, kabaca şöyle hesap yapar:

İşçimizin –bir tesviyecinin– bir günde tamamlayabileceği bir makine parçasını yapmak zorunda olduğunu varsayalım. Hammadde –daha önceden gerekli biçimde hazırlanmış demir ve pirinç– 20 mark tutuyor. Buharlı makinenin kömür tüketimi, ve bu aynı buharlı makinenin, tornanın ve işçimizin kullandığı öteki aletlerin bu kullanımdan doğan yıpranma payı, bir gün için, bir marklık bir değeri temsil etmektedir. Varsayımımıza göre, bir günlük ücret, 3 marktır. Böylece bizim sözkonusu makine parçası, hepsi içinde, 24 mark etmektedir. Ama kapitalist, buna karşılık, müşterilerinden, ortalama olarak, 27 mark alacağını hesaplamaktadır, ya da yaptığı harcamadan 3 mark daha fazlasını.

Kapitalistin cebine indirdiği bu 3 mark nereden geliyor? Klasik ekonominin iddiasına göre, metalar, ortalama olarak, kendi değerlerinden satılırlar, yani içerdikleri gerekli-emek miktarına tekabül eden fiyatlardan. Bizim makine parçasının ortalama fiyatı –27 mark– demek ki, kendi değerine, yani bu parça içinde cisimleşmiş emeğe eşit olacaktır. Ama bu 27 marktan 21’i, bizim tesviyeci işe koyulmadan önce de zaten var olan bir değerdi. 20 markını hammaddeler, bir markını da iş sırasında tüketilen kömür, ya da [üretim -ç.] sürecinde kullanılmış ve etkinlikleri bu değer tutarınca azalmış olan makineler ve aletler içermekteydi. Geriye kalıyor hammaddenin değerine eklenmiş olan 6 mark. Ama iktisatçılarımızın kendi varsayımlarına göre, bu 6 mark, ancak, işçimizin hammaddeye katmış olduğu emekten ileri gelebilir. İşçinin oniki ^[sayfa 178] saatlik emeği, böylece, 6 marklık yeni bir değer yaratmıştır. Onun oniki saatlik emeği, demek ki, 6 marka eşit olacaktır. Ve böylece, biz de, en sonunda, “emeğin değeri”nin ne olduğunu bulmuş oluyoruz.

“Dur bakalım!” diye bağırıyor tesviyecimiz. “Altı mark mı? Ama ben ancak üç mark aldım! Benim kapitalist, oniki saatlik emeğimin değerinin ancak üç mark olduğuna yemin billâh ediyor, ve eğer altı mark isteyecek olursam, benimle alay eder. Ne demek oluyor bu?”

Emeğin değeri ile, önceleri kısır bir döngü içine giriyor idiy-

sek, şimdi de, tam anlamıyla içinden çıkılmaz bir çelişki içine düşmüş bulunuyoruz. Emegın değerini aradık ve bize gerekli olandan fazlasını bulduk. İşçi için, oniki saatlik emegın değeri üç marktır, kapitalist için ise, altı marktır, ki bunun üçünü ücret olarak işçiye öder, üçünü de kendisi için cebe atar. Şu halde, emegın, bir değil, iki değeri, üstelik de birbirinden çok farklı iki değeri olmalıydı!

Para olarak ifade edilen değerleri iş zamanına indirgediğimiz anda, çelişki daha da akıl almaz bir hal alıyor. Oniki saatlik çalışma sırasında, altı marklık yeni bir değer yaratılmıştır. Böylece, altı saatte üç mark – işçinin oniki saatlik emek karşılığı aldığı miktar. Oniki saatlik emek karşılığında, işçi, buna eş bir değer olarak, altı saatlik emek ürünü elde etmektedir. Şu halde, ya emegın biri ötekinin iki katı olan iki değeri vardır, ya da oniki altına eşittir! Her durumda da tam bir saçmalığa varılmaktadır.

Ne yaparsak yapalım, emegın alınıp satılmasından ve emegın değerinden sözettiğimiz sürece, bu çelişkidenden hiç bir zaman kurtulamayacağız. İktisatçıların başına gelen de budur. Klasik ekonominin son kolu olan rikardocu okul, esas olarak bu çelişkiyi çözümlenemesi yüzünden batmıştır. Klasik iktisat bir çıkmaza girmiştir. Çıkışı yolunu bulan Marx oldu.

İktisatçıların “emek”in üretim maliyeti olarak gördükleri şey, emegın değil, bizzat yaşayan işçinin üretim maliyeti idi. Ve bu işçinin kapitaliste sattığı şey, kendi emeği değildi. “İşe fiilen başlar başlamaz”, diyor Marx, “artık, emeği onun olmaktan çıkmıştır ve bunun için de bu emegın şimdi işçi tarafından satılması sözkonusu olamaz.”^[83] İşçi, olsa olsa [sayfa 179] *gelecekteki* emeğini satabilir, yani belirli bir zaman içinde belirli bir işi yerine getireceği üzerine söz kesebilir. Ama bunu yapmakla emek satmış olmaz (ki bu emegın önce harcanmış olması gerekirdi), belirli bir zaman için (gündelik iş durumunda) ya da belirli bir üretim için (parça başına iş durumunda), işgücünü kapitalistin emrine verir: kiraya verdiği, ya da sattığı, *işgücüdür*. Ama bu işgücü işçinin kişiliğine sıkı sıkıya bağlıdır ve ondan ayrılamaz. İşgücünün üretim maliyeti, şu halde, işçinin bizzat kendi üretim maliyeti ile çakışmaktadır; iktisatçıların emegın üretim maliyeti dedikleri şey, gerçekte, işçinin ve, böylelikle de, onun işgücünün üretim maliyetidir. Ve böylece işgücünün üretim maliyetinden gerisin geriye işgücünün değerine varabiliriz ve, Marx’ın işgücünün alım ve satımı konusundaki bölümde yaptığı

gibi (*Kapital*, Band IV, 3),^[84] belirli bir nitelikteki işgücünün üretimi için zorunlu olan toplumsal olarak gerekli-emek miktarını saptayabiliriz.

Peki ama işçi işgücünü kapitaliste sattıktan, yani önceden kararlaştırılan –gündelik ya da parça başına– bir ücret karşılığında işgücünü kapitalistin emrine verdikten sonra ne olur? Kapitalist, işçiyi, iş için gerekli bütün şeylerin –hammadelerin, yardımcı maddelerin (kömür, boya vb.), aletlerin, makinelerin– hazır olduğu atölyesine ya da fabrikasına götürür. İşçi burada ölesiye çalışmaya başlar. Gündelik ücreti, yukarda varsaydığımız gibi, üç marktır – bu durumda, bu ücreti, gündelik ya da parça başına kazanıyor olması önemli değildir. Burada da, gene, işçinin, kendi emeği ile, tüketilen hammaddeleere oniki saatte altı marklık bir yeni değer kattığını varsayıyoruz, ki bu yeni değeri, kapitalist, yapımı tamamlanmış parçayı sattığı zaman paraya dönüştürür. Kapitalist, bununla, işçiye üç markını öder; öteki üç markı da kendisine alıkoymaz. Ama eğer işçi, oniki saatte altı marklık bir değer yaratıyorsa, altı saatte de , üç marklık bir değer yaratır. Demek ki, kapitalist için altı saat çalışmakla, işçi, ücret olarak aldığı üç markın eşdeğerini kapitaliste zaten geri ödemiş oluyor. Altı saatlik bir çalışmadan sonra ikisi de ödeşmiş olmaktadırlar, birbirlerine tek fenik bile borçlu değillerdir.

“Dur bakalım!” diye bağırıyor bu kez de kapitalist. “Ben işçiyi bütün bir gün için, oniki saatliğine kiraladım. Oysa [sayfa 180] altı saat ancak yarım gün eder. Haydi bakalım öteki altı saat da doluncaya kadar iş başına – ancak o zaman ödeşmiş olacağız!” Ve işçi, gerçekten de, “kendi isteğiyle” kabul ettiği ve altı iş saatine malolan bir ürün için oniki saatlik bütün bir gün çalışmayı üstlendiği anlaşmaya uymak zorundadır.

Parça başına çalışmada da durum tıpatıp aynıdır. Varsayalım ki, işçimiz, oniki saatte bir metadan oniki parça yapıyor. Bu parçalardan herbiri, hammadde ve yıpranma olarak iki marka malolmakta ve 2,5 marka satılmaktadır. Bundan önceki aynı varsayımlara göre, demek ki, kapitalist, işçiye, parça başına 25 fenik verecektir; bu, oniki parça için üç mark etmektedir ki, bunu kazanılması için de işçinin oniki saate gereksinmesi vardır; oniki parçanın satışından kapitalistin eline 30 mark geçer; bundan hammaddele ve yıpranma için 24 mark indirildiğinde geriye altı mark kalır ki, kapitalist bunun üç markını ücret olarak işçiye öder, üç markını da cebine atar.

Tıpkı yukarıdaki gibi. Burada da işçi, altı saat kendisi için yani ücretini karşılamak için (oniki saatin herbirinde yarımsar saat), ve altı saat da kapitalist için çalışır.

En iyi iktisatçıların, “emek”in değerinden yola çıktıkları sürece üstesinden gelemedikleri güçlük, “emek”in değil de, “işgücü”nün değerinden yola çıktığımızda ortadan kaybolur. Günümüzün kapitalist toplumunda, işgücü bütün öteki metalar gibi bir metadır, ama gene de, tamamıyla özgün bir meta. Yani, değer yaratan bir güç, bir değer kaynağı olmak ve, gerçekten de, uygun bir biçimde kullanıldığında, bizzat kendisinde olandan daha fazlasını yaratan bir değer kaynağı olmak gibi özgün bir niteliği vardır. Üretim bugünkü durumunda, insanın işgücü, bir günde, bizzat kendisinde bulunandan ve kendisinin malolduğundan daha büyük bir değer üretmekle kalmaz; her yeni bilimsel bulguyla, her yeni teknik buluşla, günlük üretiminin günlük maliyeti aşan bu fazlalığı artar, ve dolayısıyla da işgününün, işçinin günlük ücretini karşılamak için çalıştığı bölümü azalır; öte yandan da, işgününün, işçinin karşılığını almaksızın emeğini kapitaliste *armağan etmek* zorunda olduğu bölümü artar.

İşte bugünkü toplumumuzun tüm ekonomik yapısı budur: bütün değerleri yaratan tek başına işçi sınıfıdır. Çünkü değer sözü, emek sözünün bir öteki ifadesinden başka bir şey [sayfa 181] değildir ve bugünkü kapitalist toplumumuzda, belirli bir metan içerdiği toplumsal olarak gerekli-emek miktarını anlatan bir deyimdir. Ne var ki, işçiler tarafından üretilen bu değerler, işçilere ait değildir. Bu değerler, hammaddelerin, makinelerin, aletlerin ve işçi sınıfının işgücünü satın almalarına olanak sağlayan birikmiş paranın sahiplerine aittir. Demek ki, işçi sınıfının yarattığı ürünler yığılmasından kendisine kalan, bu yığın bir bölümüdür ancak. Ve az önce gördüğümüz gibi, kapitalist sınıfın kendine sağladığı ve olsa olsa toprak sahipleri sınıfı ile bölüşmek zorunda olduğu geri kalan bölüm, her yeni bulgu ve buluşla daha da artar, buna karşılık, işçi sınıfının payına düşen bölüm (adam başına hesaplandığında) ya çok yavaş ve önemsiz bir artış gösterir, ya yerinde sayar, ya da hatta bazı durumlarda azalır.

Ama gitgide artan bir hızla birbirinin yerini alan bu bulgu ve buluşlar, insan emeğinin her gün görülmemiş ölçüde artan bu üretkenliği, nihayet, bugünkü kapitalist ekonomiyi ortadan

kaldırarak bir çelişkiye yolaçar. Bir yanda ölçüye gelmez büyüklükte zenginlikler ve alıcıların başa çıkamayacağı ürün bolluğu; öte yanda ise, toplumun proleterleşmiş, ücretli işçiler haline gelmiş ve işte bu yüzden de bu ürün bolluğunu kendilerine maledemez hale sokulmuş geniş yığınları. Toplumun, son derece zengin küçük bir sınıf ile mülkten yoksun büyük bir ücretliler sınıfına bölünmesi, toplumun üyelerinin büyük bir çoğunluğu aşırı bir yoksulluğa karşı hemen hemen korunmamış, giderek hiç korunmamış durumda iken, o toplumun, kendi ürettiği fazlalığın ağırlığı altında ezilip boğulması sonucunu verir. Bu durum, her geçen gün daha saçma, daha gereksiz olmaktadır. Bu duruma son verilmelidir, verilebilir. Bugünkü sınıf farklılıklarının ortadan kalkmış olacağı ve –belki biraz sıkıntılı ama herhalde ahlâk bakımından çok yararlı kısa bir geçiş döneminden sonra– toplumun bütün bireylerinin, daha şimdiden zaten varolan muazzam üretici güçlerinin planlı olarak kullanılması ve genişletilmesi sayesinde, ve herkes için zorunlu ve eşit çalışma ile, yaşamdan zevk alma, gelişme ve bedeninin ve usunun bütün yeteneklerini işletebilme araç ve olanaklarından herkesin eşit bir biçimde ve durmadan artan bir bolluk içinde yararlanabileceği yeni bir [sayfa 182] toplum düzeni olanaklıdır. Ve işçilerin bu yeni toplumsal düzeni elde etme kararlılıklarının giderek artmakta olduğunu yanlı Bir Mayıs, ve önümüzdeki 3 Mayıs pazar günü,^[185] Okyanusun her iki yakasında da, tanıtlayacaktır bize. [sayfa 183]

Londra, 30 Nisan 1891

FRIEDRİCK ENGELS

Vorwärts, 13 Mayıs 1891,
n° 109'a ek olarak ve
Karl Marx, *Lohnarbeit und Kapital*,
Berlin 1891, başlıklı broşür olarak
yayınlanmıştır.

ÜCRETLİ EMEK VE SERMAYE

I

Çeşitli çevreler tarafından, bugünün sınıf savaşımının ve ulusal savaşımın maddi temelini oluşturan *ekonomik ilişkileri* ortaya koymamış olmakla kınandık. Biz bu ilişkilere, kasıtlı olarak, yalnızca siyasal çatışmalarda kendilerini doğrudan ön plana çıkardıkları yerde değindik.

Sorun, her şeyden önce, sınıf savaşımını günümüzün tarihi içinde izlemek ve elimizde zaten bulunan ve her gün tazelenen tarihsel malzeme ile işçi sınıfının, Şubat ve Martla^[86] gerçekleştirilen bağımlılığının, aynı zamanda işçi sınıfının karşıtlarının da –Fransa’da cumhuriyetçi burjuvaların ve bütün Avrupa kıtası üzerinde feodal mutlakiyete karşı savaşım veren burjuva ve köylü sınıflarının da–

yenilgisine yol açtığını; Fransa’da “hilesiz cumhuriyet”in zaferinin, aynı zamanda, Şubat Devrimine kahramanca bağımsızlık savaşları [sayfa 184] ile yanıt vermiş olan ulusların da düşüşü olduğunu; ve son olarak, Avrupa’nın, devrimci işçilerin yenilgisi ile, yeniden eski çifte köleliğine, *İngiliz-Rus* köleliğine düştüğünü ampirik olarak tanımlamaktı. Paris’teki Haziran savaşımı, Viyana’nın düşüşü, Berlin’in Kasım 1848 traji-komedisi, Polonya’nın, İtalya’nın ve Macaristan’ın umutsuz çabaları, İrlanda’nın açlıktan kınılması – Avrupa’da burjuvazi ile işçi sınıfı arasındaki sınıf savaşımını niteleyen ve bize de, amacı sınıf savaşımından ne kadar uzak görünürse görünsün her devrimci ayaklanmanın devrimci işçi sınıfı zafere ulaşınca dek başansızlıkla sonuçlanmak zorunda olduğunu, her türlü toplumsal reformun, proleter devrimi ile feodal karşı-devrimin bir *dünya savaşı* içinde silahlarla boy ölçüşecekleri ana kadar bir hamhayal olarak kalacağını göstermek olanağını vermiş olan bellibaşlı etmenler işte bunlardı. Gerçekte olduğu gibi bizim sunuş biçimimizde de, *Belçika ile İsviçre*, biri burjuva monarşisinin model devleti, öteki burjuva cumhuriyetinin model devleti olarak, kendilerinin Avrupa devriminden olduğu kadar sınıf savaşımından da bağımsız devletler olduklarını sanan, ve büyük tarihsel tabloda karikatüre yakın, traji-komik fresklerdi.

Okurlarımız, 1848 yılında sınıf savaşımının koskoca siyasal biçimler olarak geliştiğini görmüş olduklarına göre, şimdi, artık, burjuvazinin varlığının ve sınıf egemenliğinin olduğu kadar, işçi sınıfının köleliğinin dayandığı ekonomik ilişkilerle de daha yakından ilgilenmenin zamanı gelmiştir.

Üç büyük kesim halinde şu konuları açıklayacağız: 1. *Ücretli emek ile sermaye* arasındaki ilişki, işçinin köleliği, kapitalistin egemenliği; 2. *orta burjuva sınıfların ve köylü denen katmanın bugünkü sistem altındaki kaçınılmaz çöküşleri*; 3. *çeşitli Avrupa uluslarının burjuva sınıflarının*, dünya pazannın zorbası –*İngiltere*– tarafından *ticari boyunduruk altına alınması ve sömürülmesi*.

Ekonomi politigin en ilkel kavramlarının bile önceden bilindiğini varsaymaksızın, mümkün olduğu kadar yalın ve herkesin anlayabileceği bir açıklama yapmaya çalışacağız. İşçiler için anlaşılabilir olmayı istiyoruz. Zaten Almanya’nın her yanında, en basit ekonomik ilişkiler konusunda, bugünkü düzenin patentli savunucularından tutun da Almanya’da [sayfa 185] prenslerden de daha bol olan

sosyalist kerametçilere ve bilinmedik siyasal dehalara varncaya kadar herkeste, bilgisizlik ve en garip fikirlerden meydana gelme bir kanışıklık hüküm sürmektedir.

O halde, ilk soruyu ele alalım: *Ücret nedir? Nasıl belirlenir?*

Eğer işçilere, “ücretiniz ne kadar?” diye bir soru sorulsaydı, kimi, “işverenimden günde bir mark alıyorum”, kimi de, “iki mark alıyorum” vb. diyeceklerdi. Hepsi de, bağlı buldukları çeşitli işkol-larına göre, belirli bir işin yapılması, örneğin bir yarıdaklık bezin do-
kunması, ya da bir sayfalık bir yazının dizilmesi karşılığında kendi patronlarından aldıkları farklı para tutarları sıralayacaklardı. Bu işçilerin hepsi, bildirdikleri tutarların çeşitliliğine karşın, bir noktada birleşeceklerdir: ücret, kapitalistin belirli bir işzamanı karşılığında ya da belirli bir işin yapılması karşılığında ödediği para tutarıdır.

Kapitalist, bundan ötürü, para ile onların emeklerini *satın alıyor* görünür. Onlar da, kapitaliste bu para karşılığında emeklerini *satarlar*. Ama bu, ancak görünüşte böyledir. Oysa gerçekte onların para karşılığında kapitaliste sattıkları *işgücüdür*. Kapitalist bu işgücünü bir günlüğüne, haftalığına, aylığına vb. satın alır. Ve satın aldıktan sonra da, işçileri baştan şart koşulan süre boyunca çalıştırarak, bu işgücünü kullanır. Kapitalist, işçilerin işgüçlerini satın aldığı bu aynı para, örneğin iki mark karşılığında, iki kilo şeker, ya da belirli bir miktarda herhangi bir başka meta satın alabilirdi. İki kilo şeker satın aldığı bu iki mark, iki kilo şekerin *fiyatıdır*. İşgücünün oniki saatlik kullanımını satın aldığı bu iki mark, oniki saatlik işin fiyatıdır. Demek ki, işgücü bir metadır, şekerden ne eksik, ne fazla. Birincisi saatle ölçülür, ikincisi ise teraziyle.

İşçiler, metalarını, yani işgüçlerini kapitalistin metaı ile, yani para ile değişirler, ve bu değişim, belirli bir oranda olur. Şu kadar paraya, işgücünün şu kadar süreyle kullanılması. Oniki saatlik dokuma karşılığında 2 mark. Peki bu 2 mark, 2 mark karşılığında satın alabileceğim bütün öteki metaları da temsil etmez mi? Şu halde işçi, kendi metasını, yani işgücünü, her türden öteki metalarla değişmiştir ve bu, belirli bir ^[sayfa 186] orana göre olmuştur. Kapitalist, işçiye 2 mark vermekle, günlük emeği karşılığında ona şu kadar et, şu kadar giyecek, şu kadar yakacak, ışık vb vermiştir. Buna göre, bu 2 mark, işgücünün öteki metalarla değişilme oranını, yani işgücünün *değişim-değerini* ifade eder. Bir metanın para olarak hesaplanan değişim-değeri, onun *fiyatı* denen şeydir. Ücret, genellik-

le *emeğin fiyatı* denilen işgücü fiyatına, ancak insanın etinde, ka-
nında saklı bulunan bu özgün metain fiyatına verilen addan başka
bir şey değildir.

Herhangi bir işçiyi, örneğin bir dokumacıyı alalım. Kapitalist
ona dokuma tezgâhını ve ipliği sağlar. Dokumacı işe koyulur, ve
iplik beze dönüşür. Kapitalist, bezi alır ve onu örneğin 20 marka
satar. O halde, dokumacının ücreti, bezin, 20 markın, kendi eme-
ğinin ürününün bir *bölümü* müdür? Hiç de değil. Dokumacı, bez
satılmadan çok önce belki de bezin dokunması bitmeden önce,
ücretini almıştır. Şu halde kapitalist, bu ücreti, bezin satışından ala-
cağı paradan değil, önceden biriktirilmiş paradan öder. Nasıl ki,
işveren tarafından sağlanan dokuma tezgâhı ve iplik dokumacının
ürünü değilse, aynı şey dokumacının kendi metai, yani kendi işgücü
karşılığında aldığı metalar için de geçerlidir. Olabilir ki, kapitalist,
bezi için hiç bir alıcı bulamaz. Olabilir ki, bezin satışından elde
ettiği miktar, ücreti bile çıkaramaz. Ya da bezini dokumacının ücre-
tine kıyasla çok kârlı bir biçimde satabilir. Bütün bunların dokuma-
cıyla hiç bir ilgisi yoktur. Kapitalist, dokumacının işgücünü, serveti-
nin, sermayesinin bir bölümüyle satın alır, tıpkı servetinin öteki böl-
lümüyle de hammaddeyi –ipliği– ve iş aletini –dokuma tezgâhını–
satın aldığı gibi. Bunları satın aldıktan sonra, ki bu satın alınan şey-
ler arasında bezin üretimi için gerekli olan işgücü de vardır, artık
yalnız *kendisinin olan hammaddelerle ve iş aletleri* ile üretim yapar.
Çünkü şimdi iş aletleri, üründe ya da ürünün fiyatında dokuma
tezgâhı ne kadar pay sahibiyse o kadar pay sahibi olan bizim do-
kumacıyı da içermektedir.

*Şu halde ücret, işçinin kendi ürettiği meta içinde sahip olduğu
pay değildir. Ücret, kapitalistin onlarla kendisi için belirli bir miktarda
üretken işgücü satın aldığı daha önceden varolan metaların bir
bölümüdür.* [sayfa 187]

İşgücü, demek ki, onu elinde bulunduranın, yani ücretli işçi-
nin kapitaliste sattığı bir metadır. Ücretli işçi bunu neden satar? Ya-
şamak için.

Ama, işgücünün uygulanması, emek, işçinin kendi yaşam
faaliyetidir, kendi yaşamının tezahürüdür. Ve işte, işçinin gerekli
geçim araçlarını sağlamak için bir başkasına sattığı bu *yaşam fa-
aliyetidir*. Böylece, yaşam faaliyeti, kendisi için bir varolabilme ara-
cından başka bir şey değildir. O, yaşamak için çalışır. Hatta

kendisine göre çalışmak, kendi yaşamının bir bölümü değil, daha çok, yaşamından yapılan bir özveridir. Bir başkasına devrettiği bir metadır. Bundan ötürü, kendi faaliyetinin ürünü de, bu faaliyetinin amacı değildir. Kendisi için ürettiği şey, dokuduğu ipek, madenden çıkardığı altın, yaptığı saray değildir. Kendisi için ürettiği şey, *ücrettir*, ve ipek, altın, saray onun gözünde belirli bir miktar geçim aracına, belki de pamuklu bir fanilaya, bir miktar bakır paraya ve bir bodrum katına indirgenir. Peki ya bu oniki saat boyunca dokuyan, iplik eğiren, yol açan, tornaya çeken, ev yapan, kürek sallayan, taş kıran, yük taşıyan vb. işçi, bu oniki saatlik dokumacılığa, iplik eğirmeye, yol açmaya, tornacılığa, duvarcılığa, kürek sallamaya, taş kırmaya kendi yaşamının bir belirtisi gibi, kendi yaşamı gibi mi bakar? Tam tersine, onun için yaşam, bu işin bittiği yerde, masada, kahvede, yatakta başlar. Öte yandan, bu oniki saatlik emek, kendisi için dokuma, eğirme, yol açma vb. olarak değil, kendisini masaya, kahveye, yatağa götüren *kazanç* olarak anlam taşır. Eğer ipekböceği, varlığını bir tırtıl olarak sürdürmek için koza örseydi, tam bir ücretli işçi olurdu.

İşgücü, her zaman bir *meta* olmamıştır. Emek, her zaman ücretli emek, yani *özgür* emek olmamıştır. Köle kendi işgücünü köle sahibine satmıyordu, nasıl ki öküz de yaptığı hizmeti köylüye satmazsa. Köle, efendisine işgücü ile birlikte, bir defada ve tümden satılır. Köle, bir efendinin elinden ötekinin eline geçebilen bir metadır. *Kendisi* bir metadır ama, işgücü onun kendi metai değildir. *Serf*, işgücünün yalnız bir bölümünü satar. Toprak sahibinden bir ücret almaz; daha çok o, kendisi, toprak sahibine bir haraç öder.

Serf toprağa aittir ve topraktan elde edilenleri toprağın sahibine teslim eder. Öte yanda, *özgür emekçi*, kendisini satar ^[sayfa 188] ve hem de parça parça satar. Yaşamının 8, 10, 12, 15 saatini, gün be gün açık artırmayla, en çok artıranlara, hammaddelerin, iş aletlerinin ve geçim araçlarının sahiplerine, yani kapitalistlere satar. İşçi, ne bir köle sahibine, ne de toprağa aittir, ama günlük yaşamının 8, 10, 12, 15 saati bunu satın alana aittir. İşçi, kendisini kiralayan kapitalisti istediği an terkeder, ve kapitalist de, artık onun sırtından kâr elde etmediği, ya da umduğu kâr elde etmediği anda kendisine yol verir. Ama yaşamının biricik kaynağı kendi işgücünün satımı olan işçi, kendi varlığını reddetmeksizin *alıcılar sınıfının tümünü*, yani *kapitalist sınıfı terkemez*. İşçi şu ya da bu kapitaliste değil,

kapitalist sınıfa aittir, ve dahası, kendisini satmak, yani bu kapitalist sınıf içinden bir alıcı bulmak ona düşer.

Sermaye ile ücretli emek arasındaki ilişkilerde daha derinlere dalmadan önce, şimdi kısaca, ücretin belirlenmesinde hesaba katılan en genel ilişkileri açıklayacağız.

Ücret, görmüş olduğumuz gibi, belirli bir metanın, işgücünün *fiyatıdır*. Demek ki, ücret de bütün öteki metaların fiyatlarını belirleyen aynı yasalarla belirlenir. O halde burada sorulacak soru şudur: *bir metanın fiyatı nasıl belirlenir?*

II

Bir metanın fiyatını belirleyen nedir?

Bunu belirleyen, alıcılarla satıcılar arasındaki rekabettir, yani arz ve talep arasındaki ilişkidir. Bir metanın fiyatını belirleyen rekabet, *üç yönlüdür*.

Aynı meta, çeşitli satıcılar tarafından piyasaya sürülür. Aynı nitelikte metaları en ucuz fiyata satan, öteki satıcıların ayağını kaydıracağından ve en büyük sürümü sağlayacağından emindir. Demek ki, satıcılar, malların sürümü için, pazar için karşılıklı çekişir dururlar. Herbiri, satmak, olabildiğince çok satmak ve elinden gelirse öteki satıcıları safdışı ederek yalnız kendisi satmak ister. Bunun içindir ki, biri ötekinden daha ucuza satar. Bunun sonucu olarak, *satıcılar arasında* piyasaya sürdükleri metaların fiyatını *düşüren bir rekabet* çıkar ortaya.

Ama, buna karşılık, *alıcılar arasında* da *rekabet* vardır ki, bu da piyasaya sürülen metaların fiyatlarının *yükselmesine* [sayfa 189] *yolaçar*.

Son olarak, *alıcılarla satıcılar arasında* da *rekabet* vardır; alıcılar olabildiğince ucuza almak, satıcılar ise, olabildiğince pahalı satmak isterler. Alıcılar ile satıcılar arasındaki bu rekabetin sonucu, bu rekabetin yukarıda sözü edilen iki yanının nasıl bir ilişki içinde olduklarına, yani rekabetin alıcılar ordusunda mı, yoksa satıcılar ordusunda mı daha güçlü olduğuna bağlı olacaktır. Sanayi bu iki orduyu karşı karşıya getirir ki, bunlardan herbiri gene kendi safları arasında, kendi birlikleri arasında da bir savaş yürütmektedir. Kendi birlikleri arasında en az vuruşma olan ordu, hasmına karşı zaferi kazanır.

Piyasada 100 balya pamuk ve, aynı zamanda, 1.000 balya pamuk alıcısı olduğunu varsayalım. Bu durumda, demek ki, talep arzdan on kat daha büyüktür. Herbiri bu yüz balyadan bir tane, ve eğer mümkünse hepsini almak isteyen alıcılar arasındaki rekabet çok çetin olacaktır. Bu örnek keyfi bir varsayım değildir. Ticaret tarihinde, aralarında birlik kurmuş birkaç kapitalistin 100 balya değil, dünyanın tüm pamuk stoklarını satın almaya çalıştıkları pamuk rekoltesinin kötü olduğu dönemleri yaşadık. Böylece, verilen bu örnekte, bir alıcı, pamuk balyası başına görece olarak daha yüksek bir fiyat vererek öteki alıcıyı piyasadan uzaklaştırmaya çalışacaktır. Düşman ordunun birliklerinin kendi aralarında zorlu bir kavgaya tutuştuklarını gören ve 100 balya pamuğun tümünün de satılacağından emin bulunan pamuk satıcıları, karşı taraftakilerin pamuk fiyatını yükseltmek için birbirleriyle rekabete girdikleri bir sırada, birbirlerine girip pamuk fiyatını düşürmemeye dikkat edeceklerdir. İşte böylece, satıcılar ordusunda birdenbire bir iç banş meydana gelir. Şimdi onlar, alıcıların karşısına tek bir kişi gibi dikilirler, kollarını filozofça kavuştururlar, ve eğer en ısrarlı ve hevesli alıcıların bile fiyat tekliflerinin kesin bir sınırı bulunmazsa, bunların isteklerinin de sınırı olmaz.

Demek ki, bir metanın arzı bu mala karşı olan talepten daha az ise, satıcılar arasında hemen hemen, ya da hiç bir rekabet olmaz. Bu rekabetin azalması oranında, alıcılar arasındaki rekabet artar. Sonuç, meta fiyatlarında oldukça önemli bir artıştır. [sayfa 190]

Bunun karşılığı durumun, tam tersi bir sonuçla, çok daha sık meydana geldiği bilinmektedir. Arzın talebe göre hatırı sayılır bir fazlalık göstermesi; satıcılar arasında amansız bir rekabet; alıcı yokluğundan malların gülünç derecede düşük fiyatlarla satılması.

Ama fiyatlarda bir yükselme, bir düşme ne demeye gelir; yüksek fiyatın, düşük fiyatın anlamı nedir? Bir kum taneciği, mikroskopla bakıldığında yüksektir, ve bir kule, dağ ile kıyaslandığında alçaktır. Ve eğer fiyat, arz ile talep arasındaki ilişki ile belirleniyorsa, o zaman arz ile talep arasındaki ilişkiyi belirleyen nedir?

Karşımıza çıkan ilk burjuvaya başvuralım. Bir an bile duraksamayacak, bir başka Büyük İskendermiş gibi, bu metafizik kördüğümü çarpım cetveli ile kesip atacaktır. Bize diyecektir ki, sattığım malların üretimi bana 100 marka maloluyorsa, ve ben bu malların satışından, ama bütün bir yıl içerisindeki satışından, 110

mark elde ediyorsam – o zaman bu, akla-uygun, dürüst, meşru bir kârdır. Ama eğer bunun karşılığında 120 ya da 130 mark elde ediyorsam, bu, yüksek bir kârdır; ve eğer elde ettiğim 200 markı buluyorsa, bu, olağanüstü, çok büyük bir kâr olur. Peki burjuvanın kârını ölçmekte kullandığı ölçü nedir? Metanın *üretim maliyeti*. Bu meta karşılığında, üretimleri daha ucuza malolmuş bir miktar başka meta alacak olursa, zarar etmiş olur. Kendi metayı karşılığında, üretilmeleri daha pahalıya malolmuş bir miktar başka meta alacak olursa, kazançlı çıkmış olur. Ve kârdaki yükselme ve düşmeleri, kendi metanın değişim-değerinin sıfır göstergesinin –*üretim maliyetinin*– üstünde ya da altında duruyor olmasına göre hesaplar.

Böylece arz ile talep arasındaki değişen ilişkinin fiyatlarda nasıl kimi kez bir yükselişe, kimi kez bir düşüşe, kimi kez yüksek, kimi kez düşük fiyatlara yolaçtığını görmüş bulunuyoruz. Eğer bir metanın fiyatı arz yetersizliği ya da talepte görülen orantısız bir artış yüzünden oldukça önemli bir yükselme göstermişse, mutlaka bir başka metanın fiyatı buna orantılı olarak düşmüş demektir, çünkü bir metanın fiyatı, o metanın başka metalarla değişilme oranının para olarak ifadesinden başka bir şey değildir. Örneğin, bir metre ipekli kumaşın fiyatı 5 marktan 6 marka çıkarsa, gümüşün değeri [sayfa 191] ipekli kumaşa göre düşmüş, ve eski fiyatlarında kalmış olan bütün öteki metaların fiyatları, aynı şekilde, ipekli kumaşa oranla düşmüş demektir. Aynı miktarda ipekli kumaş alabilmek için, karşılığında, bu metalardan daha fazla miktarda vermek gerekir. Bir metadaki fiyat artışının sonucu ne olacaktır? Bir miktar sermaye, gelişmekte olan bu sanayi dalına atılacak ve sermayenin bu yeğlenen sanayi alanına akımı, sermayeye olağan kârlar getirene dek, ya da daha doğrusu, ürünlerinin fiyatı, aşırı üretim yüzünden, üretim maliyetinin altına düşene dek sürecektir.

Bunun tersine, eğer bir metanın fiyatı, üretim maliyetinin altına düşerse, sermaye, bu metanın üretiminden çekilecektir. Modası geçmiş ve bundan ötürü de yokolması gereken bir sanayi dalı olma durumu dışında, böyle bir metanın üretimi, yani arzı, sermayenin kaçmasından dolayı, talebe uygun düşene dek, ve bunun sonucu fiyatı yeniden üretim maliyetinin düzeyine çıkıncaya dek, ya da daha doğrusu, arz, talebin altına düşüncüye dek, yani fiyatı yeniden üretim maliyetinin üstüne çıkıncaya dek düşmeye devam edecektir, *çünkü bir metanın yürürlükteki fiyatı, her zaman, üretim maliyetinin*

ya altında ya da üstünde bulunur.

Sermayenin bir sanayi alanından bir başkasına nasıl ileri geri hareket ettiğini görüyoruz. Yüksek fiyatlar çok büyük bir içe doğru göç, düşük fiyatlar ise çok büyük bir dışa doğru göç getirirler.

Bir başka görüş açısından, yalnız arzın değil, talebin de üretim maliyeti tarafından belirlendiğini gösterebiliriz. Ama bu bizi konumuzdan çok uzaklaştırır.

Arz ve talepteki dalgalanmaların bir metanın fiyatını sürekli olarak nasıl yeni baştan üretim maliyetine getirmekte olduğunu görmüş bulunuyoruz. *Bir metanın gerçek fiyatı, gerçekten, her zaman üretim maliyetinin ya altında ya da üstündedir; ama yükseliş ve düşüşler karşılıklı olarak birbirlerini dengelerler*, öyle ki, belirli bir süre içerisinde, sanayideki çekilme ve kabarmalar birlikte alındığında, metalar birbirleriyle üretim maliyetlerine uygun olarak değişirler ve, demek ki, fiyatları üretim maliyetleri tarafından belirlenir.

Fiyatın üretim maliyeti tarafından bu belirlenmesi, iktisatçıların anladıkları anlamda anlaşılmalıdır. İktisatçılar, [sayfa 192] metaların *ortalama fiyatının* üretim maliyetine eşit olduğunu; bunun bir yasa olduğunu söylerler. Yükselmenin alçalmayla alçalmanın da yükselmeye dengelendiği anarşik hareketi bir raslantı sayarlar. Ama, başka iktisatçılarda da gerçekten yapıldığı gibi, dalgalanmaların yasa, ve üretim maliyeti tarafından belirlenmeyi raslantı kabul etmek de aynı ölçüde doğru olurdu. Ancak daha yakından bakıldığında, yalnızca bu dalgalanmalardır ki, kendileriyle birlikte en korkunç yıkımları getirirler ve burjuva toplumunu, yersarsıntılarını gibi, temellerine dek sarsarlar – yalnızca bu dalgalanmaların akışı içersindedir ki, fiyatlar üretim maliyeti tarafından belirlenir. Bu düzensizlik hareketinin tümü, onun düzeninin ta kendisidir. Bu sınıai anarşinin akışı içinde, bir daire çevresindeki bu hareket içinde, rekabet, sözgelimi, bir aşırılığı bir başkasıyla telâfi eder.

Şu halde, görüyoruz ki, bir metanın fiyatı kendi üretim maliyeti tarafından öyle bir biçimde belirlenir ki, bu metanın fiyatının kendi üretim maliyetinin üstüne çıktığı dönemler, üretim maliyetinin altına düştüğü dönemler tarafından telâfi edilir, ve *vice versa*. Bu, elbette, ayrı ayrı, belirli sınıai ürünler için değil, ancak tüm bir sanayi dalı için geçerlidir. Bunun sonucu olarak, bu, gene, tek tek sanayiciler için değil, ancak tüm sanayiciler sınıfı için geçerlidir.

Fiyatın üretim maliyeti tarafından belirlenmesi, fiyatın bir

metanın yapımı için gerekli-emek zamanı tarafından belirlenmesi ile aynı şeydir, çünkü üretim maliyeti (1) hammaddelelerden ve aletlerin yıpranmasından, yani üretimleri belli bir miktarda işgününe malolmuş ve bundan ötürü de belli miktarda bir emek zamanını temsil eden sanayi ürünlerinden, ve (2) ölçüsü bizzat zaman olan dolaysız emekten oluşur.

Bu durumda, genel olarak metaların fiyatını düzenleyen bu aynı genel yasalar, elbet, *ücreti, emeğin fiyatını* da düzenlerler.

Ücret, arz ve talep arasındaki ilişkiye göre, işgücü alıcıları, yani kapitalistler ile, işgücü satıcıları, yani işçiler arasındaki rekabetin aldığı biçime göre yükselip düşecektir. Ücretteki dalgalanmalar genel olarak metaların fiyatındaki dalgalanmalara tekabül eder. *Ama bu dalgalanmaların çerçevesi içerisinde, emeğin fiyatı üretim maliyeti ile, bu metanın* ^[sayfa 193] *-işgücünün- üretimi için gerekli-emek zamanı ile belirlenir.*

O halde, işgücünün üretim maliyeti nedir?

Bu, işçiyi işçi olarak muhafaza etmek ve işçiyi işçi durumuna getirmek için gerekli olan masraflardır.

Bundan ötürü, herhangi bir işin gerektirdiği eğitim süresi ne denli kısa olursa, işçinin üretim maliyeti o denli az, ve emeğinin fiyatı, ücreti o denli düşük olur. Çıkraklık döneminin hemen hiç gerekli olmadığı, işçinin kabaca maddi varlığının yeterli olduğu sanayi dallarında, işçinin üretimi için gerekli masraflar, hemen hemen yalnızca kendisini yaşatmak ve çalışabilir durumda tutmak için zorunlu metarlardan ibarettir. Bunun içindir ki, *emeğin fiyatı, zorunlu geçim araçlarının fiyatı* ile belirlenecektir.

Bununla birlikte, burada işin içine bir başka düşünce daha girer. İmalâtçı, üretim maliyetini ve, buna göre, ürünlerin fiyatlarını hesaplarken iş aletlerinin yıpranmasını da hesaba katar. Örneğin eğer bir makine ona 1.000 marka malolmuşsa ve ömrü on yılsa, on yılın sonunda eskimiş olan makinenin yerine bir yenisini koyabilmek için metaların fiyatına her yıl 100 mark ekler. Aynı biçimde, basit işgücünün üretim maliyeti hesaplanırken üreme masrafları da hesaba katılmalıdır, ki böylelikle, işçi soyunun çoğalabilmesi ve eskimiş işçilerin yerini yenilerin alabilmesi sağlanmış olur. Demek ki, işçinin yıpranması da, makinenin yıpranması gibi aynı şekilde hesaba katılır.

Basit işgücünün üretim maliyeti, demek ki, *işçinin varoluş*

ve *üreme masraflarından* oluşur. Bu varoluş ve üreme masraflarının fiyatı, ücreti meydana getirir. Bu biçimde belirlenen ücrete, *asgari ücret* denir. Bu asgari ücret, metallerin fiyatlarının genel olarak üretim maliyetleri ile belirlenmesi gibi, bir *tek birey için* değil, bu bireylerin meydana getirdikleri tür için gereklidir. Varolmak ve üretmek için tek tek yeterli ücret alamayan milyonlarca işçi vardır; *ama tüm işçi sınıfının ücretleri* gösterdikleri dalgalanmalar içerisinde, bu asgariye eşitlenirler.

Herhangi bir başka metanın fiyatı gibi ücreti de düzenleyen en genel yasaları şimdi artık anlamış olduğumuza göre, konumuza daha ayrıntılı bir biçimde girebiliriz.

Sermaye, yeni hammaddeler, yeni iş aletleri ve geçim ^[sayfa 194] araçları üretmede kullanılan her çeşit hammaddelerden, iş aletlerinden ve geçim araçlarından oluşur. Sermayeyi oluşturan bütün bu parçalar, emeğin yarattığı şeylerdir, emeğin ürünleridir, *birikmiş emektir*. Yeni bir üretimin aracı olarak işgören birikmiş emek, sermayedir.

İktisatçılar böyle derler işte.

Bir zenci köle nedir? Kara ırktan bir insandır. Bu açıklama ne denli yeterliyse, bundan önceki de o denli yeterlidir.

Bir zenci, bir zencidir. Ancak belirli koşullar altında, bir köle durumuna gelir. Bir pamuk eğirme makinesi, pamuk eğirme makinesidir. Ancak belirli koşullar altında sermaye durumuna gelir. Bu koşullardan kopandı mı, artık sermaye değildir, tıpkı altının kendi başına *para* olmaması ya da şekerin şeker *fiyatı* olmaması gibi.

Üretimde, insanlar, yalnız doğa üzerinde değil, birbirleri üzerinde de etkili olurlar. Ancak belirli bir biçimde işbirliği yaparak ve etkinliklerini karşılıklı olarak değiş-tokuş ederek üretimde bulunurlar. Üretmek için birbirleriyle belirli bağlantılar ve ilişkiler içine girerler, ve ancak bu toplumsal bağlantı ve ilişki sınırları içindedir ki, doğa üzerinde etkili olur, üretimde bulunurlar.

Üreticilerin kendi aralarındaki bu toplumsal ilişkiler, etkinliklerini değiş-tokuş etme ve tüm üretim eylemine katılma koşulları, üretim araçlarının niteliklerine göre, doğal olarak farklı olacaktır. Yeni bir savaş aletinin, ateşli silahın icadı ile ordunun tüm örgütlenmesi zorunlu olarak değişmiştir; bireylerin bir ordu oluşturabilme ve bir ordu olarak davranabilme ilişkileri değişik bir biçim almış ve farklı orduların birbirleriyle olan ilişkileri de değişmiştir.

Demek ki, insanların, içinde üretimde buldukları toplumsal ilişkiler, toplumsal üretim ilişkileri, maddi üretim araçlarındaki, üretici güçlerdeki değişme ve gelişme ile birlikte değişir, değişik bir biçim alır. Üretim ilişkileri bir bütün halinde toplumsal ilişkiler denilen şeyi, toplumu, ve özellikle, belirli bir tarihsel gelişme aşamasındaki bir toplumu, özgün, ayırdedici nitelikte bir toplumu oluşturur. Antik toplum, feodal toplum, burjuva toplum, herbiri, aynı zamanda, insanlık tarihinde özel bir gelişim aşamasını belirten bu türden üretim ilişkileri bütünü oluştururlar. [sayfa 195]

Sermaye de bir toplumsal üretim ilişkisidir. Bir burjuva üretim ilişkisi, burjuva toplumunun üretim ilişkisidir. Sermayeyi oluşturan geçim araçları, iş aletleri, hammaddeler, belli toplumsal koşullar altında, belirli toplumsal ilişkiler içinde üretilmiş ve biriktirilmiş değerler midir? Bunlar yeni üretim için belli toplumsal koşullar altında, belirli toplumsal ilişkiler içinde kullanılmıyorlar mı? Ve yeni şeyler üretilmesine hizmet eden ürünleri sermaye haline dönüştüren de işte bu belirli toplumsal nitelik değil midir?

Sermaye sadece geçim araçlarından, iş aletlerinden ve hammaddelerden, sadece maddi ürünlerden ibaret değildir; bunları olduğu kadar *değişim-değerlerini* de içerir. Sermayenin içerdiği bütün ürünler metadrlardır. Demek ki, sermaye, yalnız bir maddi ürünler toplamı değildir; sermaye, bir metalar, bir değişim-değerleri, bir *toplumsal büyüklükler* toplamıdır.

Yünün yerine pamuğu, buğdayın yerine pirinci, ya da demiryollarının yerine buharlı gemileri koysak da, sermaye aynı kalır, yeter ki pamuk, pirinç, buharlı gemi –sermayenin kitlesi– daha önce yünün, buğdayın, demiryollarının sahip oldukları aynı değişim-değerine, aynı fiyata sahip olsunlar. Sermaye en ufak bir değişikliğe uğramaksızın, sermayenin kitlesi sürekli olarak değişebilir.

Ama, her sermayenin bir emtia, yani değişim-değerleri toplamı olmasına karşılık, her emtia, her değişim-değerleri toplamı sermaye değildir.

Her değişim-değerleri toplamı, bir değişim-değeridir. Aynı aynı her değişim-değeri, bir değişim-değerleri toplamıdır. Örneğin, 1.000 mark eden bir ev, 1.000 marklık bir değişim-değeridir. Bir fenik eden bir kâğıt parçası, yüz tane yüzdebir feniklik bir değişim-değeri toplamıdır. Başka ürünlerle *değişilebilir* olan ürünler, *metadrlar*. Birbirleriyle belirli bir orana göre değişilebilirler; bu oran on-

ların *değişim-değerini*, ya da para olarak ifade edildiğinde, onların fiyatını oluşturur. Bu ürünlerin miktarı, onların *meta* olma, ya da bir *değişim-değeri* miktarı, ya da belirli bir *fiyata* sahip olma niteliklerinde hiç bir değişiklik yapamaz. Bir ağaç ister büyük, ister küçük olsun, bir ağaçtır. Demiri öteki ürünlerle ister ons olarak ister yüzdelik ağırlık birimlerine göre değişiyor olalım, bu, onun ^[sayfa 196] meta olma, *değişim-değeri* olma niteliğini değiştirir mi? Miktanna göre, daha büyük ya da daha küçük değere, daha yüksek ya da daha düşük fiyata sahip bir metadır.

O zaman, herhangi miktarda bir metanın, *değişim-değerinin* sermaye haline gelmesi nasıl olur?

Bağımsız bir toplumsal güç olarak, yani *toplumun bir kesiminin* gücü olarak varlığını sürdürerek ve çoğalarak, *dolaysız, canlı işgücü karşılığında değişilmek* suretiyle. Çalışma yeteneğinden başka hiç bir şeye sahip bulunmayan bir sınıfın varlığı sermayenin zorunlu bir önkoşuludur.

Birikmiş emeği sermayeye dönüştüren tek şey, birikmiş, geçmiş, maddeleşmiş emeğin, dolaysız, canlı emek üzerindeki ege-menliğidir.

Sermaye, yaşayan emeğe yeni üretimin aracı olarak hizmet eden birikmiş emekten ibaret değildir. Sermaye, birikmiş emeğe, kendi *değişim-değerini* korumasının ve çoğaltmasının aracı olarak hizmet eden yaşayan emektir.

Kapitalist ile ücretli işçi arasındaki alışveriş sırasında olan nedir?

İşçi, kendi işgücü karşılığında geçim araçları alır, ama kapitalist, verdiği geçim araçları karşılığında işçinin emeğini, üretken faaliyetini, işçinin tükettiği şeyi karşılamakla kalmayıp, *birikmiş emeğe bu emeğin içerdiğinden daha büyük bir değer veren* yaratıcı gücünü alır. İşçi, mevcut geçim araçlarının bir bölümünü kapitalistten alır. Bu geçim araçları onun ne işine yarar? O anda tüketim yapmasına. Ama, bu geçim araçlarını tükettiğim anda, bunlar benim için bir daha geri gelmemek üzere kaybolmuştur, meğer ki, bu araçların benim varlığımı sürdürmemi sağladıkları süreyi yeni geçim araçları üretmekte, tüketim sırasında, tüketilmekle yokolan değerlerin yerine, emeğimle yeni değerler yaratmakta kullanayım. Ama, aldığı geçim araçları karşılığında işçinin kapitaliste teslim ettiği işte bu soylu yeniden üretime gücüdür! Bu bakımdan, bu gücü kendisi

için yitirmiş olur.

Bir örnek alalım: bir kiracı çiftçi gündelikçisine günde 5 gümüş groşen veriyor. Bu 5 gümüş groşen karşılığında gündelikçi bütün gün çiftçinin tarlasında çalışıyor ve böylece ona 10 gümüş groşenlik bir hasılat sağlıyor. Çiftçi gündelikçiye verdiği değeri yerine koymuş olmakla kalmıyor, iki katına ^[sayfa 197] çıkarıyor. Demek ki, gündelikçiye verdiği 5 gümüş groşeni verimli, üretken bir biçimde kullanmış, tüketmiştir. Bu 5 gümüş groşen karşılığında tam iki katı bir değerde tarımsal ürün üreten ve 5 gümüş groşeni 10 gümüş groşen yapan emekçinin emeğini ve gücünü satın almıştır. Buna karşılık, gündelikçi, sonuçlarını çiftçiye bıraktığı kendi üretici gücü yerine, azçok kısa bir süre içinde tükettiği geçim araçlarıyla değiştiği 5 gümüş groşen alıyor. Demek ki, 5 gümüş groşen ikili bir biçimde tüketilmiştir, sermaye için *yeniden üretici biçimde*, çünkü 10 groşen getiren işgücü* karşılığında değişilmiştir; işçi için üretici olmayan biçimde, çünkü bir daha geri gelmemek üzere yokolmuş bulunan geçim araçları ile değişilmiştir ve işçi, ancak çiftçi ile aynı değişimi yineleyerek onların aynı değerini elde edebilir. *Şu halde sermaye ücretli emek varsayımına, ücretli emek de sermaye varsayımına dayanır. Bunlar birbirlerinin koşuludurlar; karşılıklı olarak birbirlerini yaratırlar.*

Bir pamuk fabrikası işçisi, yalnızca pamuklu kumaşlar mı üretir? Hayır, sermaye üretir. Kendi emeğine yeniden kumanda etmeye ve onun aracılığı ile yeni değerler yaratmaya hizmet edecek değerler üretir.

Sermaye, ancak işgücü karşılığında değişilmek suretiyle, ancak ücretli emek yaratarak çoğalabilir. Ücretli işçinin işgücü, sermaye ile ancak sermayeyi artırarak, kölesi olduğu gücü kuvvetlendirerek değişilebilir. *O halde, sermayenin artması demek, proletaryanın artması yani işçi sınıfının artması demektir.*

Burjuvalar ve burjuva iktisatçıları, kapitalistle işçinin çıkarlarının bundan ötürü *aynı* olduğunu iddia ederler. Gerçekten de! Kapitalist, işçiye iş vermezse, işçi mahvolur. Sermaye de, işgücünü sömürmezse yok olur, ve onu sömürmesi için de satın alması gerekir. Üretime ayrılmış sermaye, yani üretken sermaye, ne denli

* "İşgücü" terimi, buraya, Engels tarafından eklenmemiştir; Marx'ın *Neue Rheinische Zeitung*'da yayınladığı metinde terim zaten vardı. -Ed.

çabuk çoğalır, bunun sonucu olarak sanayi de o denli gelişir, burjuvazi o ölçüde zenginleşir, işler o denli daha iyi gider, sermaye o denli daha çok işçiye gereksinme duyar, işçi o denli kendini daha pahalıya satar.

İşçi için katlanılabilir bir durumda olmasının vazgeçilmez [sayfa 198] koşulu, *böylece, üretken sermayenin olabildiğince hızla büyümesidir.*

Peki ama, üretken sermayenin büyümesi ne demektir? Birlikte emeğin canlı emek üzerindeki gücünün büyümesi, burjuvazinin işçi sınıfı üzerindeki egemenliğinin büyümesi demektir. Eğer ücretli emek kendisine egemen olanların zenginliklerini, kendisine düşman olan gücü, sermayeyi üretiyorsa, o zaman istihdam araçları, yani geçim araçları, kendisini yeniden sermayenin bir parçası haline getirmesi, sermayeyi büyümenin giderek hızlanan hareketi içerisine yeniden atan bir kaldıraç haline getirmesi koşuluyla, bu düşman güçten gerisin geriye kendisine geliyor demektir.

Sermayenin çıkarları ile işçilerin çıkarlarının bir ve aynı çıkarlar olduğunu söylemek, sermaye ile ücretli emeğin bir ve aynı ilişkisinin iki yanı olduklarını söylemektir yalnızca. Biri ötekinin sonucudur, tıpkı tefeci ile borç alanın karşılıklı olarak birbirini yaratmaları gibi.

Ücretli işçi, ücretli işçi oldukça, yazgısı sermayeye bağlıdır. İşçi ile kapitalist arasındaki o kadar övülen çıkar ortaklığı işte budur.

Sermaye artınca, ücretli emek kitlesi büyür, ücretli işçilerin sayısı çoğalır; tek sözcükle, sermayenin egemenliği daha çok sayıda bireyleri kapsar. En elverişli durumu varsayalım: üretici sermaye artınca emek talebi de artar. Buna göre de emeğin fiyatı, yani ücret yükselir.

Bir ev, büyük ya da küçük olabilir, çevresindeki evler de aynı ölçüde küçük oldukları sürece, bu ev, bir konuta olan bütün toplumsal talepleri karşılar. Ama küçük evin yanında bir saray yükselirse, küçük ev bir kulübe derecesine düşer. O zaman bu küçük ev, sahibinin güç beğenir bir kişi olmadığını ya da ancak alçakgönüllü istekleri olabileceğinin tanıtı olur. Ama, uygarlığın ilerleyişi boyunca, küçük ev ne denli büyürse büyüsün, eğer komşu saray da aynı hızla ya da daha büyük ölçüde büyürse, görece olarak küçük evde oturan kişi, kendi dört duvarı arasında, kendini, gitgide daha rahatsız, daha hoşnutsuz, daha darda hissedecektir.

Ücrette hissedilir bir artış üretken sermayede hızlı bir büyümeyi öngörür. Üretken sermayenin bu hızla büyümesi, [sayfa 199] zenginliğin, lüksün, toplumsal gereksinme ve zevklerde de eşit hızda büyümeye yolaçar. Şu halde, her ne kadar işçinin zevk konulan artmışsa da, bu zevklerin sağladıkları toplumsal tatmin, kapitalistin artmış bulunan ve işçi için erişilmez olan zevklerine kıyasla ve genellikle toplumun gelişme aşamasına kıyasla, düşmüştür. Bizim isteklerimiz ve zevklerimiz toplumdan kaynaklanır; bu bakımdan, biz de bunları, toplum ölçüsüne vururuz; yoksa bize tatmin veren nesnelere ölçmeyiz. Bunlar toplumsal bir nitelik taşıdıklarından görelidirler.

Genel olarak ücret, yalnız karşılığında elde edebileceğim metalar miktarı ile belirlenmemektedir. Ücret çeşitli ilişkileri içerir.

İşçilerin işgüçleri karşılığında aldıkları şey, her şeyden önce, belirli bir miktar paradır. Ücret, sadece bu parasal fiyatla mı belirlenmektedir?

16. yüzyılda, Avrupa'da dolaşımda bulunan altın ve gümüş, Amerika'daki daha zengin ve işletilmesi daha kolay madenlerin bulunuşu sonunda arttı. Bu nedenle, altın ve gümüşün değeri, öteki metalara oranla düştü. İşçilerin işgüçleri karşılığında para biçiminde aynı miktar gümüş almaya devam ettiler. Emeklerinin parasal fiyatı aynı kaldı, ama bununla birlikte, ücretleri düşmüştü, çünkü aynı nicelikteki gümüş karşılığında ellerine geçen metalar toplamı daha azdı. Bu, 16. yüzyılda, sermayenin büyümesini, burjuvazinin yükselişini daha da ilerleten koşullardan biri oldu.

Başka bir durumu alalım. 1847 yılı başında en gerekli besin ürünlerinin, buğdayın, etin, yağın, peynirin vb. fiyatları, kötü ürün alınması yüzünden önemli derecede artmıştı. İşçilerin işgüçleri karşılığında aynı para tutarını almakta devam ettiklerini varsayalım. Onların ücretleri düşmüş değil miydi? Elbette. Aynı para tutarı karşılığında daha az ekmek, daha az et vb. alıyorlardı. Ücretleri, gümüşün değeri azaldığı için değil de, geçim araçlarının değeri yükselmiş olduğundan ötürü düşmüştü.

Son olarak, bütün tarım ürünlerinin ve imalât sanayii ürünlerinin fiyatları, yeni makinelerin kullanımı, daha elverişli bir mevsim geçirilmesi vb. sonucu düşerken, emeğin parasal fiyatının aynı kaldığını varsayalım. Bu durumda [sayfa 200] işçiler, aynı miktar para karşılığında her türden daha çok meta satın alabilirler. Şu halde,

salt ücretlerinin parasal değerinin değişmemiş olmasından ötürü, ücretleri artmıştır.

Demek ki, emeğin parasal fiyatı ile, yeni itibari (*nominal*) ücret ile gerçek ücret, yani ücret karşılığında fiilen verilen metallerin niceliği, birbirleriyle çakışmazlar. Şu halde, ücretin yükselmesinden ya da düşmesinden sözettiğimiz zaman, yalnız emeğin parasal fiyatını, yani itibari ücreti düşünmemeliyiz.

Ama ne itibari ücret, yani karşılığında işçinin kendini kapitaliste sattığı para tutarı, ne de gerçek ücret, yani işçinin bu para ile satın alabildiği metallerin niceliği, ücretlerin içerdiği ilişkilerin tümünü kapsamaz.

Ücret, her şeyden önce, kapitalistin kazancı ile, kapitalistin kâr ile olan ilişkisiyle de belirlenir –görelî, orantılı ücret.

Gerçek ücret, emeğin fiyatını öteki metallerin fiyatına göre ifade eder, öte yandan, görelî ücret, dolaysız emeğin yarattığı yeni değerdeki birikmiş emeğe, yani sermayeye düşen paya oranla dolaysız emeğin payını ifade eder.

Daha yukarıda, 14. sayfada, şöyle demiştik: “Şu halde ücret, işçinin kendi ürettiği meta içinde sahip olduğu pay değildir. Ücret, kapitalistin onlarla kendisi için belirli bir miktarda üretken işgücü satın aldığı daha önceden varolan metallerin bir bölümüdür.” Ama, kapitalistin, bu ücreti, işçi tarafından üretilen ürünü sattığı fiyatın içinde tekrar ele geçirmesi gerekir; bunu öyle bir biçimde yapmalıdır ki, kendisine, kural olarak, kendisi tarafından harcanmış olan üretim maliyetinin üstünde bir artı, bir kâr kalsın. İşçinin ürettiği metanın satış fiyatı, kapitaliste göre, üç bölüme ayrılır: *birincisi*, önceden ödediği hammaddelerin fiyatı ile gene önceden ödediği iş aletlerinin, makinelerin ve öteki iş araçlarının yıpranma payını karşılayan, onu yerine koyan bölüm; *ikincisi*, önceden ödediği ücreti karşılayan bölüm; *üçüncüsü* ise, geriye kalan artı, kapitalistin kârı. Birinci bölümün yalnızca *önceden varolan değerleri* yerine koyuyor olmasına karşılık, hem ücretin ve hem de kapitalistin kârının, bir tüm olarak, *işçinin* [sayfa 201] *emeği tarafından yaratılmış olan yeni değerden* karşılandığı ve hammaddelere eklendiği açıktır. *Ve bu anlamda*, bunları birbirleriyle kıyaslayabilmek için, ücrete ve kâra, işçinin ürününden alınan paylar gözü ile bakabiliriz.

Gerçek ücret aynı kalabilir, hatta yükselebilir de, ama görelî ücret gene de düşebilir. Varsayalım ki, örneğin bütün geçim araçla-

nının fiyatı 2/3 oranında bir düşme gösterdiği halde, günlük ücret yalnız üçte-bir oranında, yani örneğin 3 marktan 2 marka düşüyor. Her ne kadar işçi, iki markı ile daha önce 3 markla alabildiğinden daha büyük miktarda meta alabileceksede, onun ücreti, gene de, kapitalistin kârına oranla azalmıştır. Kapitalistin (örneğin, fabrikatörün) kâr bir mark artmıştır, yani işçiye ödediği daha az değişim-değeri tutana karşılık, işçinin eskisinden daha büyük bir miktarda değişim-değerleri üretmesi gerekmektedir. Sermayenin payı, emeğin payına göre artmıştır. Toplumsal servetin sermaye ile emek arasındaki bölüşümü daha da eşitsiz bir hale gelmiştir. Kapitalist, aynı sermaye ile, daha büyük bir nicelikte emeğe kumanda etmektedir. Kapitalist sınıfın işçi sınıfı üzerindeki gücü artmıştır, işçinin toplumsal konumu kötüleşmiş, kapitalistinkinden bir adım daha aşağıya düşmüştür.

Peki ama, karşılıklı ilişkiler içerisinde, ücretin ve kârın yükselip alçalmasını belirleyen genel yasa nedir?

Ücret ve kâr birbirleriyle ters orantılıdır. Emeğin payı, yani ücret düştüğü ölçüde, sermayenin payı, yani kâr yükselir, ve vice versa. Ücret düştükçe kâr yükselir; ücret yükseldikçe kâr düşer.

Belki de buna şöyle itiraz edilecektir: ister yeni pazarların açılması sonucu, ister eski pazarlarda talebin geçici olarak artması sonucu, vb. olsun, kendi metalarına olan talebin artmasıyla, kapitalist, ürünlerini öteki kapitalistlerle daha elverişli koşullarda değiştirerek kâr edebilir; kapitalistin kâr, demek ki, öteki kapitalistlerin safdışı kalmasından dolayı, ücretteki, işgücünün değişim-değerindeki yükseliş ve düşüşlerden bağımsız olarak artabilir; ya da kapitalistin kâr, iş aletlerinin yetkinleşmesi, doğa kuvvetlerinin yeni bir kullanımı vb. sayesinde de yükselebilir.

Her şeyden önce şunu kabul etmek gerekecektir ki, ters [sayfa 202] yoldan giderek de varılsa, sonuç aynı kalır. Evet, kâr, ücret azaldığı için artmamıştır, ücret, kâr arttığı için azalmıştır. Kapitalist, başka kişilerin aynı miktardaki emeği ile, emeğe daha yüksek bir fiyat ödemeksizin, daha büyük bir miktarda değişim-değeri elde etmiştir; yani bu duruma göre, emeğe ödenen, emeğin kapitaliste bıraktığı net kâra oranla daha azdır.

Ayrıca, anımsatalım ki, metaların fiyatlarındaki dalgalanmalara karşın, her metanın ortalama fiyatı, yani metanın başka metalarla değişim oranı, o metanın *üretim maliyeti* ile belirlenir. Demek ki,

kapitalist sınıf içindeki birbirini geçmeler, zorunlu olarak, birbirlerini dengelerler. Makinelerin gelişip yetkinleşmesi, yeni doğal güçlerin üretim için kullanılması, belli bir süre içerisinde aynı nicelikteki emek ve sermaye ile daha çok miktarlarda ürün yaratılmasını sağlar, yoksa daha büyük değişim-değeri yaratılmasını değil. Eğirme makinesi sayesinde bir saat içinde, bu makinenin icadından önce çıkarabildiğinin iki katı, örneğin elli yerine yüz kilo iplik çıkarabiliyorsam da, bu yüz kilo iplik karşılığında, uzun vadede, daha önce elli kilo karşılığında alabildiğimden daha fazla meta alamam, çünkü üretim maliyeti yarı yarıya düşmüştür, ya da çünkü, aynı üretim maliyeti ile iki katı ürün verebiliyorum.

İster bir ülkenin, ister bütün dünya pazarının kapitalist sınıfı, burjuvazisi olsun, üretimin net kârını aralarında ne oranda üleşirlerse üleşsinler, bu net kârın toplam tutarı, her zaman için, bir bütün olarak dolaysız emeğin birikmiş emeği artırmış olduğu miktardan ibarettir. Demek ki, bu toplam miktar, emeğin sermayeyi artırdığı oranda, yani kârın ücrete kıyasla yükseldiği oranda artar.

Şu halde görüyoruz ki, *sermaye ile ücretli emek arasındaki ilişkinin sınırları içinde* kalsak bile, *sermayenin çıkarları ile ücretli emeğin çıkarları* birbirlerine taban tabana karşıttırlar.

Sermayede hızlı bir artış, kârda da hızlı bir artış demektir. Eğer emeğin fiyatı, eğer görelî ücret hızla azalır, kâr da, ancak bu aynı hızla artabilir. Gerçek ücretin, kâr ile aynı oranda olmasa bile, itibari ücretle, emeğin parasal değeri ile birlikte aynı anda yükseliyor olmasına karşın, [sayfa 203] görelî ücret düşebilir. Örneğin işlerin iyi gittiği dönemlerde, eğer ücret yüzde-beş, öte yandan kâr da yüzde-otuz yükselse, orantılı ücret, yani görelî ücret *yükselmiş* değil, *düşmüş* olur.

Demek ki, eğer işçinin geliri, sermayenin hızlı büyümesi ile birlikte yükselecek olursa, işçiyi kapitalistten ayıran toplumsal uçurum da aynı zamanda genişler, bu arada sermayenin emek üzerindeki gücü, emeğin sermaye karşısındaki bağımlılığı da büyür.

İşçinin, sermayenin hızla büyümesinde çıkarı vardır demek, işçi başkalarının zenginliğini ne kadar büyük bir hızla çoğaltırsa, kendi payına düşen kıntılar o denli bol olacak, istihdam ve var edilebilecek işçilerin sayısı o denli çok olacak, sermayeye bağımlı köleler yığını o denli artırılabilecek demektir ancak.

Demek ki, şunları saptadık:

İşçi sınıfı için *en elverişli olan koşullar, sermayenin olabilecek en hızlı büyümesi* bile, işçinin maddi varlığını ne denli iyileştirirse iyileştirsin, kendi çıkarlarıyla burjuvazinin çıkarları arasındaki uzlaşmaz karşıtlığı ortadan kaldırmaz. *Kâr ve ücret*, daha önce de olduğu gibi, *ters orantılı* olarak kalırlar.

Eğer sermaye hızla büyüyorsa ücret yükselebilir; ama sermayenin kân bununla kıyaslanamayacak kadar çabuk yükselir. İşçinin maddi durumu iyileşmiştir, ama toplumsal konumunun pahasına. Onu kapitalistten ayıran toplumsal uçurum genişlemiştir.

Son olarak:

Ücretli emek için en elverişli koşul, üretken sermayenin mümkün olduğu kadar hızlı büyümesidir demek, yalnızca şu anlama gelir: işçi sınıfı ne denli çabuk çoğalır ve kendisine düşman olan gücü, kendisine ait olmayıp kendisine egemen olan zenginliği ne denli çabuk genişletirse, burjuvazinin kendisini kuyruğuna takıp peşinden sürüklemesine yarayan yaldızlı zincirleri kendi eliyle yapmaktan hoşnut olarak, burjuva zenginliğini artırmak, sermayenin gücünü genişletmek üzere yeniden çalışmaya koyulacağı koşullar da o denli elverişli olacaktır.

Üretken sermayenin büyümesi ile ücretin yükselmesi, gerçekten de, burjuva iktisatçıların iddia ettikleri kadar [sayfa 204] ayrılmazcasına birbirine bağlı mıdır? Onların sözlerine inanmamalıyız. Hatta, sermaye semirdikçe onun kölesi de o kadar iyi beslenir dedikleri zaman da, onlara inanmamalıyız. Burjuvazi fazla uyanıktır, hizmetkârlar kalabalığının gözalıcılığından böbürlenen büyük derebeyinin boş inanlarını paylaşmayacak kadar hesaplıdır. Burjuvazinin, varoluş koşulları, onu, hesap yapmaya zorlar.

O halde şu noktayı daha yakından incelememiz gerekecek:

Üretken sermayenin büyümesi ücretleri nasıl etkiler?

Eğer burjuva toplumunun üretken sermayesi tüm olarak büyüyecek olursa, emek birikimi de *daha çeşitlilik* kazanır. Sermayeler sayıca ve kapsam olarak artar. Sermayelerin *sayıca artması, kapitalistler arasındaki rekabeti* artırır. Sermayelerin *artmakta olan kapsamı, daha kocaman savaş araçlarıyla birlikte daha güçlü emek ordularının sanayi savaş alanına sürülmesine* yolaçar.

Bir kapitalist, ancak daha ucuza satarak, başka bir kapitalisti bu alandan sürüp atabilir ve onun sermayesini ele geçirebilir. Batmadan daha ucuza satabilmek için, daha ucuza üretmek, yani

emeğin üretken gücünü mümkün olduğu kadar artırmak gerekir. Ama emeğin üretken gücü, özellikle *daha büyük bir işbölümü* ile, *makinelere* daha genel bir biçimde üretime sokulması ve durmadan geliştirilmesi ile artar. İşin kendi aralarında bölündüğü emek ordusu ne denli büyük olursa, makineleşmenin alanı ne denli genişlerse, üretim maliyeti o ölçüde buna orantılı olarak düşer, emek o ölçüde verimli olur. Bu yüzden, kapitalistler arasında, işbölümünü ve makineleri artırmak ve her ikisinden de en büyük ölçülerde yararlanmak yolunda genel bir yarışma başlar.

Eğer bir kapitalist, daha büyük bir işbölümü ile, yeni makinelerin kullanılması ve geliştirilmesi ile, doğa kuvvetlerinin daha elverişli bir biçimde ve daha büyük bir ölçüde kullanılması ile aynı emek ya da birikmiş emek kullanarak rakiplerinden daha büyük bir miktarda ürün, yani meta yaratmanın yolunu bulmuşsa; örneğin rakiplerinin yarım metre kumaş dokuyabildikleri aynı işzamanı içerisinde bir yarım metre daha üretebiliyorsa, bu kapitalist nasıl [sayfa 205] davranacaktır?

Bu kapitalist, yarım metre kumaş, pazardaki eski fiyata satmakta devam edebilirdi, ama bu, rakiplerini safdışı etmenin ve kendi sürümünü artırmanın çaresi olmazdı. Ama üretimi genişlediği ölçüde, satma gereksinmesi de artmıştır. Onun yarattığı daha güçlü ve daha pahalı üretim araçları, elbette ki, ona, metanın daha ucuz satma *olanağını sağlar*, ama aynı zamanda, onu, *daha çok meta satmaya* ve kendi metaları için çok daha *geniş* bir pazar ele geçirmeye *zorlar*. Şu halde, kapitalistimiz, yarım metre kumaşını rakiplerinden daha ucuz satacaktır.

Ancak, her ne kadar, bütün bir metre kumaş, ona, yarım metre kumaşın öteki kapitalistlere malolduğundan daha fazlaya malolmuyorsa da, o, bu bir metreyi rakiplerinin yarım metreyi sattıkları kadar ucuz satmayacaktır. Yoksa hiç bir ek kazanç sağlayamazdı ve metanın değişimi sonucu, ancak üretim maliyetlerini elde edebilirdi. Onun daha büyük gelir elde etme olasılığı, sermayesini ötekilerden daha çok artırmış olmasından değil, daha büyük bir sermayeyi harekete geçirmiş bulunması olgusundan ileri gelmektedir. Ayrıca, eğer mallarının fiyatını rakiplerinininkinden pek az bir yüzde ile düşük tutacak olursa, varmak istediği amaca ulaşır. *Daha ucuz fiyata satarak* rakiplerini safdışı eder, onların pazarlarından hiç değilse bir kısmını ellerinden alır. Şunu da hatırlatalım

ki, yürürlükteki fiyat, her zaman, metanın satışının elverişli ya da elverişsiz bir sanayi mevsiminde olup olmamasına göre, *üretim maliyetinin* üstünde ya da altındadır. Yeni ve daha verimli üretim araçları kullanmış olan kapitalistin metalarını gerçek üretim maliyetinin ne kadar üstünde bir yüzde ile satacağı, bir metre kumaşın o zamana kadar alışlagelmiş üretim maliyetinin altında ya da üstünde oluşuna göre değişir.

Ama kapitalistimizin *ayrıcalıklı konumu* uzun sürmez, öteki rakip kapitalistler de aynı makineleri ve işbölümünü uygularlar, ve bunu, aynı ölçüde, hatta daha büyük bir ölçüde yaparlar ve bu uygulama o kadar genelleşir ki, kumaşın fiyatı, yalnızca *eski üretim maliyetinin altına değil, yeni üretim maliyetinin de altına düşer*.

Böylece, kapitalistlerin birbirlerine göre olan konumları, [sayfa 206] yeni üretim araçlarının kullanılmaya başlanmasından önceki konumlarıyla aynı olur, ve bu araçlarla aynı fiyat üzerinden iki kat üretebiliyorlarsa da, *şimdi* artık bu iki kat üretimi eski fiyatın *altında* bir fiyatla sürmek zorundadırlar. Bu yeni üretim maliyeti temeli üzerinde aynı oyun yeniden başlar. Daha büyük işbölümü, daha çok makine, işbölümünden ve yeni makinelerden daha geniş ölçüde yararlanılması. Ve rekabet, bu sonuca karşı aynı tepkiyi yeniden yaratır.

Böylece üretim biçiminin ve üretim araçlarının, nasıl durmadan dönüşümler geçirdiklerini, köklü değişikliklere uğradıklarını; *işbölümünün nasıl zorunlu olarak daha büyük bir işbölümüne, makine kullanımının daha geniş bir biçimde makineler kullanımına, büyük çapta bir işin daha da büyük çapta bir işe yolaçtığını* görüyoruz.

İşte, burjuva üretimini durmadan eski yolundan çıkartan, ve sermayeyi, emeğin üretici güçlerini yetkinleştirmeye zorlayan ve onları yeğînleştirdiğinden ötürü, sermayeye durdurak dedirtmeyen, kulağına sürekli olarak “yürül yürü!” diye fısıldayan işte bu yasadır.

Bu yasa, ticari dönemlerin dalgalanmalarının sınırları içinde, bir metanın fiyatını, zorunlu olarak, o metanın *üretim maliyetine eşitleyen* yasadan başka bir şey değildir.

Bir kapitalistin birlikte üretime soktuğu üretim araçları ne denli güçlü olursa olsun, rekabet, bu üretim araçlarını evrenselleştirecektir, ve onları evrenselleştirdiği bu andan itibaren, sermayenin daha verimli oluşunun tek sonucu, kendisinin şimdi artık *ayrı* fiyatı,

eskisinden on, yirmi, yüz kez daha fazla ürün çıkarması olacaktır. Ama yalnızca daha çok kâr elde etmek için değil, üretim maliyetini de karşılamak için –görmüş olduğumuz gibi, bizzat üretim aleti giderek daha pahalılaşmaktadır– şimdi daha geniş bir satış zorunlu hale geldiğinden ve bu yığınsal satış yalnız kendisi için değil, rakipleri için de bir ölüm-kalım sorunu olduğundan, düşük satış fiyatını daha çok miktarda ürün satışıyla dengelemek için öncekinden belki de bin kez daha çok satmak zorunda kaldığına göre, *yeni bulunan üretim araçları ne denli verimli olursa, eski mücadele de o denli şiddetli bir biçimde yeniden başlar. Demek ki, işbölümü ve makinelerin* [sayfa 207] *kullanılması, çok daha büyük bir ölçüde, alabildiğine gelişmeye devam edecektir.*

Şu halde, kullanılan üretim araçlarının gücü ne olursa olsun, rekabet, metan fiyatını, gerisin geriye üretim maliyetine indirgeyerek, böylece ucuz üretimi, –aynı toplam fiyat karşılığında gittikçe daha büyük bir ürün arzını– kaçınılmaz bir yasa durumuna yükselterek, daha ucuza ürettiği ölçüde, yani aynı emek miktarı ile daha fazla ürettiği ölçüde sermayenin elinden bu gücün altın meyvelerini kapmaya çalışır. Demek ki, böylece, kapitalist, kendi öz çabası ile, aynı işzamanı içerisinde daha çok üretmek zorunluluğundan, kısacası, *kendi sermayesinin değerini artırmak için daha güç koşullardan* başka bir şey kazanmış olmayacaktır. Bu bakımdan, rekabet, üretim maliyeti yasası ile, onun peşini bırakmazken, rakiplerine karşı ortaya çıkardığı her yeni silah kendisine karşı dönerken, kapitalist, eski işbölümü yöntemlerinin yerine, kuşkusuz daha pahalı, ama daha ucuza üreten yenilerini, rekabetin bu yenileri eskitip gözden düşürmesini beklemeksizin, hiç ara vermeden, yenilerini getirerek yarışmayı kazanmaya çalışır.

Şimdi *bütün dünya pazarı üzerinde* aynı zamanda yer alan bu hummalı çırpınışı gözümüzün önüne getirecek olursak, sermaye büyümesinin, birikmesinin ve yoğunlaşmasının, nasıl kesintisiz bir işbölümü ile ve yeni makinelerin kullanılmasına ve eskilerin geliştirilmesine, bunun da çok daha büyük boyutlarla sonuçlanmasına yolaçtığı anlaşılır olacaktır.

Peki ama, üretken sermayenin büyümesine ayrılmazcasına bağlı bu koşullar üretin belirlenmesini nasıl etkilerler?

Daha büyük bir işbölümü, bir işçiye, 5, 10, 20 kişinin işini yapma olanağını verir; demek oluyor ki, işbölümü, işçiler arasındaki

rekabeti, 5, 10, 20 kat artırır. İşçiler, yalnız, kendilerini birbirlerinden daha ucuz fiyata satarak birbirleriyle rekabet etmezler; bir tek işçinin, 5, 10, 20 işçinin işini yerine getirmesi biçiminde de birbirleriyle rekabet ederler; işçileri bu biçimde rekabete zorlayan şey, sermayenin getirdiği ve sürekli olarak artan *işbölümü*dür.

Üstelik, *işbölümü* arttığı ölçüde, iş *basitleşir*. İşçinin özel ustalığı değerini yitirir. İşçi, yoğun bedensel ve zihinsel ^[sayfa 208] yetenekler kullanmak zorunda kalmayan basit, tekdüze bir üretici güce dönüşür. Onun emeği, herkesin becerebileceği bir emek olur. Bunun içindir ki, rakipler, her yandan işçi üzerinde baskı yaparlar, ve ayrıca anımsatalım ki, iş ne kadar basit ve öğrenilmesi kolaysa, işe alışmak için gerekli üretim maliyeti de o kadar düşer ve ücretler de o ölçüde düşer, çünkü ücret, bütün öteki metallerin fiyatları gibi, kendi üretim maliyetiyle belirlenir.

Demek ki, iş, doyurucu, zevk verici olmaktan uzaklaştıkça, işe karşı isteksizlik arttıkça, rekabet çoğalır, ücret azalır. İşçi, ister daha uzun saatler çalışarak olsun, ya da ister bir saatte daha çok üreterek olsun, daha çok çalışarak aldığı ücretinin miktarını aynı tutmaya çalışır. Demek ki, yoksulluğun dürtüsü, işbölümünün yıkıcı etkilerini daha da artırır. Bunun da sonucu şudur: *daha çok çalıştıkça, daha az ücret alır;* ve iş arkadaşlarıyla olan salt bu rekabet yüzünden, iş arkadaşlarını da, kendisinininki kadar kötü koşullarla kendilerini satan birer rakip haline getirir, bundan ötürü, son tahlilde, *işçi sınıfının bir üyesi olarak kendisiyle rekabet eder.*

Makine, usta işçilerin yerine düz işçileri, erkeklerin yerine kadınları, erginlerin yerine çocukları koyarak çok daha geniş bir ölçekte aynı sonuçları getirir. Makinelerin yeni uygulandıkları yerlerde el işçilerini yığın yığın sokaklara dökerek ve makinelerin geliştirildikleri, yetkinleştirildikleri ve yerlerine daha üretken makinelerin konulduğu yerlerde ise işçileri daha küçük yığınlar halinde işlerinden ederek, aynı sonuçları yaratır. Yukarda, kapitalistlerin kendi aralarındaki sanayi savaşının kabaca çiziltilmiş bir portresini vermiş bulunuyoruz; *bu savaşın şöyle bir özelliği vardır: bu savaşta, çarpışmalar, işçi ordusunun askere alınmasından çok, terhis edilmesiyle kazanılır. Generaller, yani kapitalistler, kim daha çok sanayi erine yol verecek diye aralarında yarışır.*

İktisatçılar, bize, makinelerin gereksiz kıldığı işçilerin yeni istihdam dalları bulduklarını söylerler, bu doğrudur.

Ama onlar, işten çıkarılmış aynı işçilerin yeni işkollarında iş bulabileceklerini doğrudan doğruya iddia etmeye kalkışamazlar. Olgular bu yalana karşı bas bas bağınıyor. [sayfa 209] Gerçekte iddia ettikleri şundan ibarettir: *işçi sınıfının başka kesimleri için, örneğin batmaya yüz tutmuş bir sanayi koluna girmek üzere olan genç işçi kuşakları için, yeni iş olanakları doğacaktır.* Bu, elbette, mirastan mahrum edilmiş işçiler için büyük bir tesellidir. Muhterem kapitalistler hiç bir zaman sömürülecek taze et ve kan sıkıntısı duymayacaklar, ve ölüleri, kendi ölümlerini gömmeye terkedeceklerdir. Bu, burjuvaların, işçilerden çok kendi kendilerine verdikleri bir tesellidir. Makine yüzünden tüm ücretli işçiler sınıfı ortadan kalkacak olsaydı, ücretli emek olmadıkça sermaye olmaktan çıkan sermaye için bu ne korkunç bir şey olurdu!

Ama işçilerin, doğrudan doğruya makine yüzünden işten atılanların ve yeni kuşaktan onların yerine zaten gözdikmiş bulunan tüm kesiminin *yeni bir iş bulduğunu* varsayalım. Bu yeni işin yitirilmiş olan kadar yüksek ücret getireceğini düşünen var mı? Bu, *bütün iktisat yasaları ile çelişen bir şey olurdu.* Modern sanayi her zaman, karmaşık, üst düzeyde bir işin yerine, nasıl daha yalın ve alt düzeyde bir iş getirdiğini gördük.

Makine yüzünden bir sanayi dalından kapı dışarı edilen bir işçi yığını, *daha düşük bir ücretle çalışmadıkça*, nasıl olur da, başka bir sanayi dalına sığınabilir?

Bizzat makinelerin yapımında çalışan işçiler, bu durumun dışında bir örnek olarak gösterilmiştir. Denilir ki, sanayide daha çok makine talep edilmeye ve kullanılmaya başlar başlamaz, makineler de, zorunlu olarak, sayıca artacaktır, ve bunun sonucu, makinelerin yapımı, şu halde makine yapımıyla uğraşan işçilerin sayısı da artacaktır; ve bu sanayi dalında çalıştırılan işçilerin usta, ve hatta eğitim görmüş işçiler oldukları öne sürülmektedir.

Zaten daha önceleri bile ancak yarıyarıya doğru olan bu iddia, 1840 yılından beri bir değer taşır görünümünü büsbütün yitirmiştir, çünkü makine yapımında her zamankinden daha çeşitli makineler kullanılması pamuk ipliği yapımında kullanılanlardan ne fazladır ne de eksik, ve makine yapan fabrikalarda çalıştırılan işçiler, son derecede gelişmiş makineler karşısında, ancak çok ilkel makinelerin oynadıkları rolü oynayabilmektedir.

Ama, makinenin kovduğu erkek işçinin yerine, fabrika, [sayfa

210] belki de üç çocuk ve bir kadın çalıştırmaktadır. Ama erkeğin ücretinin, üç çocuk ve bir kadın için yeterli olması gerekmiyor muydu? Asgari ücretin, soyun varlığını sürdürmek ve sayısını çoğaltmak için yeterli olması gerekmiyor muydu? Burjuvaların pek sevdikleri bu sözler neyi tanıtlar öyleyse? *Bir tek işçi ailesini yaşatmak için, şimdi artık dört kat fazla işçinin yaşamının tüketilmekte olduğundan başka bir şeyi değil.*

Özetleyelim: *Üretken sermaye ne denli büyürse, işbölümü ve makine kullanımı da o denli genişler. İşbölümü ve makine kullanımı ne denli genişlerse, işçiler arasındaki rekabet de o denli genişler ve ücretleri de o denli kısılır.*

Buna ek olarak, *toplumun üst tabakalarından* da işçi sınıfına katılmalar olur. Kollarını işçilerin kolları yanında kaldırmaktan başka çareleri olmayan bir küçük sanayiciler ve küçük rantiyeciler kitlesi, işçi sınıfı saflarına fırlatılıp atılırlar. Böylece, iş istemek üzere havaya kalkan kolların meydana getirdiği orman gitgide sıklaşırken, kolların kendileri gittikçe cılızlaşır.

Besbelli ki, küçük sanayici, ilk koşullarından biri gittikçe daha büyük ölçekte üretmek, yani küçük bir sanayici değil, tam tersine, büyük sanayici olmak olan bir savaşa, fazla dayanamaz.

Sermayelerin kitlesi ve sayısı çoğaldıkça, sermaye büyüdükçe sermayenin faizinin azaldığı; bunun sonucu olarak, küçük rantiyenin artık aldığı faizle yaşayamaz olduğu, onun da sanayie atılması, yani küçük sanayiciler saflarını ve böylece de işçi sınıfı adaylarının saflarını kabartması gerektiği – bütün bunlar, daha fazla açıklamayı gerektirmez.

Son olarak, kapitalistler, yukarda anlatılmış bulunan hareket yüzünden, mevcut dev üretim araçlarını daha büyük bir ölçüde işletmek ve bütün bellibaşlı kredi kaynaklarını bu amaca yöneltmek zorunda kaldıkça sinai depremler –ki bu depremler boyunca ticaret âlemi, ancak servetin, ürünlerin ve hatta üretici güçlerin bir bölümünü cehennem tanrılarına kurban etmek suretiyle ayakta kalabilir– gitgide çoğalır – tek sözcükle, *bunalımlar* artar. Üretim yığını, ve bunun sonucu olarak da daha geniş pazarlara olan gereksinme büyüdükçe, salt bu nedenden ötürü olsa bile, [sayfa 211] herbir önceki bunalım, dünya pazarının karşısına, o zamana dek ele geçirilmemiş ya da yalnızca yüzeysel olarak sömürülen bir pazar çıkardığından, dünya pazarı giderek daha çok daralır, giderek daha az sayıda

sömürülecek pazar kalır, bunun sonucu olarak da bunalımlar daha sıklaşır ve daha şiddetlenir. Ama sermaye yalnızca emekle yaşamaz. O, hem seçkin, hem de barbar bir efendi olarak, kölelerinin cesetlerini, bu bunalımlar sırasında canvermiş işçi kurbanlarının tümünü kendisiyle birlikte mezara sürükler. Böylece görüyoruz ki, *eğer sermaye hızla büyürse, işçiler arasındaki rekabet bununla kıyaslanamayacak bir hızla büyür, yani işçi sınıfının istihdam araçları, yaşam araçları buna oranla çok daha fazla azalır, ama bununla birlikte, sermayenin hızla büyümesi ücretli emek için en elverişli koşuldur.*^[87] [sayfa 212]

Aralık 1847'nin ikinci yarısında kendisi tarafından verilen konferanslara dayanılarak Marx tarafından yazılmıştır.

Neue Rheinische Zeitung,
5-8 ve 11 Nisan 1849,
n° 264-67 ve 269'da yayınlanmıştır
Engels'in Önsöz'ünü yazarak
baskıya hazırladığı ayrı bir broşür olarak
1891'de, Berlin'de yayınlanmıştır.

ÜCRET, FİYAT VE KÂR²²

[GİRİŞ]

Yurttaşlar,

Esas konuya girmezden önce, giriş niteliğinde birkaç gözlemde bulunmama izin veriniz.

Şu anda, bütün Kıta üzerinde, gerçek bir grev salgını hüküm sürüyor ve her yanda, büyük haykışlarla, ücretlerin artırılması isteniyor. Bu sorun kongremizde ele alınacaktır.²³ Uluslararası Birliğin başında olarak sizlerin, bu çok önemli sorun konusunda bir görüşe sahip olmanız gerekir. Ben kendi hesabıma, sabrınızı çetin bir sınavdan geçirmek pahasına da olsa, konuyu derinlemesine işlemeyi ödev sayıyorum.

Yurttaş Weston'la ilgili olarak, giriş niteliğinde bir başka şeye daha değinmeliyim. Kendisi, işçiler arasında hiç de tutulmadığını bildiği, ama onların yararına saydığı görüşleri [sayfa 37] yalnızca

önermekle kalmadı, açıkça savundu da. Böylesi manevi cesaret örneklerine hepimiz ancak büyük bir saygı duymalıyız. Konuşmamın cilasız üslubuna karşın, sonunda, savında bana temel fikir gibi görünen noktada, kendisiyle görüş birliği içinde olduğumu, ama bu fikri, şu andaki biçimiyle, teorik bakımdan yanlış, pratik bakımdan ise tehlikeli bulduğumu göreceğini umarım.

Ve şimdi konuma geliyorum.

I. [ÜRETİM VE ÜCRET]

Yurtaş Weston'ın savı, esas olarak, iki varsayıma dayanıyor: 1° *ulusal üretimin miktarı değişmeyen bir şeydir*, ya da matematikçilerin dedikleri gibi, *sabit* bir nicelik ya da büyüklüktür; 2° *gerçek ücret miktarı*, yani satın alabileceği meta miktarıyla ölçülen ücret, *değişmeyen* bir miktar, *sabit* bir büyüklüktür.

Oysa, birinci iddia açıkça yanlıştır. Göreceksiniz ki, üretimin değeri ve niceliği yıldan yıla büyür, ulusal emeğin üretici güçleri çoğalır, ve bu büyüyen üretimin dolaşımı için gerekli para tutarı da sürekli olarak değişir. Yıl sonu için, ve birbirleriyle kıyaslanan başka başka yıllar için geçerli olan, yılın her ortalama günü için de geçerlidir. Ulsal üretimin niceliği ya da büyüklüğü sürekli olarak değişir. Bu, *sabit* bir büyüklük değildir, *değişken* bir büyüklüktür, ve nüfustaki değişmeler bir yana bırakılırsa, *sermaye birikiminin* ve *emeğin üretici gücünün* durmadan değişmesi nedeniyle başka türlü de olamaz. Şurası kesinlikle doğrudur ki, eğer *ücretlerin genel oranında ani bir yükselme* olsaydı, sonraki etkileri ne olursa olsun, bu yükselme, *kendiliğinden*, üretimin miktarını *hemen* değiştirmeyecekti. Her şeyden önce, mevcut durum ve koşullardan yola çıkacaktı. Ama eğer ulusal üretim, ücretler yükselmezden *önce sabit* olmayıp, *değişken* idiyse, ücretlerin yükselmesinden *sonra* da sabit değil, değişken olmaya devam edecektir.

Ama varsayalım ki, ulusal üretimin miktarı *değişken* değil, *değişmez* olsun. O zaman bile, dostumuz Weston'ın, mantıklı bir tündengelimi olarak baktığı şey, dayanıksız basit bir iddia olarak kalırdı. Elimde belirli bir sayı, diyelim ^[sayfa 38] ki 8 sayısı varsa, bu sayının mutlak sınırları, bu sayıyı oluşturan parçaların kendi *görelî* sınırlarını değiştirmelerine engel değildir. Kârlar 6, ücretler de 2 ise, ücretler 6'ya yükselir, kârlar da 2'ye düşebilir, gene de

toplam miktar 8 olarak kalır. Böylece, üretim miktarının sabit olması, hiç bir biçimde, ücret miktarının da sabit olduğunu tanıtlamaz. Şu halde, dostumuz Weston, bu sabitliği nasıl tanıtlıyor? Sadece iddia ederek.

Ama onun iddiasını doğru kabul etseydik bile, bu, iki ayrı yönde işleyecekti, oysa Weston onu yalnızca tek bir yönde işletiyor. Eğer ücret miktardan değişmeyen bir büyüklükse, bu büyüklük ne artırılabilir, ne de azaltılabilir. Bu durumda işçilerin geçici bir ücret artışı koparmaları aptallıksa, bu durumda, kapitalistlerin de geçici bir ücret düşüşünü kabul ettirmeye kalkışmaları da daha az aptalca değildir. Weston dostumuz bazı durumlarda işçilerin ücret artışları *koparabildiklerini* yadsımıyor, ama ücret miktarı doğal olarak sabit olduğundan, buna bir karşı-tepki olacaktır. Öte yandan, o, kapitalistlerin, ücretleri *düşürebildiklerini* ve fiilen bu yolda durmadan çaba harcadıklarını da biliyor. Ücretlerin değişmezliği ilkesi gereğince, birinci durumda olduğu kadar bu ikinci durumda da, zorunlu olarak; bir karşı-tepki olması gerekirdi. Şu halde işçiler, ücretleri düşürme girişimine ya da bunun uygulamasına karşı tepki göstermekte haklı olurlardı. Şu halde, *ücret artışları* elde etmeye çalışırken haklıdır, çünkü *ücretlerin indirilmesine karşı her tepki*, onların artırılması için bir *etkidir*. Bu bakımdan, yurttaş Weston'ın ücretlerin değişmezliği ilkesine göre de, işçiler, bazı durumlarda, ücretlerin artırılması için birleşmeli ve mücadele etmelidirler.

Eğer bu vargıyı reddederse, bu vargının dayandığı varsayımdan da vazgeçmesi gerekir. O, ücretlerin miktarı *değişmez bir büyüklüktür* diyeceğine, ücretler, her ne kadar *yükselemezler* ve *yükselmemeleri* gerekirse de, sermaye, ücretleri indirmek istediği zaman, *düşebilirler* ve *düşmelidirler*, demeliydi. Eğer kapitalist, sizden, et yerine patatesle, buğday yerine yulaf ile beslenmenizi isterse, sizin onun iradesine bir ekonomi politik yasası gibi katlanmanız ve ona boyun eğmeniz gerekir. Eğer bir ülkede, örneğin, Birleşik ^[sayfa 39] Devletler'de, ücret oranları İngiltere'de olduğundan daha yüksekse, ücret oranlarındaki bu farklılığı, yalnız ekonomik olguların değil, bütün öteki olguların da incelenmesini çok basitleştirecek bir yöntem ile, Amerikan kapitalistleri ile İngiliz kapitalistlerinin iradeleri arasındaki farklılıkla açıklamalısınız.

Ama o zaman da, Amerikan kapitalistlerinin iradesi, İngiliz kapitalistlerinininkinden *niçin* farklıdır? diye sorabilirdik. Ve bu soruyu

yanıtlamak için, *irade* alanının ötesine gitmemiz gerekir. Bir papaz, bana, Tanrının Fransa'daki iradesinin İngiltere'dekinden farklı olduğunu söyleyebilir. Eğer onu bu irade ikiliğini açıklaması için sıkıştırarak olursam, belki de, çekinmeden, Fransa'da başka, İngiltere'de başka bir iradesi olmasının Tanrının kendi iradesi olduğu yanıtını verecektir. Ama, dostumuz Weston, elbette ki, her türlü uslamlamayı böylesine tamamıyla yadsımayı savunacak en son kimsedir.

Kapitalistin *iradesi*, elbette ki, mümkün olanın en fazlasını almak yolundadır. Bizim yapacağımız şey, onun *iradesi* üzerinde derin incelemeler yapmak değil, onun *gücünü*, bu *gücün*, sınırlarını ve *bu sınırların niteliğini* incelemektir.

II. [ÜRETİM, ÜCRET, KÂR]

Yurttaş Weston'ın bize verdiği konferans bir ceviz kabuğuna sığdırılabilir.

Onun bütün uslamlaması şu sonuca varıyor: Eğer işçi sınıfı, kapitalist sınıfını, parasal ücret olarak kendisine 4 şilin yerine 5 şilin vermeye zorlayacak olursa, buna karşılık kapitalist de onlara meta cinsinden 5 şilinlik değer yerine 4 şilinlik değer verecektir. İşçi sınıfı ücret artışından önce 4 şilin ile satın aldığı şeye şimdi 5 şilin ödemek zorunda kalacaktır. Ama bu neden böyledir? Neden kapitalist 5 şilin karşılığında ancak 4 şilinlik bir değer verir? Çünkü ücretlerin miktarı sabittir. Ama ücret neden 4 şilinli meta olarak belirlenmiştir de, 3, ya da 2, ya da herhangi bir başka miktar olarak belirlenmemiştir? Eğer ücret miktarının sınırı, kapitalistlerin iradesinden olduğu kadar işçilerin iradesinden de bağımsız bir iktisat yasası ile saptanıyorsa, [sayfa 40] yurttaş Weston, her şeyden önce, bu yasayı ortaya koymalı ve tanıtlamalıydı. Ayrıca, belirli her anda fiilen ödenen ücret miktarının, daima, gerekli ücret miktarına tamıtamına tekabül ettiğini ve ondan hiç bir zaman sapmadığını tanıtlamalıydı. Öte yandan, ücret miktarının veri olan bu sınır, sadece kapitalistin *iradesine* ya da onun açgözlülüğünün sınırlarına bağlı ise, bu keyfi bir sınırdır. Bu sınırdan zorunlu olan bir şey yoktur. Bu, kapitalistlerin iradesi ile değiştirilebilir ve, dolayısıyla, onların iradesine *karşı* da değiştirilebilir.

Yurttaş Weston, teorisini örneklendirmek için şunu anlatıyor:

eğer bir çorba tasında belirli sayıda kişilerin içeceği belirli miktarda çorba varsa, kaşıkların büyümesi çorbanın miktarında bir artış getirmez. Bu örneğini biraz budalaca bulduğumu belirtmeme izin versin. Bu, bana, biraz, Menenus Agrippa'nın başvurduğu benzetmeyi anımsattı. Romalı plebler, patrisyenlere karşı mücadeleye giriştiklerinde, patrisyen Agrippa, onlara, siyasal gövdenin plebyen kol ve bacaklarını, patrisyen karnın beslediğini anlattı. Ama, Agrippa, bir adamın karnını doldurmakla başka bir adamın organlarının beslendiğini tanıtlamayı hiç de başaramadı. Yurttaş Weston ise, işçilerin içinden yedikleri çorba tasının, ulusal emeğin bütün ürünü ile dolu olduğunu, ve onları bu çorbadan daha fazla almaktan alıkoyan şeyin ne çorba tasının küçüklüğü ne de içindeki çorbanın son derece az oluşu olduğunu, ama sadece, kendi kaşıklarının küçüklüğü olduğunu unuttu.

Kapitalist hangi hile sayesinde 5 şilin karşılığında 4 şilinlik değer verebilecek durumdadır? Sattığı metallerin fiyatının yükselmesi sayesinde. Peki öyleyse, fiyatların yükselmesi, ya da daha genel bir ifadeyle, metallerin fiyatlarının değişmesi, metallerin fiyatları, yalnızca kapitalistlerin iradesine mi bağlıdır? Yoksa, tersine, bu iradenin işin içine karışması için belirli bazı koşullar gerekli değil) midir? Yok değilse, o zaman pazar fiyatlarının yükselmesi ve alçılması, yani boyuna değişmesi, çözülmez bir bilmece haline gelir.

Mademki, ne emeğin üretici güçlerinde, ne sermayenin ve kullanılan emeğin niceliğinde, ne de ürünlerin değerinin ifadesi olan paranın değerinde kesin olarak hiç bir değişme [sayfa 41] meydana gelmediğini, *yalnızca ücret oranlarında değişme olduğunu* varsayıyoruz, öyleyse, ücretlerdeki bu yükselme, meta fiyatlarını nasıl etkileyebildi? Sadece bu metalara ilişkin arz ve talep arasındaki ilişki üzerinde etki yaparak.

İşçi sınıfı, bir bütün olarak düşünüldüğünde, gelirinin tümünü *geçim araçlarına* harcar ve harcamak zorundadır. Ücret oranındaki genel bir yükseliş *geçim araçları* talebinde bir artmaya, ve dolayısıyla da geçim araçlarının *pazardaki fiyatlarında* bir yükselmeye yolaçar. Bunları üreten kapitalistler, ücretlerdeki artışın zararını, metallerinin pazar fiyatlarının artışıyla kapatacaklardır. Peki ama, geçim araçları üretmeyen kapitalistlere ne olur? Ve onların sayılarının öyle pek az olduğunu sanmamalısınız. Eğer ulusal ürünün üçte-ikisinin nüfusun beşte-biri tarafından tüketildiğini düşünürseniz –bir Avam Kamarası

üyesi, bu yakınlarda, bunun nüfusun yedide-biri olduğunu söyledi-, ulusal ürünün ne kadar büyük bir bölümünün lüks nesnelere olarak üretilmesi ya da lüks nesnelere karşılığı *değişilmesi* gerektiğini, ve geçim araçlarının ne kadar büyük bir miktarının uşaklar, atlar, kediler, vb. için çarçur –deneyimlerimizden biliyoruz ki, bu çarçur, geçim araçlarının fiyatlarının artmasıyla her zaman epey kısıllır-edilmesi gerektiğini anlarsınız.

Peki, geçim araçları üretmeyen kapitalistlerin durumu ne olacak? Ücretlerdeki genel yükselme sonucu *düşen kâr oranlarını, kendi metallerinin fiyatlarının yükselmesiyle* kapatamazlar, çünkü bu metallerle karşı talep artmamıştır. Gelirleri azalacak ve bu azalmış gelirle, fiyatları artmış olan geçim araçlarının aynı miktar için daha fazla para ödemek zorunda kalacaklardır. Ama iş bununla bitmiyor. Kazançları azaldığı için lüks nesnelere daha az para harcamak zorunda kalacaklar, ve böylelikle, kendi metallerine karşı olan talepte de bir azalma olacaktır. Talepteki bu azalma sonucu, kendi metallerinin fiyatları da düşecektir. Şu halde, sanayiinin bu dallarında *kâr oranı düşecektir*, ama yalnızca ücret oranındaki genel artışın basit oranında değil, ücretlerdeki genel artışın, geçim araçlarının fiyatlarındaki artışın ve lüks nesnelere fiyatlarındaki düşüşün bileşik oranında.

Sanayiinin çeşitli dallarına yatırılmış olan sermayelerin *kâr oranları arasındaki bu fark* nasıl bir sonuç doğuracaktır? [sayfa 42] Herhangi bir nedenle, üretimin çeşitli alanlarında *ortalama kâr oranında* beklenmedik bir şekilde ortaya çıkıveren değişikliklerde her kez ne oluyorsa, gene aynı şey olacaktır. Sermaye ve emek daha az kârlı dallardan daha çok kârlı dallara aktarılacak ve bu aktarma süreci, sanayiinin her dalında, arzı, artmış olan talep oranında artıncaya, ve öteki sanayi dallarında, arzı, düşmüş olan talep oranında düşünceye kadar sürecektir. Bu değişiklik bir kez gerçekleşmiş mi, genel kâr oranı, sanayiinin çeşitli dallarında yeniden *eşitlenecektir*. Başlangıçta, bütün bu yer değiştirme, yalnızca çeşitli metallerin arz ve talepleri arasındaki ilişkilerdeki bir değişiklikten ileri geldiğinden, neden ortadan kalkınca sonuç da ortadan kalkacak ve *fiyatlar* eski düzeylerine ve dengelerine döneceklerdir. Ücretlerin artması sonucu *kâr oranındaki düşüş*, sanayiinin birkaç dalı ile sınırlı kalacağı yerde, genelleşmiştir. Varsayımımıza uygun olarak, emeğin üretici güçlerinde ve üretimin toplam miktarında hiç bir değişiklik mey-

dana gelmemiş ama *üretim* bu belli niceliği biçim değiştirmiştir. Ürünlerin daha büyük bir kısmı geçim araçları biçiminde, daha küçük bir kısım lüks nesnelere biçiminde varolmuş, ya da aynı şey demek olan, daha küçük bir kısmı yabancı ülkelerden gelen lüks nesnelere karşılığında değiştirilmiş ve ilk biçimleriyle tüketilmiş, ya da gene aynı şey demek olan, yerli ürünlerin daha büyük bir kısmı lüks nesnelere yerine, dışardan gelen geçim araçları karşılığında değiştirilmiştir. Dolayısıyla ücret oranlarındaki genel yükselme, pazar fiyatlarında bir anlık geçici düzensizlikten sonra, meta fiyatlarında sürekli herhangi bir değişiklik yapmaksızın, ancak kâr oranlarında genel bir düşüşe yol açacaktır.

Bu kanıtlamada, bütün ücret artışının geçim araçlarına harcandığını varsaydığım şekilde bir itirazda bulunulacak olursa, yurtaş Weston'ın görüşüne en uygun varsayımda bulunduğumu söyleyeceğim. Eğer ücretlerdeki artış daha önce işçilerin tüketimlerinde yer almayan nesnelere harcansaydı, satınalma güçlerindeki gerçek artış tanıtılmak gerekli olmazdı. Ama işçilerin satınalma güçlerindeki bu artış, yalnızca onların ücretlerinin yükselmesinin sonucu olduğundan, bu artışın kapitalistlerin satınalma güçlerindeki azalmaya tamıtamına tekabül etmesi gerekir. Dolayısıyla, [sayfa 43] metalara olan *toplam talep artmayacak*, bu talebi oluşturan öğeler *değişecektir*. Bir yandaki talep artışı, öte yandaki talep azalışıyla dengelenecektir. Böylece, toplam talep değişmez kaldığından, metaların pazar fiyatlarında hiç bir değişiklik meydana gelemeyecektir.

Buna göre, kendinizi bir ikilemle, karşı karşıya buluyorsunuz: ücret artışı ya bütün tüketim nesnelere eşit bir biçimde harcanacaktır –ki, bu durumda, işçi sınıfı talebindeki artış, kapitalist sınıfın talebindeki azalmayla dengelenmek zorundadır–, ya da ücret artışı, yalnızca pazar fiyatları geçici olarak yükselen birkaç nesneye harcanacaktır. O zaman kâr oranlarının, bunun sonucu olarak, bazı sanayi dallarında düşmesi, ötekilerinde ise yükselmesi –arz, bir sanayi dalındaki artan talebe, ve öteki sanayi dallarında ise azalan talebe eşit hale gelinceye kadar– sermaye ve emek dağılımında bir değişikliğe neden olacaktır. Varsayımlardan birinde, meta fiyatlarında değişiklik olmayacaktır. Öteki varsayımda ise, metaların değişim-değerleri, pazar fiyatlarındaki birkaç dalgalanmadan sonra, eski düzeylerine döneceklerdir. Her iki varsayımda da, ücret ora-

nındaki genel yükselme, eninde sonunda, kâr oranlarında genel bir düşmeden başka bir sonuç vermeyecektir.

Yurttaş Weston, hayal gücünüzü harekete geçirmek üzere, sizden, İngiliz tarım işçilerinin ücretlerinde 9 şilinden 18 şiline çıkan genel bir yükselmenin doğuracağı. güçlükleri düşünmenizi istedi. Geçim araçlarına olan talepteki muazzam artışı ve bunun onların fiyatında yaratacağı korkunç yükselmeyi düşünün bir! diye haykırdı. Oysa hepimiz biliyorsunuz ki, her ne kadar Birleşik Devletler'de tarım ürünlerinin fiyatları Birleşik Krallık'ta olduğundan daha düşük ise de, her ne kadar Birleşik Devletler'de sermaye ile emek arasındaki ilişkiler bütünüyle İngiltere'dekinin aynı ise de, ve her ne kadar Birleşik Devletler'de, yıllık üretim miktarı, İngiltere'ninkinden çok aşağı ise de, Amerikan tarım işçilerinin ortalama ücretleri, İngiliz tarım işçilerinininkinin iki katından daha fazladır. Öyleyse dostumuz bu tehlike çanını neden çalıyor? Dikkatimizi, önümüzde duran gerçek sorundan başka taraflara çekmek için. 9 şilinden 18 şiline ani bir ücret artışı, yüzde-yüzlük ani bir artış meydana getirecektir. [sayfa 44] Oysa bizim tartıştığımız şey, İngiltere'de genel ücret oranının birdenbire yüzde-yüz oranında yükselebilip yükselemeyeceği değildir. Her özel durumda o andaki koşullara bağlı olmak ve uymak zorunda olan bu yükselmenin *büyüklüğü* bizi hiç ilgilendirmiyor. Araştırmak zorunda olduğumuz tek şey, yüzde-bir ile sınırlı kalsa bile, ücret oranındaki genel bir artışın etkisinin ne olacağıdır.

Dostumuz Weston'ın uydurduğu yüzde-yüzlük yükselişi bir yana bırakıp, dikkatinizi, İngiltere'de 1849'dan 1859'a kadar yer alan gerçek ücret artışına çekmek istiyorum.

1848'de yürürlüğe giren Onsaat, ya da daha doğrusu Onbuçuk-saat Yasasını⁵ hepimiz bilirsiniz. Bu, tanık olduğumuz en büyük iktisadi değişikliklerden biri olmuştur. Bu, birkaç yerel sanayi dalına değil, İngiltere'nin dünya pazarlarındaki üstünlüğünü sağlayan başlıca sanayi dallarına kabul ettirilen ani bir ücret artışı olmuştur. Bu, özellikle elverişsiz koşullarda bir ücret yükselmesi olmuştur. Doktor Ure, Profesör Senior ve burjuvazinin bütün öteki resmi iktisat sözcüleri, bunun İngiliz sanayii için ölüm çanı demek olduğunu –ve söylemek zorundayım ki, dostumuz Weston'dan çok daha sağlam bir biçimde– *tanıtladılar*. Basit bir ücret artışının değil, ama kullanılan emek miktarında bir azalmanın doğurduğu ve bu azalmaya dayanan bir ücret artışının sözkonusu olduğunu tanıtladılar.

dılar. Kapitalistlerin elinden alınmak istenen onikinci saatin, tam da kapitalistlerin kârlarını onunla sağladıkları saat olduğunu iddia ettiler. Sermaye birikiminin azalacağı, fiyatların artacağı, pazarların kaybedileceği, üretimin düşeceği, ve bunun kaçınılmaz sonucu olarak, ücretlerin azalacağı ve sonunda da yıkımın geleceği tehdidini savurdular. Aslında, Robespierre'in Azami Yasalarının²⁴ bunun yanında çocuk oyuncuğu olduğunu söylüyorlardı ve bir bakıma hakları da vardı. Peki, sonuç ne oldu? İşgününün azalmasına karşın, fabrika işçilerinin parasal ücretlerinde bir yükselme, fabrikalarda çalışan işçilerin sayılarında önemli bir artış, ürünlerinin fiyatlarında kesintisiz bir düşüş, emeklerinin üretici gücünde şaşılacak bir gelişme, ürettikleri metallerin pazarlarında duyulmadık sürekli bir genişleme. Manchester'de, 1860 yılında, Bilimleri İlerletme Derneğinde, Bay Newman'ın kendisinin, Doktor Ure'in, [sayfa 45] Senior'un ve iktisat biliminin bütün öteki resmi sözcülerinin yanıltmış olduklarını ve oysa halkın içgüdüsünün doğruluğunun açığa çıktığını kabul ettiğini bizzat duydum. Bay W. Newman'dan²⁵ sözediyorum –Profesör Francis Newman'dan değil–, çünkü W. Newman, Bay Thomas Tooke'in *History of Prices* adlı yapıtının, fiyatların tarihini 1793'ten 1856'ya kadar adım adım izleyen bu görkemli yapıtın çalışma ortağı ve yayımcısı olarak ekonomi biliminde büyük bir yer tutmaktadır. Dostumuz Weston'ın sabit ücret miktarı, sabit üretim miktarı, emeğin sabit üretici güç düzeyi, kapitalistlerin sabit ve kalıcı iradesi yolundaki sabit fikirleri ve bütün öteki sabitlikleri ve kesinlikleri doğru olsaydı, Profesör Senior'un uğursuz onsezileri doğru çıkar, işgününde genel bir kısaltmayı, işçi sınıfının kurtuluşu yolundaki bu ilk hazırlık adımını daha 1815'te ilan etmiş olan²⁶ ve genel önyargılar karşısında bunu New Lanark'taki dokuma fabrikasında kendi başına fiilen başlatan Robert Owen haksız çıkmış olurdu.

İngiltere'de, Onsaat Yasasının kabul edildiği ve bunun sonucu olarak ücretlerde bir artış meydana geldiği dönemde, burada sıralanamayacak olan nedenlerden ötürü, *tarım işçilerinin ücretlerinde genel bir yükselme* oldu.

Her ne kadar şimdi söyleyeceklerim için çok gerekli değilse de, yanlış anlamamanız için, burada, giriş niteliğinde birkaç uyanda bulunmak istiyorum.

Haftalık ücreti 2 şilin olan bir adamın ücreti 4 şiline çıkartıl-

saydı, *ücret oranı* yüzde-yüz yükselmiş olurdu. Haftada 4 şilinelik bu *fıllı ücret miktarı* hâlâ çok düşük, geçindirmeyen bir ücret olarak kalıyor olsa bile, ücret oranındaki yükselme olarak ifade edildiğinde çok şaheser bir şey olarak görünecektir. Demek ki, ücret *oranındaki* etkileyici yüzdelere aldanmamalısınız. Her zaman, *ilk* miktar neydi? diye sormanız gerekir.

Ayrıca şu da açıktır ki, eğer 10 işçinin herbiri haftada 2'şer şilin, 5 işçinin herbiri 5'er şilin ve bir başka 5 işçinin herbiri de 11'er şilin alıyorlarsa, bu 20 kişinin hepsi birden haftada 100 şilin ya da 5 sterlin* alacaklardır. Haftalık ücretlerin *toplam* tutarı diyelim %20 artarsa, 5 sterlin 6 sterline ^[sayfa 46] çıkar. Ortalama olarak alındığında, *genel ücret oranının* %20 arttığı söylenebilir, oysa, aslında, on kişinin ücretleri aynı kalmış, beş kişinininki yalnızca 5 şilinden 6 şiline çıkmış, öteki beş kişinininki ise 55 şilinden 70 şiline çıkmıştır. İşçilerin yansının durumunda hiç bir düzelme olmamış, dörtte-birinin durumlarında gözle görülmeyecek bir iyileşme olmuş ve ancak dörtte-biri bu artıştan gerçek bir kazanç sağlamışlardır. Bununla birlikte, ortalama olarak hesaplandığında, bu yirmi kişinin ücretleri %20 artmış olacak, ve onları çalıştıran toplam sermaye ve bunların ürettikleri metallerin fiyatları sözkonusu olduğu kadıyla, durum, bunların hepsi bu ortalama ücret artışından sanki eşit bir pay almışlar gibi görünecektir. Tarım işçilerinin durumunda ise, İngiltere'nin ve İskoçya'nın çeşitli kontluklarındaki standart ücretler çok değişik olduğundan, artış bunları çok eşitsiz bir biçimde etkilemektedir.

Son olarak, ücretlerde artış olan dönemlerde, Rus Savaşının²⁷ yol açtığı yeni vergiler gibi, tarım işçilerinin konutlarının önemli bir bölümünün yıkılması²⁸ vb. gibi, bu artışı götürücü etkiler de görülebilmektedir.

Bütün bu ihtiyat kayıtlarını koyduktan sonra, şimdi, 1849'dan 1859'a kadar, Büyük Britanya'da, tarım işçilerinin ortalama ücret oranlarında *yaklaşık %40'lık bir yükselme* olduğunu söylüyorum. Bu iddiama dayanak olarak geniş ayrıntılar verebilirdim, ama buradaki amacım bakımından müteveffa Bay John C. Morton'ın, 1860 yılında, *The Forces Used in Agriculture* konusunda, Londra Sanat Derneğine²⁹ sunduğu çok özenli eleştirel bildiriye başvurma-

* Şimdi artık 100'delik sisteme geçmiş oları İngiliz para sisteminde, eskiden 12 peni 1 şilin, ve 20 şilin de 1 sterlin ediyordu. -ç.

nızı salık vermenin yeterli olacağını düşünüyorum. Bay Morton, bu çalışmasında, oniki İskoç ve otuzbeş İngiliz kontluğunda yaşayan yüz kadar çiftçiden toplanmış faturalardan ve öteki belgelerden derlediği verileri sunuyor.

Dostumuz Weston'ın görüşüne göre, ve fabrika işçilerinin ücretlerinde aynı anda meydana gelen artış gözönünde tutulduğunda, 1849 ve 1859 yılları arasında tarım ürünleri fiyatlarında çok büyük bir artış olmalıydı. Oysa ne oldu? Rus Savaşına, 1854'ten 1856'ya kadar birbirini izleyen kötü ürün yıllarına karşın, İngiltere'nin başlıca tarım ürünü buğdayın ortalama fiyatı, 1838-1848'deki *quarter** başına [sayfa 47] yaklaşık 3 sterlinden, 1849-1859'da *quarter* başına yaklaşık 2 sterlin 10 şiline düştü. Bu, tarım işçilerinin ücretlerindeki ortalama %40'lık yükselmeye aynı anda, buğday fiyatında %16'dan fazla bir düşme demektir. Aynı dönem içinde, bu dönemin sonunu başlangıcı ile, yani 1859'u 1849 ile karşılaştıracak olursak, kayıtlı yoksulların sayısı 934.419'dan 860.470'e düşmüştür, bu da 73.949'luk bir fark demektir; bunun çok küçük ve sonraki yıllarda yeniden ortadan kaybolan bir azalma olduğunu kabul ederim, ama gene de bir azalmadır. Denilebilir ki, Tahıl Yasalarının³⁰ yürürlükten kaldırılması sonucu, yabancı tahıl ithali, 1838-1848 dönemine oranla, 1849 ve 1859 arasında iki katına çıkmıştır. Peki ama, bu ne demektir? Yurttaş Weston'ın görüşüne göre, ister içten, ister dıştan geliyor üzerindeki bu ani, büyük ve durmadan artan talebin tarımsal ürün fiyatlarını orada korkunç bir düzeye çıkarması gerekirdi. Oysa gerçekte ne oldu? Birkaç kötü ürün yılı bir yana, tahıl fiyatlarının yıkıcı bir biçimde düşüşü, bütün bu dönem boyunca, Fransa'daki sürekli yakınmalara konu oldu. Amerikalılar, birçok kez, fazla ürünlerini yakmak zorunda kaldılar; ve Rusya Bay Urquart'a inanamak gerekirse, Birleşik Devletler'deki iç savaşı körüklemiştir, çünkü, Rusya'nın Avrupa pazarlarına tarım ürünleri ihracatı Amerikan rekabetiyle felce uğramıştır.

Soyut biçimine indirgenğinde, yurttaş Weston'ın savları şu sonuca varacaktır. Bütün talep artışları, belli bir üretim miktarı temeli üzerinde yer alır. Bu bakımdan, talep artışı, hiç bir zaman *talep edilen malların arzını artıramaz yalnızca para olarak fiyatlarını*

* İngiliz sıvı ölçüsü; 2,90 hektolitreye karşılıktır. -ç.

yükseltebilir. Oysa en yalın bir gözlem bile gösterir ki, talep artışı, bazı durumlarda, metaların pazar fiyatlarında hiç bir değişiklik meydana getirmediği gibi, bazı başka durumlarda da, pazar fiyatlarında arzdaki bir artışı izleyen ve sonra fiyatların önceki düzeylerine, pek çok halde de başlangıçtaki düzeylerinin *altına* düşmesine yolaçan geçici bir fiyat yükselmesine neden olur. Talep artışı, ister ücret yükselişinin, ister bambaşka bir nedenin [sayfa 48] işi olsun, bu, sorunun koşullarında hiç bir şey değiştirmez. Yurttaş Weston'ın bakış açısına göre, bu genel olguyu açıklamak, olağandışı durumlarda meydana gelen ücret artışı olgusunu açıklamak kadar güç bir şeydi. Şu halde onun savının bizim ele aldığımız konuyla hiç bir bağlantısı yoktur. Bu yalnızca, onun, bir talep artışının sonuç olarak pazar fiyatlarında bir artış yaratacağı yerde, arz artışı yaratması yasalarnı hesaba katmakta içine düştüğü kafa karışıklığını gösteriyor.

III. [ÜCRET VE PARA DOLAŞIMI]

Tartışmaların ikinci gününde, dostumuz Weston, eski iddialarını yeni kılıklara soktu. Dedi ki: “Parasal ücretlerdeki genel yükselişin sonucu olarak, aynı ücretleri ödemek için daha fazla para gerekecektir. Dolaşımdaki para miktarı *sabit* olduğundan, bu sabit para miktarıyla artmış olan parasal ücretleri nasıl ödersiniz?” Güçlük, başlangıçta, işçilerin parasal ücretlerinin yükselmiş olmasına karşın, kendilerine düşen metaların niceliğinin sabit oluşundan ileri geliyordu; şimdi ise, metaların sabit niceliğine karşın, parasal ücretlerin artmış olmasından ileri geliyor. Elbette ki, ilk dogmayı kaldırıp atarsanız, bunun doğurduğu güçlükler de aynı biçimde ortadan kalkacaklardır.

Bununla birlikte, bu para dolaşımı sorununun, burada işlediğimiz konu ile kesin olarak hiç bir ilişkisinin olmadığını göstereceğim.

Ödeme mekanizması, sizin ülkenizde, Avrupa'nın başka herhangi bir ülkesinde olduğundan çok daha yetkindir. Banka sisteminizin genişliği ve yoğunluğu sayesinde, aynı değerler toplamının dolaşımını sağlamak için ve eşit ya da daha yüksek sayıda işlemin yürütülmesi için çok daha az bir paraya gerek vardır. Örneğin, ücretler sözkonusu olduğu kadıyla, İngiliz fabrika işçisi, ücretini, bakkala haftalık olarak öder, o da bu parayı her hafta bankaya ko-

yar, banka ise, haftadan haftaya bunu fabrikatöre geri verir, o da yeniden işçilerin ücretlerini öder ve bu böylece sürüp gider. Bu yolla, bir işçinin yıllık ücreti, diyelim ki 52 sterlin, her hafta aynı çemberi dönüp dolaşan bir tek *sovereign** ile [sayfa 49] ödenebilir. Bu mekanizma İngiltere’de bile, İskoçya’daki kadar kusursuz değildir, ve her yerde aynı yetkinliğe ulaşmamıştır. Bunun içindir ki, örneğin, bazı tarım bölgelerinde, belirgin bir biçimde sinai özellik gösteren bölgelere oranla, çok daha küçük bir değerler miktarının dolaşımını sağlamak için çok daha fazla paraya gerek vardır.

Kanalın öteki yakasında ise, *parasal ücretlerin* İngiltere’deki ücretlerden çok daha düşük olduğunu, buna karşılık, Almanya, İtalya, İsviçre ve Fransa’da ücretlerin dolaşımının *çok daha büyük para miktarları* aracılığıyla yapıldığını göreceksiniz. Aynı *sovereign*, bankaların eline bu kadar çabuk geçmez ve gene kapitaliste bu kadar çabuk geri dönmaz. Onun için, 52 sterlinin yıllık dolaşımı için, 1 *sovereign* yerine 25 sterlin tutarındaki yıllık ücretlerin dolaşımını sağlamak için, belki de 3 *sovereign* gereklidir. Kıta ülkelerini İngiltere ile karşılaştıracak olursanız, hemen göreceksiniz ki, düşük parasal ücretler, dolaşımın için, bazan, yüksek parasal ücretlerden çok daha büyük miktarda paraya gereksinme gösterirler, ve bu, gerçekte, konumuzun tamamen dışında teknik bir sorundur.

Bildiğim en iyi hesaplara göre, bu ülkenin işçi sınıfının yıllık geliri 250 milyon sterlin olarak tahmin edilebilir. Bu muazzam tutar, yaklaşık 3 milyon sterlin aracılığıyla dolaşır. Ücretlerde %50’lik bir yükselme olduğunu varsayalım. O zaman, dolaşımdaki 3 milyon yerine 4½ milyon gerekli olacaktır. İşçiler günlük harcamalarının çok büyük bir kısmını gümüş ve bakır cinsinden, yani altın karşısındaki görece değerleri, tahvil edilmez kağıt para gibi, yasa ile keyfi olarak saptanan sikkeler cinsinden ödediklerinden, parasal ücretlerdeki %50’lik artış, en kötü durumda bile, diyelim 1 milyon tutarında ek bir *sovereign* dolaşımını gerektirecektir. İngiltere Bankasının ya da özel bankaların mahzenlerinde külçe ya da madeni para biçiminde şu anda hareketsiz duran bir milyon daha dolaşıma girecektir. Ama bu milyonun fazladan para olarak basılmasının ve fazladan yıpranmasının doğuracağı en ufak harcamadan bile kaçınılabildi ve, eğer bu ek para gereksinmesinin doğuracağı her-

* İngiliz altın lirası. -ç.

hangi bir sıkıntı olsaydı, [sayfa 50] gerçekten de, kaçınılırdı. Hepiniz biliyorsunuz ki, bu Ülkede, dolaşımında olan para iki büyük gruba ayrılır. Çok çeşitli banknotlardan oluşan bir grup, toptancılar arasındaki işlemlerde ve tüketicilerle toptancılar arasındaki büyük ödemelerde kullanılır, oysa öteki dolaşım aracı türü, yani madeni para sikkeleri perakende ticarete dolaşır. Her ne kadar birbirinden bambaşka iseler de, bu iki dolaşım aracı türü, birbirlerine kaşşır. Böylece, altın sikke, 5 sterlinin altında kalan bütün küsürat için, büyük ödemelerde bile, büyük çapta dolaşıma girer. Eğer hemen yarın 4 sterlinlik, ya da 2 sterlinlik kağıt paralar çıkartılacak olsa, dolaşımın bu kanallarını doldurmakta olan altın hemen geri çekilir ve parasal ücretlerdeki artışın doğurduğu gereksinmenin kendisini hissettirdiği kanallara yönelirdi. Böylece, %50'lik ücret artışının zorunlu kıldığı ek bir milyon, fazladan tek bir *sovereign* eklenmesizin elde edilmiş olurdu. Oldukça uzun bir süre Lancashire'da yapıldığı gibi, aynı *sonuç* tek bir banknot ilavesi olmaksızın senet dolaşımının artırılmasıyla da elde edilebilirdi.

Yurttaş Weston'ın tarım işçilerinin ücretleri için öngördüğü gibi, ücret oranlarında örneğin %100'lük bir genel artış geçim araçlarının fiyatlarında büyük bir yükselmeye neden olsaydı ve, kendi görüşüne göre, bu durum karşılanamayacak ek bir para gerektirseydi, o zaman, *ücretlerde genel düşmenin* de, aynı ölçekte, ama ters yönde, aynı sonucu yaratması gerekirdi. Oysa hepimiz biliyorsunuz ki, pamuklu sanayii için en elverişli yıllar, 1858 ve 1860 yılları olmuştur, özellikle 1860 yılının ticaret tarihinde bir benzeri daha yoktur, ve aynı dönemde öteki sanayi dalları da büyük bir refaha erişmişlerdir. Pamuklu dokuma işçilerinin ve bu sanayiye bağlı bütün öteki işçilerin ücretleri, 1860 yılında, daha önce görülmedik bir düzeye yükselmiştir. Amerikan bunalımının çıkagelmesiyle bütün bu ücretler, birdenbire eski tutarlarının yaklaşık dörtte-birine indiler. Bu, %300'lük bir yükselmenin tersi demektir. Ücretler, 5'ten 20'ye çıktıklarında %300 yükseldiler diyoruz, 20'den 5'e düştiklerinde ise %75 azaldılar diyoruz; ama bir durumdaki yükselme ile öteki durumdaki düşmenin tutarı aynıdır, yani 15 şilindir. Demek ki bu, ücret oranlarında benzeri olmayan ani bir [sayfa 51] değişiklikti ve, aynı zamanda, yalnız pamuklu sanayiinde çalışan işçileri değil, ama bu sanayiye dolaylı bir biçimde bağımlı olan işçileri de sayarsak, tarım işçilerinin sayısının yarısından fazla

işçiyi kapsıyordu. Bu durumda buğdayın fiyatı düştü mü? Hayır, 1858-1860 arasındaki üç yıl boyunca yıllık ortalama *quarter* başına 47 şilin 8 peni olan fiyatı, 1861-1863 arasındaki üç yıl için yılda ortalama *quarter* başına 55 şilin 10 peni oldu. Ödeme araçlarına gelince, 1860'taki 3.378.102 sterline karşılık 1861'de 8.673.232 sterlin vardı, yani 1861'de 1860'takinden 5.295.130 sterlin daha fazla para basıldı. Banknot dolaşımının 1861 yılında 1860'takinden 1.319.000 sterlin daha az olduğu doğrudur. Bunu çıkaralım. Gene de, 1861 yılı için, elverişli bir yıl olan 1860'a oranla, geriye 3.976.130 sterline varan, yani yuvarlak hesap 4 milyona varan bir ödeme araçları fazlalığı kalıyor; ama İngiltere Bankasının altın rezervi, aynı zamanda, aynı oranda olmasa bile, hiç değilse hemen hemen eşit oranda düşmüştü.

1862 yılını 1842 ile karşılaştırmamız. Dolaşımdaki metallerin değer ve miktarındaki korkunç artış bir yana bırakılırsa, 1862'de İngiltere ve Galler'deki demiryolları için yalnızca olağan hisse senedi, tahvil, vb. işlemlerine ödenen sermaye tutarı 320.000.000 sterlini buluyordu, ki bu tutar, 1842'de, masal gibi gelirdi insana. Ama bununla birlikte, dolaşımdaki ödeme araçlarının tüm toplamı, 1862 ile 1842'de aşağı-yukarı aynı idi. Yalnız metallerde değil, ama bütün para işlemlerindeki muazzam değer artışına karşılık, ödeme araçlarının devamlı azalmasına doğru genel bir eğilim bulunduğunu göreceksiniz. Dos-tumuz Weston'ın görüşüne göre, bu, çözümü olmayan bir bilmedir.

Sorunun biraz daha derinine inseydi, ücretler bir yana bırakılırsa, hatta ücretlerin sabit kaldıklarını kabul ederek, dolaşıma sokulacak metallerin değer ve miktarının ve, genel olarak, hesap kapatacak para işlemleri tutarının her gün değiştiğini; dolaşıma sürülen kağıt paraların tutarının her gün değiştiğini; herhangi bir para kullanılmaksızın, senetler, çekler, açık hesaplar, kliring bankaları aracılığıyla gerçekleştirilen ödemelerin tutarının her gün değiştiğini; madeni paraya gereksinme duyulduğu ölçüde, dolaşımdaki para sikkeleri ile banka mahzenlerindeki sikke ve altın rezervleri arasındaki [sayfa 52] oranının her gün değiştiğini; ulusal dolaşımda kullanılan para olarak basılmamış külçe altın tutarı ile uluslararası dolaşım için dışarı gönderilen altın tutarının her gün değiştiğini görürdük. Ve ödeme araçlarının sabitliği gibi bir dogmanın, her günkü olgularla bağdaşmayan korkunç bir yanlışlığı olduğunu görürdük. Para dolaşımı-

na ilişkin yasalar konusundaki yanlış anlayışını ücretlerin yükseltilmesine karşı bir kanıt olarak kullanacağı yerde, ödeme araçlarının kendilerini durmadan değişen koşullara uyarlamalarını sağlayan yasaları araştırdı.

IV. [ARZ VE TALEP]

Dostumuz Weston, *repetito est mater studiorum*, yani yineleme incelemenin anasıdır biçimindeki Latin atasözünü kabul ediyor; bunun içindir ki, ilk dogmasını, yani ücretlerin yükseltilmesi nedeniyle dolaşım araçlarının kısıtlanmasının sermayede bir azalmaya yolaçacağı vb. dogmasını yeni bir biçim içersinde yineledi. Onun para dolaşımına olan tutkunluğunu daha önce ele almış olduğumdan, para dolaşımındaki hayali olasılıklardan ileri geldiğini sandığı hayali sonuçlar üzerinde durmayı tamamen yersiz buluyorum. Bu bakımdan, o kadar değişik biçimler altında tekrar tekrar ortaya çıkardığı, ama gene de *hep aynı* kalan dogmasını, derhal *en yalın teorik biçimine* indirgeyeceğim.

Bir tek gözlem, onun ele aldığı konuyu nasıl da eleştiri zihniyetinden yoksun olarak işlediğini bütün açıklığıyla gösterir. O, ücretlerin artmasına ya da bundan doğan yüksek ücretlere karşı çıkıyor. Öyleyse ona soruyorum: Yüksek ücret nedir, düşük ücret nedir? Neden, örneğin haftada 5 şilin düşük bir ücret, haftada 20 şilin ise yüksek bir ücret sayılır? Eğer 5, 20'ye kıyasla düşükse, 20, 200'e kıyasla daha da düşüktür. Eğer bir kimse termometre üzerine bir konferans veriyorsa ve işe düşük dereceler ve yüksek dereceler üzerine nutuk atmakla başlıyorsa, hiç bir şey öğretmeyecektir. Her şeyden önce, bana, suyun donma derecesinin ve kaynama derecesinin nasıl belirlendiğini açıklaması, ve bu standart noktaların nasıl termometre tüccarlarının ya da yapımcılarının kaprisleri ile değil de, doğa yasalarıyla saptandığını [sayfa 53] tanıtılması gerekir. Oysa, ücretler ve kârlara ilişkin olarak, yurttaş Weston, bu standart noktaları ekonomik yasalardan çıkarmayı ihmal etmekle kalmamış, bunları aramak zorunluluğunu bile duymamıştır. Halk dilindeki düşük ve yüksek terimlerini, sabit bir anlama sahiplermiş gibi benimsemekle yetinmiştir, oysa ücretlerin ancak onların büyüklüklerini ölçmeye yarayan bir standarda göre yüksek ya da düşük olduklarının söylenebileceği açıktır.

Neden belirli bir nicelikteki emek karşılığında belirli bir miktar para ödendiğini bana söyleyemeyecektir. Eğer bana, “Bu, arz ve talep yasasınca düzenlenmiştir” diye yanıt verecek olursa, ona, her şeyden önce, bizzat arz ve talebin hangi yasaya göre düzenlendiğini sormam gerekir. Ve böyle bir karşılık, onu hemen tartışma dışı bırakırdı. Emek arzı ile talebi arasındaki ilişkiler sürekli olarak değişir, ve bu değişikliklerle birlikte emeğin pazardaki fiyatları da değişir. Eğer talep arzı aşarsa, ücretler yükselir; eğer arz talebi aşarsa, ücretler düşer; bazı durumlarda, arz ve talebin gerçek durumunu, örneğin grevle ya da başka bir yöntemle *snamak* zorunlu olsa bile, bu böyledir. Eğer arzı ve talebi ücretleri ayarlayan bir yasa olarak kabul ederseniz, ücretlerin yükselmesine karşı atıp tutmak çocukça olduğu kadar boşuna da olurdu, çünkü, başvurduğunuz bu yüce yasaya göre, ücretlerin dönemsel olarak yükselmesi, dönemsel olarak düşmesi kadar zorunlu ve meşrudur. Ama eğer arz ve talebi ücretleri düzenleyen bir yasa saymazsanız, o zaman size bir kez daha “Neden belirli bir nicelikteki emek karşılığında belirli bir miktar para ödenir?” sorusunu sorarım.

Ama sorunu daha geniş bir bakış açısından inceleyelim. Eğer emeğin ya da başka herhangi bir metanın değerinin, son tahlilde, arz ve talep tarafından belirlendiğini varsaydınız, tam bir yanılığında olurdu. Arz ve talep, pazar fiyatlarındaki geçici *dalgalanmalardan* başka bir şeyi düzenlemez. Arz ve talep, bir metanın pazar fiyatının neden kendi *değerinin* üstüne çıktığını ya da altına düştüğünü açıklar, hiç bir zaman bu değer kendi kendisini değil. Varsayalım ki, arz ve talep birbirlerini dengeliyorlar, ya da iktisatçıların dedikleri gibi, ödeşiyorlar. Bu karşıt güçler eşitlendikleri anda birbirlerini felce uğratarlar ve şu ya da bu yönde etkin ^[sayfa 54] olmaktan çıkarlar. Arz ve talep eşitlendiği, dolayısıyla etkin olmaktan çıktığı anda, bir metanın *pazar fiyatı* kendi *gerçek değeri* ile, yani pazar fiyatının onun etrafında dalgalandığı standart fiyatı ile çakışır. Bu değer mahiyetini araştırırken, arz ve talebin pazar fiyatları üzerindeki geçici etkileri ile bir alıp veremediğimiz olamaz. Bu, ücretler için olduğu kadar, öteki bütün metaların fiyatları için de geçerlidir.

V. [ÜCRET VE FİYAT]

Dostumuzun bütün savları, teorik olarak, olabildiğince

yalınlaştırıldığında, bir tek dogmaya indirgenir: “*Metaların fiyatları, ücretlerle belirlenir ya da düzenlenir.*”

Bu eskimiş ve çürütülmüş yanılığa karşı pratik gözlemin tanıklığına başvurabilirdim. Emeklerine göreli olarak yüksek fiyat biçilen İngiliz fabrika işçilerinin, madencilerin, tersane işçilerinin vb., ürünlerinin ucuzluğu ile bütün öteki ulusları alttettiklerini; oysa örneğin göreli olarak düşük fiyat biçilen İngiliz tarım işçisinin ürettiği ürününün pahalılığı yüzünden, bütün öteki uluslarca aldedildiğini söyleyebilirdim. Aynı ülkedeki mal çeşitlerini ve değişik ülkelerin metalarını birer birer karşılaştırarak, gerçek olmaktan çok görünüşteki bazı istisnalar bir yana, ortalama olarak, yüksek fiyat biçilen emeğin düşük fiyatlı metaları ürettiğini, düşük fiyat biçilen emeğin ise yüksek fiyatlı metaları ürettiğini gösterebilirdim. Elbette ki bu, bir durumda emeğin yüksek fiyatının, öteki durumda emeğin düşük fiyatının, bu birbirine taban tabana karşıt sonuçların, karşılıklı nedenleri olduklarını tanıtlamazdı; oysa bu, metalar fiyatlarının, emeğin fiyatları tarafından belirlenmediğini kesenkes tanıtlar. Ama bu ampirik yöntemi kullanmamıza hiç gerek yok.

Yurttaş Weston’ın “*metalar fiyatlarının ücretler tarafından belirlendiği ya da düzenlendiği*” dogmasını öne sürdüğü belki de yadsınabilir. Gerçekten de bunu hiç bir zaman böyle formüle etmemiştir. Tersine, kâr ile rantın metaların fiyatlarını oluşturan öğeler arasında bulduklarını, çünkü, yalnızca işçinin ücretinin değil, kapitalistin kârının ve toprak sahibinin rantının da metaların fiyatları ile ödendiğini söylemiştir. Peki ama, onun fikrince, fiyat nasıl oluşur? Önce ^[sayfa 55] ücretler ile. Sonra, fiyata kapitalist hesabına bir yüzdelik ve toprak sahibi hesabına da bir başka yüzdelik eklenir. Bir metanın üretiminde kullanılan işçilerin ücretleri 10 olsun. Eğer kâr oranı %100 ise, kapitalist ödenmiş ücretlere 10 eklerdi, eğer rant oranı da ücretlerin %100’ü ise, bir 10 daha eklenirdi. O zaman metanın toplam fiyatı 30 olacaktır. Ama, bu cinsten bir fiyat belirlemesi, fiyatların ücretlerle, belirlenmesinden başka bir şey olmazdı. Yukarıdaki örnekte, ücretler 20’ye yükseldiğinde, metanın fiyatı 60’a yükselecektir, vb.. Ücretlerin, fiyatları düzenlediği dogmasını savunan bütün modası geçmiş ekonomi politik yazarları, kâr ve rantı, *ücretlere yapılan basit yüzde ilaveleri* olarak ele alarak bu dogmayı tanıtlamaya çalışmışlardır. Besbelli ki, bunlardan hiç biri, bu yüzdelerin sınırlarını herhangi bir ekonomik yasaya bağlayamamışlardır.

Tersine, kârın gelenekle, alışkanlıkla, kapitalistin iradesi ile, ya da gene aynı derecede keyfi ve açıklanamaz herhangi başka bir yöntemle düzenlendiğine inandıkları anlaşılıyor. Kârların kapitalistler arasında rekabetle belirlendiğini iddia etmelerinin hiç bir anlamı yoktur. Bu rekabet, elbette ki, sanayiın çeşitli dallarındaki değişik kâr oranlarını eşitlet ya da ortalama bir düzeye indirger, ama bu, hiç bir zaman, bu düzeyin kendisini, yani genel kâr oranını belirleyemez.

Metalların fiyatlarının ücretler tarafından belirlendiğini söylediğimizde bundan ne anlıyoruz? Ücret, emeğin fiyatına verilen bir addan başka bir şey olmadığına göre, bu, meta fiyatlarının emek fiyatı ile belirlendiği anlamına gelir. “Fiyat”, değişim-değeri olduğundan –değerden sözettığım zaman daima değişim-değerini kastediyorum–, yani *para olarak ifade edilen* değişim-değeri olduğundan, bu önerme şunu demeye gelir: “*metalların değeri*, emeğin değeri ile belirlenir” ya da “*emeğin değeri, değerlerin genel ölçüsüdür*”.

Peki öyleyse “*emeğin değeri*”nin kendisi nasıl belirlenir? İşte burda bir ölü noktaya ulaşıyoruz. Elbette ki, mantıklı olarak düşünmeye çalışırsak bir ölü noktaya ulaşıyoruz. Oysa bu dogmanın savunucuları, mantıklı kaygılarla kendilerini sıkıntıya sokmuyorlar. Örneğin, dostumuz Weston’a bakın. İlkönce, bize, ücretlerin meta fiyatlarını düzenlediklerini, ve dolayısıyla ücretler yükseldiği zaman fiyatların da [sayfa 56] yükselmek zorunda olduklarını söyledi. Sonra bir yarım dönüş yaparak ücret artışlarının bir işe yaramayacağını, çünkü meta fiyatlarının da yükselmiş olduklarını ve ücretlerin aslında, karşılığında harcandıkları metalların fiyatları ile ölçüldüklerini göstermeye çalıştı. Böylece, işe, emek değerinin metanın değerini belirlediğini söylemekle başlanıyor, ve metanın değerinin emeğin değerini belirlediği iddia edilerek bitiriliyor. Böylece, kısır bir döngü içinde, hiç bir sonuca ulaşmadan, bir o yana, bir bu yana dönüp duruluyor.

Kısacası, eğer herhangi bir metanın, örneğin emeğin, buğdayın ya da başka bir metanın değerini, değerın genel ölçüsü ve düzenleyicisi yaparsak, güçlüğün yerini değiştirmekten başka bir şey yapmadığımız açıktır, çünkü, bir değeri başka bir değerle belirlemiş oluruz ki, bu son değerın kendisinin de belirlenmesine gerek vardır.

En soyut biçimiyle ifade edildiğinde, “ücretler metalların

fiyatlarını belirler” dogması şuna varır: “değer değerle belirlenir”, ve aslında bu safsata da, değer hakkında hiç bir şey bilmediğimiz anlamına gelir. Eğer bu öncülü kabul edersek, ekonomi politiğin bütün genel yasaları salt boş laflar halini alır. Onun için, Ricardo’nun en büyük erdemi, 1817’de yayınlanan *The Principles of Political Economy’de*, herkesin kabul ettiği ve yinelene yinelene usanç veren “ücretler fiyatları belirler” safsatasını tepeden tırnağa yıkmak oldu; o safsata ki, Adam Smith ve onun Fransız öncelleri, araştırmalarının gerçekten bilimsel olan bölümlerinde onu boşlamışlar, ama yapılarının daha yüzeysel ve halka hitabeden bölümlerinde yeniden ele almaktan da geri durmamışlardır.

VI. [DEĞER VE EMEK]

Yurttaşlar, sorunun gerçekten geliştirilmesi gereken noktasına varmış bulunuyorum. Bunu pek doyurucu bir biçimde yapacağıma söz veremem, çünkü bunu yapabilmem için bütün ekonomi politik alanını baştan-başa ele almam gerekir. Ancak, Fransızların *effleur la question** dedikleri gibi, yalnızca bellibaşlı noktalarna değinebilirim. [sayfa 57]

Kendi kendimize sormak zorunda olduğumuz birinci soru şudur: Bir metanın *değeri* nedir? Nasıl belirlenir?

İlk bakışta insana öyle gelebilir ki, bir metanın değeri tamamıyla görelidir ve meta başka metalarla olan ilişkileri içinde düşünülmedikçe değeri saptanamaz. Gerçekte, bir metanın değerinden, değişim-değerinden sözettiğimizde, kafamızda, bu metanın, bütün öteki metalar karşılığında değiştiği oransal nicelikler vardır. Ama o zaman şöyle bir soru çıkar ortaya: Metaların birbirleriyle değiştikleri bu oranlar nasıl düzenlenir?

Deneyimle biliyoruz ki, bu oranlar son derece çeşitlidir. Bir tek metal, örneğin buğdayı ele alalım, bir *quarter* buğdayın, hemen hemen sınırsız derecede değişik orantılar içinde çeşitli metalar karşılığında değiştiğini görürüz. Gene de, ister ipek, altın, ya da ister herhangi bir başka meta ile ifade ediliyor olsun, *metanın değeri, her zaman aynı kaldığına göre*, çeşitli mallar karşılığında *değişilişindeki bu farklı oranlardan* ayrı ve bağımsız olması gerekir.

* Soruna şöyle bir değinmek. -ç.

Çeşitli metalar arasındaki bu çeşitli eşdeğerlikler, bambaşka bir biçimde ifade edilebilmelidir. Ayrıca, bir *quarter* buğday, belli bir orana göre demir ile değişilir, ya da bir *quarter* buğdayın değeri demirin belli bir niceliği ile ifade edilir dediğim zaman, buğdayın değeri ve onun demir olarak eşdeğeri *herhangi bir üçüncü şeye* eşittirler, bu üçüncü şey, ne buğdaydır, ne de demirdir, çünkü bunlar aynı büyüklüğü aynı aynı iki biçim altında ifade etmektedirler demiş oluyorum. O halde, bunlardan herbiri, buğday kadar demir de, birbirlerinden bağımsız olarak, onların ortak ölçüsünü meydana getiren o üçüncü şeye indirgenebilmelidir.

Bu noktayı aydınlatmak için çok basit bir geometri örneğine başvuracağım. Çok değişik biçim ve büyüklükteki üçgenlerin alanlarını karşılaştırdığımız zaman, ya da üçgenleri dörtgenlerle ya da başka doğru çizgili bir şekil ile karşılaştırdığımız zaman ne yapıyoruz? Herhangi bir üçgenin alanını, görülebilen biçiminin bambaşka bir ifadesine çeviriyoruz. Üçgenlerin alanlarının, doğaları gereği, tabanları ile yüksekliklerinin çarpımının yansına eşit olduğunu bulduktan sonra, her çeşit üçgenin ya da doğru ^[sayfa 58] çizgili bütün şekillerin farklı olan değerlerini birbirleriyle kıyaslayabiliriz, çünkü bunların hepsi belli sayıda üçgenlere bölünebilirler.

Metaların değerleri için de aynı yola başvurmak gerekir. Bunların hepsini, yalnızca o ortak ölçüyü hangi oranda içerdiklerine göre birbirlerinden ayırdederek, hepsi için geçerli olan ortak bir ifadeye indirgeyebilmemiz gerekir.

Metaların *değişim-değerleri*, bu nesnelere toplumsal işlevlerinden başka bir şey olmadığından ve değişim-değerlerinin metaların *doğal* nitelikleri ile ortak hiç bir yanı bulunmadığından, ilkin şunu sormalıyız: Bütün metaların *ortak toplumsal* tözü nedir? *Emektir*. Bu metaı üretmek için, ona belli bir nicelikte emek uygulamak, ya da katmak gerekir. Ama yalnız *emek* demiyorum, *toplumsal emek* diyorum. Kendi kişisel dolaysız kullanımı için, kendisi tüketmek üzere bir nesne üreten bir adam, bir *ürün* yaratır, ama bir *meta* yaratmaz. Kendi kendine yeten bir üretici olarak toplumla ortak hiç bir şeyi yoktur. Ama bir meta üretmek için, bu adamın yalnız herhangi bir toplumsal gereksinmeyi karşılayacak bir şey üretmesi değil, kendi emeğinin de toplum tarafından harcanan toplam emeğin bir ögesi ya da bir parçası olması gerekir. Emeğinin, *toplum içindeki işbölümüne* bağımlı olması gerekir. Öteki işbölüm-

leri olmaksızın bu emek hiç bir şeydir, ve kendisi de öteki işbölümlerini bütünlemek için gereklidir. *Metaları değer olarak* ele aldığımızda, onlara yalnızca *gerçekleşmiş, belirlenmiş, ya da isterseniz, billurlaşmış toplumsal emek* gözü ile bakarsınız. Bu açıdan metalar, birbirlerinden, ancak, daha çok ya da daha az emek miktarını temsil etmeleri bakımından *ayırdeğilirlir*; örneğin, bir ipek mendil için, bir kiremit için olduğundan daha büyük miktarda emek kullanılmıştır. Peki ama *emeğin miktarı* nasıl ölçülür? *Emeğin sürdüğü zamana* göre, emeği saatle, günle vb., ölçerek. Bu ölçüyü kullanmak için, elbette ki, bütün emek cinsleri, birim olarak, ortalama ya da basit emeğe indirgenir.

Demek ki, şu sonuca varıyoruz: bir metanın, *toplumsal emeğin billurlaşması* olduğu için bir *değeri* vardır. Onun değerinin, görelî değerinin *büyüklüğü*, içinde taşıdığı bu ^[sayfa 59] toplumsal tözün az ya da çok oluşuna, yani üretimi için zorunlu olan emeğin görelî miktanna bağlıdır. *Metaların görelî değerleri*, demek ki, *herbirinde kullanılmış, gerçekleşmiş, belirlenmiş emek nicelikleri ya da toplamları ile* belirlenir. *Aynı emek zamanı içinde* üretilen metaların *karşılıklı* miktarları *eşittir*. Ya da, bir metanın içinde temsil edilen emek miktarı, başka bir metanın içinde temsil edilen emek miktarına göre neyse, o metanın değeri de ötekine değerine göre odur.

Ama sanyorum ki, çoğunuz bana şunu soracaksınız: metaların değerlerinin *ücretler* tarafından belirlenmesi ile, üretimleri için zorunlu *görelî emek miktarı* ile belirlenmesi arasında gerçekten de bu kadar büyük bir fark, ya da herhangi bir fark var mıdır? Bununla birlikte, bilmeniz gerekir ki, emeğin *ödülü* ile emeğin *miktarı* birbirinden tamamıyla ayrı iki şeydir. Örneğin, bir *quarter* buğday ile bir *ons* altının içinde *eşit miktarlarda emek* bulunduğunu varsayalım. Bu örneği alıyorum, çünkü, değerin gerçek niteliğine parmak basan ilk kişilerden biri olarak Benjamin Franklin, 1729'da yayınlanan *A Modest Inquiry into the Nature and Necessity of a Paper Currency* adını taşıyan ilk denemesinde bu örnekten yararlanıyor. Evet, demek ki, bir *quarter* buğday ile bir *ons* altının *eşit değerlerde* olduklarını, yani *eşdeğer* olduklarını, çünkü *ortalama emeğin eşit miktarlarının billurlaşması olduklarını* ve bu metaların herbirinin içinde şu kadar günlük ya da şu kadar haftalık emek bulunduğunu varsayıyoruz. Altının ve tahılın görelî değerlerini böyle belirlerken, her ne biçimde olursa olsun, tarım işçilerinin ve

madencilerin *ücretleri* ile ilgileniyor muyuz? Hiç de değil. Onların gündelik ya da haftalık emeklerinin ödeniş tarzını ya da hatta ücretli emek kullanılıp kullanılmadığı sorusunu tamamen *belirsiz* bırakıyoruz. Ücretli emek kullanılmış olsaydı bile, ücretler birbirlerinden çok farklı olabilirdi. Emeği bir *quarter* buğdayın içine katılmış olan işçi bunun için ancak iki *bushel** buğday alırken, madende çalışan işçi altın *onsunun* yansını alıyor olabilir. Ya da ücretlerin eşit olduğunu varsayarsak, bu ücretler, onlar ^[sayfa 60] tarafından üretilen metallerin değerlerinden akla gelebilecek her oranda sapma gösterebilirler. Ücretler, bir *quarter* buğdayın ya da bir *ons* altının yansı, üçte-biri, dörtte-biri ya da beşte-biri tutarında olabilir. Bu *ücretler*, elbette ki, üretilen metallerin değerlerini *aşamazlar*, onlardan daha *yüksek* olamazlar, ama akla gelebilecek her oranda *daha az* olabilirler. Ücretler ürünlerin değerleri ile *sınırlıdır*, ama *ürünlerin değerleri* ücretlerle sınırlı değildir. Ve, her şeyden önce, değerler, yani örneğin altın ve buğdayın göreceli değerleri, kullanılan emeğin değeri, yani *ücretler*, hiç hesaba katılmadan saptanmıştır. Demek ki, metallerin değerlerinin *içerlerinde bulunan emeğin göreceli miktarları* ile belirlenmesi, metallerin değerlerinin emeğin değeri ile, ya da *ücretlerle* belirlenmesi biçimindeki totolojik yöntemden bambaşka bir şeydir. Bu nokta, incelememiz boyunca daha da aydınlanacaktır.

Bir metanın değişim-değerini hesaplarken, *en son* kullanılan emek miktarına, metanın hammaddesi içine *daha önce* katılmış emek miktarını da, onun gibi, bu emeğe yardımcı olan aletlere, avadanlıklara, makinelere ve binalara katılmış emek miktarını da eklemek gerekir. Örneğin, belli bir miktardaki pamuk ipliğinin değeri, eğirme sırasında pamukta billurlaşmış ve ona katılmış emek miktarı, daha önceden pamuğun kendisinde gerçekleşmiş olan emek miktarı, kullanılan kömüre, yağa ve öteki yardımcı maddelere katılmış emek miktarı, buharlı makinelerde, masuralarda, fabrika binalarında vb. bulunan emek miktarıdır. Aletler, makineler, binalar gibi gerçek anlamda iş araçları denenen şeyler, yinelenen üretim süreci boyunca, uzun ya da kısa bir süre tekrar tekrar kullanılırlar. Eğer onlar da hammaddeler gibi bir anda tüketilselerdi, tüm değerleri, bir anda, üretimine yardımcı oldukları metaya aktarılmış olurdu.

* Yaklaşık 13 litre, yani 1 *quarter*'in 1/22'si kadar. -ç.

Ama, örneğin bir masura ancak azar azar yıprandığından, ortalama ömrüne ve belirli bir süredeki, diyelim bir gün içindeki ortalama yıpranmasına dayandırılan ortalama bir hesap yapılır; bu yolla, masuradan bir günde *dokunan* ipliğe ne kadar değer geçtiği, ve dolayısıyla, örneğin, bir kilo iplikte cisimleşmiş toplam değer miktarının ne kadar kısmının masura içinde önceden gerçekleştirilmiş emek [sayfa 61] miktarından geldiği hesaplanır. Şimdiki konumuz bakımından bu nokta üzerinde daha fazla durmamızın gereği yok.

Eğer bir metanın değeri, o metanın *üretimine verilen emek miktarı tarafından* belirleniyorsa, bir işçi ne kadar tembel ve beceriksiz olursa, onun yaptığı metanın da o kadar fazla değer taşıyacağı, çünkü, o metanın yapımı için gerekli-emegin daha uzun zaman alacağı sanılabilir. Ama bu talihsiz bir hata olurdu. Anımsayacaksınız, ben, “*toplumsal emek*” deyimini kullandım, ve bu “*toplumsal*” nitelemesi pek çok şeyi içerir. Bir metanın değeri, o metanın içinde taşıdığı cisimleşmiş ya da billurlaşmış emek miktarı tarafından belirlenir dediğimiz zaman, belli toplumsal bir durumda, üretimin belirli ortalama toplumsal koşulları içinde ve kullanılan emekte ortalama bir yeğlilik ve beceri olmak üzere, o metanın üretimi için *gerekli emek miktarını* anlıyoruz. İngiltere’de, buharla işleyen dokuma tezgahı, kolla işleyen dokuma tezgahı ile rekabete girdiği zaman, belirli bir iplik miktarını bir karış pamukluya ya da beze döndürmek için eskisinin ancak yansı kadar bir emek-zamanı gerekli oldu. Zavallı el tezgahı dokumacısı, o zaman, daha önceleri çalıştığı 9-10 saat yerine, şimdi günde 17-18 saat çalışıyordu. Ama bu 20 saatlik emegin ürünü, 10 saatlik toplumsal emek-zamanından fazlasını, yani belirli bir iplik miktarını dokunmuş kumaş haline döndürmek için gerekli 10 saatlik toplumsal emekten fazlasını temsil etmiyordu. Demek ki, 20 saatlik ürününün değeri, eskiden 10 saatlik ürününün değerinden hiç de daha fazla değildi.

Şu halde, eğer bir meta içinde cisimleşmiş toplumsal olarak gerekli-emek miktarı o metanın değişim-değerini belirliyorsa, bir metanın üretimi için gerekli olan emek miktarındaki her artma, onun değerini artıracak, ve her azalma da azaltacaktır.

Eğer, sözünü ettiğimiz metaların üretimleri için gerekli-emek miktarları değişmeden kalsaydı, onların görece değerleri de değişmeden kalırdı. Ama durum hiç de öyle değildir. Bir metanın üretimi için gerekli-emek miktarı, kullanılan emegin üretici gücündeki

değişikliklerle birlikte durmadan değişir. Emeğin üretici gücü ne kadar büyük olursa, belirli bir emek-zamanı içerisinde o kadar çok üretim [sayfa 62] yapılır; üretici gücün büyüklüğü ne kadar azsa, aynı zaman içinde o kadar daha az üretilir. Örneğin, nüfusun artması sonucu daha düşük verimlilikteki toprakları işlemek zorunda kalırsa, aynı miktarda üretim, ancak, daha büyük miktarda bir emek kullanımı ile elde edilebilirdi ve sonuç olarak da tarım ürünlerinin değeri yükselirdi. Öte yandan, eğer modern üretim araçları ile, bir tek iplikçi; bir işgünü içinde, eskiden aynı zaman içinde çıkırla yapabildiğinden binlerce kez daha fazla pamuğu iplik haline getirebiliyorsa, besbelli ki, her bir kilo pamuk eskisinden binlerce kez daha az emek emecektir ve bundan dolayı da iplik eğirilmesi sırasında her kilo pamuğa katılan değer eskisinden bin kez az olacaktır. İpliğin değeri de bir o kadar düşecektir.

Çeşitli halklarda, çalışmada kazanılan ustalık, becerideki ve doğal enerjideki ayrımlıklar bir yana bırakılacak olursa, emeğin üretici güçleri esas olarak şunlara bağlı olacaktır:

1. Toprağın, madenlerin vb. verimliliği gibi emeğin *doğal* koşullarına;

2. Büyük üretimden, sermaye yoğunlaşmasından ve emeğin birleşmesinden, ilerleyen işbölümünden, makinelerden, gelişmiş yöntemlerden, kimyasal ve başka doğal güçlerin kullanılmasından, haberleşme ve taşıma sayesinde zamanın ve uzaklığın kısılmasından, ve bilimin doğal güçlere egemen olmasından ve onları emeğin hizmetine koymasına yardımcı olan ve emeğin toplumsal ya da kooperatif niteliğini geliştiren bütün öteki icatlardan elde edilen *emeğin toplumsal güçlerinin* durmadan iyileşmesine. Emeğin üretici gücü ne kadar büyükse, belirli bir miktar ürün için kullanılan emek de o kadar azdır; böylece ürünün değeri de daha azdır. Emeğin üretici gücü ne kadar azsa, aynı miktar ürün için kullanılan emek miktardan da o kadar fazladır; böylece değeri de o kadar daha yüküktür. Böylece, genel bir yasa olarak, şunu koyabiliriz:

Metalarnn değerleri, üretimlerinde kullanılan emek-zamanı ile doğru orantılıdır ve kullanılan emeğin üretici gücü ile ters orantılıdır.

Buraya kadar yalnız değerden sözettiğimizden, değer aldığı özgül bir biçim olan *fiyat* hakkında da birkaç söz ekleyeceğim.

[sayfa 63]

Kendi başına, *fiyat, değer*in parasal ifadesinden başka bir şey değildir. Örneğin, bu ülkenin bütün metallerinin değerleri altın-fiyat olarak ifade edilirler. Kıta üzerinde ise, esas olarak, gümüş-fiyat olarak ifade edilirler. Altının ya da gümüşün değeri, bütün öteki metallerin değerleri gibi, elde edilmeleri için gerekli emek miktarı ile belirlenir. Ulusal üretiminizin, içinde ulusal emeğinizin belirli bir miktarının billurlaşmış bulunduğu belli bir tutarı, altın ve gümüş satıcısı ülkelerin içinde *kendi* emeklerinin belli bir miktarının billurlaşmış bulunduğu üretimleri karşılığında değişiyorsunuz. İşte böylece, gerçekte bir trampa ile, bütün metallerin değerlerini, herbirinin kendi yapımlarında kullanılmış emek nicelikleri demek olan değerlerini altın ve gümüş olarak ifade etmesini öğreniyorsunuz. *Değerin parasal ifadesine*, ya da aynı şey demek olan, değer *fiyata* çevrilmesine daha yakından bakıldığında, bunun, bütün metallerin *değerlerine bağımsız ve türdeş bir biçim* verme ya da bu değerleri eşit toplumsal emek miktarları olarak ifade etme süreci olduğunu görürsünüz. Değerin parasal bir ifadesinden başka bir şey olmadığı kadıyla, *fiyata*, Adam Smith *doğal fiyat*, Fransız fizyokratları ise "*prix necessaire*"* adını verdiler.

Şu halde *değer* ile *pazar fiyatı* arasındaki, ya da *doğal fiyat* ile *pazar fiyatı* arasındaki ilişki nedir? Hepiniz biliyorsunuz ki, tek tek ele alındıklarında üreticilerin üretim koşulları ne kadar ayrı olursa olsun, aynı türden bütün metaller için *pazar fiyatı aynıdır*. Pazar fiyatı, ancak, pazara belirli bir maldan belirli bir miktarda sürmek için ortalama üretim koşulları altında *ortalama* olarak gerekli *toplumsal emek miktarını* ifade eder. Bu, belirli bir türden bir metanın toplam miktarı üzerinden hesaplanır.

Buraya kadar, bir metanın *pazar fiyatı*, onun *değeri* ile çıkarılır. Öte yandan, kimi kez değer *ya da doğall fiyatın üstüne çıkan*, kimi kez de altına düşen pazar fiyatlarındaki dalgalanmalar, arz ve talebin dalgalanmalarına bağlıdır. Pazar fiyatının değerden gösterdiği sapmalar sürekli, ama Adam Smith'in dediği gibi: [sayfa 64]

"Doğal fiyat, bütün metallerin fiyatlarının durmadan oraya doğru çekildikleri merkez fiyattır. Çeşitli durumlar, fiyatları bazan bu noktanın çok yukarısında tutabilirler, bazan da biraz altına düşürürler. Ama bu durgunluk ve değişmezlik noktasına ulaşmalarını

* Gerekli fiyat, zorunlu fiyat. -ç.

önleyen engeller ne olursa olsun, durmadan oraya doğru yönelirler.”³¹

Şu anda, bu noktayı daha ayrıntılı olarak ele alamıyorum. Şunu söylemek yeterlidir: *eğer* arz ve talep birbirlerini dengelerlerse, metaların pazar fiyatları, onların doğal fiyatlarına, yani herbirinin kendi üretimi için gerekli olan emek miktarınca belirlenen değerlerine tekabül eder. Ama arz ve talep sürekli olarak birbirlerini dengeleme eğilimi göstermek *zorundadırlar*, her ne kadar bunu, bir dalgalanmanın başka bir dalgalanmayla, bir artmanın bir azalmayla ve bir azalmanın bir artmayla giderilmesi yoluyla yaparlarsa da. Ama gündelik dalgalanmaları dikkate almak yerine, örneğin Tooke’un yaptığı gibi, pazar fiyatlarının hareketini daha uzun bir dönem içinde tahlil ederseniz, göreceksiniz ki, pazar fiyatlarındaki dalgalanmalar, değerden gösterdikleri sapmalar, iniş ve çıkışlar birbirlerini etkisizleştirirler ve dengelerler; öyle ki, şimdi üzerinde, durmadan geçmem gereken tekellerin etkisi ve bazı öteki tadil edici etmenler bir yana bırakılırsa, her türden metalar, ortalama olarak, kendi *değerinden*, yani doğal fiyatlarından satılırlar. Pazar fiyatlarındaki dalgalanmaların birbirlerini ne kadar bir zaman parçası içinde dengeledikleri, değişik meta türleri için başka başkadır, çünkü arzı talebe uyarlamak, bir tür meta için, ötekisi için olduğundan daha kolaydır.

Demek ki, genellikle ve daha uzun dönemlerde, her türden metalar kendi değerinden satılıyorlarsa, bireysel kârların değil, çeşitli sanayilerin süregiden ve olağan kârlarının meta fiyatlarının *yükseltilmesinden* ya da metaların kendi *değerlerinden* daha yüksek bir fiyattan satılmasından ileri geldiğini varsaymak saçmadır. Bu görüş tarzının saçmalığı, genelleştirildiğinde açıkça ortaya çıkar. Bu durumda, kişinin satıcı olarak durmadan kazandığını, satın alıcı olarak durmadan yitirmesi gerekir. Satıcı olmadan alıcı olan, ya da üretici olmadan tüketici olan kişiler de vardır demek, bir şeyi halletmez. Bu insanların üreticiye ödediklerini, ilkin [sayfa 65] hiç bir karşılığı olmaksızın, üreticiden almış olmaları gerekir. Eğer biri sizden ilkin paranızı alsa, ve sonra sizin metalarınızı sizden satın alarak paranızı size geri verse, metalarınızı çok pahalı da satsanız, hiç bir zaman zenginleşmezsiniz. Bu türden bir işlem zararı azaltabilir, ama hiç bir zaman kâr etmeye yaramaz.

Demek ki, *kârın genel mahiyetini* açıklamak için, metaların,

ortalama olarak, *gerçek değerlerinden satıldıkları ve kârların, metaların değerlerinden*, yani onlarda cisimleşmiş emek miktarıyla orantılı olarak *satılmaları olgusundan kaynaklandığı* ilkesinden yola çıkmak gerekir. Eğer kâr bu temel üzerinde açıklayamazsanız, hiç bir türlü açıklayamazsınız. Bu, ters, günlük gözlemlerinize çelişen bir şeymiş gibi görünür. Yeryüzünün güneşin çevresinde dönmesi ve suyun çok yanıcı iki gazdan oluşması da aynı derecede ters bir şeydir. Şeylerin yalnızca aldatıcı görünümlerini yakalayan günlük deneyime dayanılarak yargılandığında, bilimsel gerçek her zaman terstir.

VII. İŞGÜCÜ

Böylesine bir çırpıda yapılabildiği kadarıyla, *değerin, her türden metanın değerinin* mahiyetini tahlil ettikten sonra, şimdi dikkatimizi *emeğin özel değeri* üzerine çevirmemiz gerekiyor. Burada da, görünürdeki bir terslikle sizi tekrar şaşırtmak zorunda kalacağım. Hepiniz kesin olarak şu kanıdasınızdır ki, her gün sattığınız şey emeğinizdir, o halde emeğin de bir fiyatı vardır ve, bir metanın fiyatı onun değerinin parasal ifadesinden başka bir şey olmadığına göre, kesin olarak, *emek değeri* diye bir şeyin de olması gerekir. Ama, sözcüğün bilinegelen olağan anlamında *emek değeri* diye bir şey yoktur. Değeri oluşturan şeyin, bir meta içinde billurlaşmış gerekli emek miktarı olduğunu gördük. Bu değer anlayışını uyguladığımızda, diyelim on saatlik bir işgününün değerini nasıl tanımlayabiliriz? Bu işgünü içerisinde ne kadar emek vardır? On saatlik On saatlik bir işgününün değeri, on saatlik emeğe, ya da içerdiği emek miktarına eşittir demek, bir totoloji, üstelik bir saçmalık olurdu. Elbette ki, “*emek değeri*” deyiminin gerçek, ama gizli [sayfa 66] anlamını bir kez bulunca, değer bu akla-aykırı ve görünüşe göre olanaksız uygulamasını açıklayabilecek durumda olacağız, tıpkı gökcisimlerinin gerçek hareketlerinin ne olduğundan bir kez emin olduk mu, onların görünürdeki ya da salt görüngüsel hareketlerini açıklayabilecek durumda olmamız gibi.

İşçinin sattığı şey, doğrudan doğruya *emeği* değil, onu kullanma hakkını geçici olarak kapitaliste devrettiği *işgücüdür*. Bu o kadar doğrudur ki, İngiltere’de de öyle midir bilmem ama, Kıtanın bazı ülkelerindeki yasalara göre, bir kimsenin kendi işgücünü

satabileceği *azami süre* belirlenmiştir. Eğer kişinin işgücünü sonsuz bir süre için satmasına izin verilseydi, kölelik hemen o anda yeniden kurulurdu. Böyle bir satış, işçinin tüm yaşamı boyunca geçerli olmak üzere yapılırdı, bu satış işçiyi, o anda. patronunun ömürboyu kölesi haline getirirdi.

İngiltere'nin en eski iktisatçılarından ve en özgün filozoflarından olan Thomas Hobbes, daha o zaman, *Leviathan*'ında, bütün ardıllarının gözlerinden kaçan bu noktaya içgüdüsel olarak parmak basmıştı. "*Bir adamın değeri*, bütün diğer şeyler için olduğu gibi, onun *fiyatıdır*: yani, *gücünün kullanılması* karşılığında kendisine verilen şeydir"³² demişti.

Eğer bu temelden yola çıkarsak, bütün öteki metallerin değeri gibi, *emeğin değerini* de belirleyebilecek durumda oluruz.

Ama bunu yapmadan önce, pazarda, bir yanda toprağı, makineleri, hammaddeleri ve geçim araçlarını, yani işlenmemiş ilkel durumdaki toprak dışında hepsi *emeğin ürünleri* olan her şeyi elinde bulunduran bir alıcılar grubunun bulunması, öte yanda ise kendi işgüçlerinden, kollarından ve beyinlerinden başka satacak hiç bir şeyleri olmayan bir alıcılar grubunun bulunması durumunu; gruplardan biri yaşamını kazanmak için durmadan satarken, ötekini kâr etmek ve zenginleşmek için boyuna satın alması durumunu yaratan bu garip durumun nasıl ortaya çıktığını sorabiliriz. Bu sorunun incelenmesi, bizi, iktisatçıların *ön ya da ilkel birikim* dedikleri, ama *ilkel mülksüzleştirme* denilmesi gereken şeyin araştırılmasına götürür. Bu ilkel birikim ^[sayfa 67] denen şeyin,, emekçi ile onun iş araçları arasında varolan *ilkel birliğin dağılması* sonucuna götüren bir dizi tarihsel süreçten başka bir anlama gelmediğini buluruz. Bununla birlikte, böyle bir araştırma, burada ele aldığımız konunun dışına çıkar. Emekçi ile onun iş araçları arasında bir kere *ayrılma* oldu mu, bu durum, üretim biçiminde yeni ve köklü bir devrim onu altüst edinceye ve ilk birliği yeni bir tarihsel biçim içerisinde yeniden kuruncaya dek varlığını sürdürecektir ve her gün daha çok artarak sürüp gidecektir.

Peki, *işgücünün değeri* nedir?

Bütün öteki metallerde olduğu gibi, emeğin değeri de, onu üretmek için gerekli-emek miktarı ile belirlenir. Bir kimsenin işgücü, ancak onun yaşayan kişiliğinde varolur. Bu kimsenin kendini yetiştirmek ve yaşamını sürdürmek için belli miktarda geçim araçları

tüketmesi gerekir. Ama insan da, makine gibi yıpranır ve onun yerini başkasının alması gerekir. Emek pazarında onun yerini alabilsin ve emekçiler soyunu sürdürüp gitsin diye, kendi öz geçimi için muhtaç olduğu, geçim araçları kitlesi dışında, ona, belli sayıda çocuk yetiştirilmesi için de belli miktarda geçim araçları gereklidir. Ayrıca işgücünü geliştirmek, belli bir beceri kazanmak için, bunun dışında kalan miktarda değerler de harcanmalıdır. Amacımız bakımından, eğitim ve gelişme maliyetleri önemsiz olan ortalama emeği dikkate almamız yeterli olacaktır. Ama, gene de, bu fırsattan yararlanarak, farklı nitelikteki işgüçlerinin üretim mahiyetleri nasıl değişiyorsa, farklı sanayi dallarında kullanılan işgüçlerinin değerlerinin de farklı olmak zorunda olduklarını belirtiyim. Şu halde, *ücretlerde eşitlik* istemi, bir yanılgıya, hiç bir zaman yerine getirilemeyecek *akla-aykırı* bir isteğe dayanmaktadır. Bu istemin kaynağı, öncülleri kabul edip, vargulardan kaçan hatalı ve yüzeysel radikalizmedir. Ücret sisteminde, işgücünün değeri, bütün öteki metaların değerleri gibi belirlenir. Ve değişik türden işgüçleri nasıl ki farklı değerlere sahiplerse, ya da üretimleri için farklı emek miktarları gerektiriyorlarsa, emek pazarında da farklı fiyatlara sahip olmak *zorundadırlar*. Ücret sistemi altında, *eşit ya da hatta adil ücret* isteminde bulunmak, kölelik sistemi temeli üzerinde *özgürlük* istemekle aynı şeydir. Sorun, sizin neyi ^[sayfa 68] haklı ya da adil bulduğunuz değildir. Sorun şudur: Belirli bir üretim sisteminde, zorunlu ve kaçınılmaz olan nedir?

Bu söylediklerimizden sonra, görüyorsunuz ki, *işgücünün değeri*, işgücünün üretimi, geliştirilmesi, bakımı ve sürdürülmesi için gerekli *geçim araçlarının değeri* tarafından belirlenir.

VIII. ARTI-DEĞER ÜRETİMİ

Bir işçinin yaşamı için günlük olarak gerekli ortalama geçim araçları miktarının üretilmesi için *altı saatlik ortalama emek* gerektiğini varsayalım. Ayrıca bu altı saatlik ortalama emeğin, 3 şiline eşit bir altın miktarını temsil ettiğini varsayalım. O zaman bu 3 şilin, bu adamın *işgücünün günlük değerinin fiyatı* ya da *parasal ifadesi* olur. Bu adam günde altı saat çalışacak olsa, her gün kendi günlük gereksinmelerinin ortalama miktarını satın almasına, yani bir işçi olarak varlığını sürdürmesine yetecek kadar bir değer üretmiş olur.

Ama bu adam bir ücretli emekçidir. Dolayısıyla, işgücünü bir kapitaliste satması gerekir. İşgücünü günde 3 şiline, ya da haftada 18 şiline satıyorsa, onu değerine satmış olur. Bu adamın bir iplikçi olduğunu varsayalım. Eğer günde altı saat çalışırsa, her gün pamuğa 3 şilinlik bir değer katacaktır. Her gün pamuğa kattığı bu değer, ücretinin, yani gündelik olarak kendi işgücü karşılığında aldığı fiyatın tamimatına eşdeğeri olur. Ama bu durumda kapitalistin eline *hiç bir artı-değer*, ya da *artı-ürün* geçmez. İşte pürüz bu noktada çıkıyor.

İşçinin işgücünü satın alarak, ve işgücünün değerini ödeyerek, kapitalist, bütün öteki alıcılar gibi, satın almış olduğu metal tüketme ya da ondan yararlanma hakkını elde etmiştir. Bir insanın işgücünün tüketilmesi ya da kullanılması, o insanı çalıştırarak olur, tıpkı bir makinenin de işletilerek tüketilmesi ya da kullanılması gibi. Kapitalist, işçinin günlük ya da haftalık işgücünün değerini ödemekle, demek ki, bu güçten yararlanmak, onu *bütün gün* ya da *bütün hafta* boyunca çalıştırmak hakkını elde etmiştir. İşgücünün ya da işhaftasının, elbette ki, sınırları vardır, ama ^[sayfa 69] bunu ilerde daha yakından inceleyeceğiz. Şimdilik dikkatinizi belirleyici bir noktaya çekmek istiyorum.

İşgücünün *değeri*, bu işgücünün devam ettirilmesi ya da yeniden üretilmesi için gerekli-emek miktarıyla belirlenir, ama bu işgücünün *kullanımı*, yalnızca işçinin etkin enerjisi ve fizik kuvvetiyle sınırlıdır. İşgücünün gündelik ya da haftalık değeri, bu gücün gündelik ya da haftalık olarak işe koşulmasından çok başka bir şeydir; tıpkı, bir atın gereksindiği besin ile, o atın binicisini taşıyabileceği zamanın birbirinden tamamıyla ayrı iki şey oluşları gibi. İşçinin işgücünün *değerini* sınırlandıran emek miktarı, hiç bir şekilde, onun işgücünün gerçekleştireceği emek miktarının sınırını meydana getirmez. Bizim iplikçi örneğini alın. Gördük ki, işçinin, işgücünü her gün yenilemesi için, günde 3 şilinlik bir değer yaratması gerekmektedir, bu da, onun altı saatlik günlük çalışma ile gerçekleştirdiği değerdir. Ama bu, onu, günde on-oniki saat ya da daha fazla çalışma yeteneğinden yoksun bırakmaz. Kapitalist, iplikçiye işgücünün gündelik ya da haftalık *değerini* ödemekle, bu işgücünü *bütün bir gün* ya da *bütün bir hafta boyunca* kullanma hakkını elde etmişti. Şu halde onu, diyelim ki, günde *on-iki saat* çalıştıracaktır. İplikçi kendisine ücretinin, yani kendi işgücünün değerinin eşdeğerini üretmek için gerekli olan altı saatin *üzerinde*, *artı-emek* saatleri

diye adlandıracağım *bir altı saat daha* çalışmak zorunda olacaktır, ki bu artı-emek, bir *artı-değer* ve bir *artı-ürün* olarak gerçekleşecektir. Eğer iplikçimiz örmeğin altı saatlik gündelik çalışması ile, pamuğa, kendi ücretinin tam eşdeğerini oluşturan 3 şilinlik bir değer katıyorsa, oniki saatte pamuğa 6 şilinlik bir değer katacak ve bu değere *orantılı bir iplik fazlası* üretecektir. İşgücünü kapitaliste satmış olduğundan, yarattığı tüm değer ya da ürün, kapitaliste, belirli bir zaman için onun işgücünün sahibi olan kapitaliste aittir. Demek ki, kapitalist 3 şilin ödemekle, 6 şilinlik bir değer gerçekleştirecektir, çünkü içerisinde altı saatlik emek bulunan bir değer ödemekle, bunun karşılığında içerisinde oniki saatlik emek bulunan bir değer elde edecektir. Bu süreci her gün yineleyerek, kapitalist, her gün cepten 3 şilin çıkaracak ^[sayfa 70] ve altı şilin de cebe indirecektir, ki bu 6 şilin yansı, yeniden ücretleri ödemek için kullanılacak, öteki yansı ise, kapitalistin karşılığında hiç bir eşdeğer ödemediği *artı-değeri* oluşturacaktır. Ve işte kapitalist üretim, yani ücret sistemi, *sermaye ile emek arasındaki bu tarz bir değişim* üzerine kuruludur, ve durmadan, işçiyi işçi olarak, kapitalisti de kapitalist olarak yeniden üretmek zorundadır.

Artı-değer oranı, öteki bütün koşullar aynı kalmak koşuluyla, işgününün, işgücünün değerini yeniden üretmek için gerekli bölümü ile, kapitalist için harcanan *artı-zaman* ya da *artı-emek* arasındaki orana bağlı olacaktır. O halde artı-değer oranı, *işgününün*, işçinin çalışarak ancak kendi işgücünün değerini yeniden ürettiği, yani ücretinin eşdeğerini sağladığı *zamanın ötesine ne oranda uzadığına* bağlı olacaktır.

IX. EMEĞİN DEĞERİ

Şimdi yeniden “*emeğin değeri ya da fiyatı*” deyimine dönmemiz gerekiyor.

Gördük ki, gerçekte, bu değer, işgücünün bakımı için gerekli metalarn değeri ile ölçülen işgücü değerinden başka bir şey değildir. Ama işçi, ücretini, çalıştıktan *sonra* aldığından ve ayrıca, gerçekte kapitaliste verdiği şeyin kendi emeği olduğunu bildiğinden, işgücünün değeri ya da fiyatı, ona, zorunlu olarak, *bizzat emeğinin fiyatı* ya da *değeri* gibi görünür. Eğer işgücünün fiyatı, içinde altı iş saatinin gerçekleşmiş olduğu 3 şilin ise, ve o oniki saat çalışıyorsa,

her ne kadar bu oniki saatlik emek 6 şilinelik bir değeri temsil ederse de, işçi, zorunlu olarak, bu 3 şilini oniki saatlik emeğin değeri ya da fiyatı olarak kabul eder. Buradan çifte bir sonuç çıkar:

Birincisi: her ne kadar kesin olarak konuşulduğunda, emeğin değeri ya da fiyatı teriminin hiç bir anlamı olmasa da, *işgücünün değeri ya da fiyatı*, sanki *emeğin kendi fiyatı* ya da *değeri* imiş gibi görünür. İkincisi: ner ne kadar işçinin gündelik çalışmasının bir bölümü *ödenmeyip*, yalnızca bir bölümü ödeniyorsa da, ve her ne kadar *artı-değerin* ya da *kârın* kaynağını meydana [sayfa 71] getiren şey, kesinlikle, bu ödenmemiş bölüm ya da artı-emek olsa da, emeğin tamamı ödenmiş emek gibi görünür.

İşte bu yanlış görünümdür ki, *ücretli emeği* emeğin öteki *tarihsel* biçimlerinden ayırdeder. Ücretlilik sistemi temeli üzerinde, *ödenmemiş* emek bile, *ödenmiş* emek gibi görünür. *Kölelikte* ise durum tam tersinedir: emeğinin ödenmiş bölümü bile ödenmemiş emek gibi görünür. Çalışabilmesi için kölenin elbette ki yaşaması ve işgününün bir bölümünün kendi varlığını sürdürmesinin değerini karşılamaya gitmesi gerekir. Ama, köle ile efendisi arasında sonuca bağlanmış bir pazarlık olmadığından, her iki yan arasında alış ve satış işlemi bulunmadığından, köle, kendi emeğinin tamamını, hiç bir karşılık almadan veriyormuş gibi görünür.

Öte yandan, daha düne kadar Doğu Avrupa'nın her yanında bulunduğunu söyleyebileceğimiz köylü serfi ele alalım. Bu köylü, örneğin, üç gün kendi tarlasında ya da kendisine verilmiş tarlada kendi hesabına çalışır, öteki üç gün ise, senyörünün malikanesinde zorunlu ve bedava iş görürdü. Şu halde burada, ödenmiş emekle ödenmemiş emek, zaman bakımından da, yer bakımından da gözle görülür biçimde birbirinden ayrılmış idi. Ve bizim liberaller, bir adamı bir hiç karşılığında çalıştırmak gibi bu akıllamaz anlayışa karşı büyük öfkelere kapıldılar.

Bununla birlikte, aslında, bir adam ister haftanın üç günü kendi hesabına kendi tarlasında, üç günü ise hiç bir karşılık almadan senyörünün malikanesinde çalışsın, ya da isterse,, fabrikada ya da atelyede altı saat kendisi için altı saat de patronu için çalışsın, ikisi de aynı kapıya çıkar; her ne kadar, bu son durumda, emeğin ödenmemiş bölümleri ile ödenmiş bölümleri birbirinden ayrılmazcasına içiçe girmişse de, ve *işin içinde bir sözleşmenin giriyor olmasıyla* ve *ücretin* hafta sonunda alınıyor olmasıyla bu işlemin tüm

mahiyeti gözlerden gizleniyor olsa da, sonuç değişmez. Bir durumda, ödenmemiş emek gönül rızası ile, ötekinde ise zorla veriliyor-muş gibi görünür. İşte bütün fark bundan ibarettir.

Bundan böyle, “emeğin değeri” deyimini kullandığım zaman, sadece “işgücünün değeri” deyimini halk diliyle ifade etmiş olacağım. [sayfa 72]

X. KÂR, BİR METAI DEĞERİNDEN SATMAKLA ELDE EDİLİR

Bir saatlik ortalama emeğin altı peniye eşit ya da oniki saatlik ortalama emeğin altı şiline eşit bir değeri temsil ettiğini varsayalım. Ayrıca, emeğin değerinin üç şilin, ya da altı saatlik emek ürünü olduğunu varsayalım. Bu durumda, bir metada kullanılan hammadde, makine vb. yirmi-dört saatlik ortalama emek içeriyorsa, bu metanın değeri oniki şilin olacaktır. Dahası, kapitalistin çalıştırdığı işçi bu üretim araçlarına oniki saatlik emek katıyorsa, bu oniki saat, altı şilinlik ek bir değer içerecektir. Böylece, *ürünün toplam değeri* otuzaltı saatlik gerçekleşmiş emeğe, yani onsekiz şiline eşit olacaktır. Ama emeğin değeri, ya da işçiye ödenen ücret sadece üç şilin olduğuna göre, kapitalist, işçi tarafından harcanmış olan ve metanın değeri içinde gerçekleşmiş olan altı saatlik artı-emek karşılığında hiç bir eşdeğer ödememiş olacaktır. Demek ki, kapitalist, bu metanın değeri olan onsekiz şiline satmakla, karşılığında hiç bir eşdeğer ödememiş bulunduğu üç şilinlik bir değeri gerçekleştirmiş olur. Bu üç şilin, cebine attığı artı-değeri, yani kâr oluşturur. Kapitalist, bu durumda, metanın değerinin *üstünde* bir fiyata satarak değil, onu *gerçek değerine* satarak üç şilinlik bir kâr sağlamış olacaktır.

Bir metanın değerini, içerdığı *emeğin toplam miktarı* belirler. Ama bu emek miktarının bir bölümü karşılığında ücret biçiminde bir eşdeğerin ödendiği bir değer olarak gerçekleşirken, bir bölümü de karşılığında *hiç bir* eşdeğerin ödenmediği bir değer olarak gerçekleşmektedir. Metanın içerdığı emeğin bir bölümü *ödenmiş* emektir, öteki bölümü ise *ödenmemiş* emektir. Bu bakımdan kapitalist, metanın *değerine* satarken, yani onun üretiminde kullanılan toplam emek miktarının billurlaşması olarak değerine satarken, o, bu metanın zorunlu olarak bir kârla satmış olur. Kapitalist yalnızca kendisine, bir eşdeğere mal olmuş şeyi değil, işçisi için bir emeğe mal olmuş

olsa da kendisi için hiç bir şeye malolmamış şeyi de satar. Metan kapitaliste olan maliyeti ile, gerçek maliyeti farklı şeylerdir. O halde, normal ve ortalama kârların, metalar gerçek değerlerinin *üstünde* değil, *gerçek değerlerine* [sayfa 73] satıldığında sağlandığını bir kez daha belirtiyorum.

XI. ARTI-DEĞERİN AYRIŞTIĞI ÇEŞİTLİ BÖLÜMLER

Artı-değere, yani metaların toplam değerinin içinde *artı-emeğin*, yani işçinin *ödenmemiş emeğinin* cisimleşmiş bulunduğu bölümüne kâr adını veriyorum. Bu kârın tamamı sanayici kapitalist tarafından cebe indirilmez. Toprak, ister tarım, binalar ya da demiryolları, ister bambaşka bir üretim amacı için kullanılmış olsun, toprak tekeli, toprak sahibine, artı-değerin bir bölümüne *rant* adı altında sahip çıkabilme olanağını verir. Öte yandan, *iş aletlerine sahip* bulunma olgusu sanayici kapitaliste nasıl bir *artı-değer* üretmek, ya da aynı anlama gelen *ödenmemiş emeğin bir bölümüne sahip çıkmak* olanağını veriyorsa, bu aynı olgu, iş araçlarını sanayici kapitaliste bütünüyle ya da kısmen ödünç veren *iş araçları* sahibine, yani tek sözcükle, ödünç veren kapitaliste de, *faiz* adı altında bu artı-değerin başka bir bölümü üzerinde hak iddia etme olanağını verir, öyle ki, sanayici kapitaliste, *bu sıfatıyla*, ancak *sınai* ya da *ticari kâr* denen şey kalır.

Toplam artı-değer miktarının bu üç kategoride bireyler arasında üleştirilmesinin hangi yasalara bağlı bulunduğu sorunu konumuzun tamamıyla dışındadır. Bununla birlikte, açıklamış olduklarımızdan çıkan sonuç şudur:

Rant, *faiz* ve *sınai kâr*, metanın *artı-değerinin*, yani *metanın içerdiği ödenmemiş emeğin çeşitli bölümlerine verilen farklı adlardan* başka bir şey değildir ve bunların *hepsi de bu kaynaktan, yalnızca bu kaynaktan elde edilirler*. Bunlar ne toprak olarak *topraktan*, ne de sermaye olarak *sermayeden* gelirler, ama toprak ve sermaye, kendi sahiplerine, sanayici kapitalistin işçiden çekip aldığı artı-değerden kendi paylarını almaları olanağını sağlarlar. İşçinin kendisi için, bu artı-değerin, yani ödenmemiş emeğinin sonucu olan bu artı-değerin tümüyle sanayici kapitalist tarafından cebe indirilmiş olması, ya da bu sanayici kapitalistin artı-değerin bazı bölümlerini

rant ve faiz adı altında başka kişilere bırakmak zorunda olması ikincil bir önem taşır. Sanayici kapitalistin yalnızca kendi sermayesini kullandığını ve bizzat [sayfa 74] kendisinin toprak sahibi olduğunu düşünün, bu durumda artı-değerin tamamı kendi cebine gidecektir:

Sonunda kendine saklayabildiği pay ne olursa olsun, işçiden bu artı-değeri doğrudan çekip alan sanayici kapitalisttir. Bundan dolayı, bütün ücretlilik sistemi, bugünkü bütün üretim sistemi, sanayici kapitalist ile işçi arasındaki bu ilişkiye bağlıdır. Demek ki, tartışmamıza katılmış olan kimi yurttaşlar, belli koşullar altında fiyatlardaki bir yükselmenin sanayici kapitalisti, toprakbeyini ve borç para veren kapitalisti, ve dilerseniz, vergi tahsildarını çok değişik biçimlerde etkileyebileceğini söylerken haklı olsalar bile, sorunları örtbas etmeye kalkışmakla ve sanayici kapitalist ile işçi arasındaki bu temel ilişkiyi ikincil bir sorun gibi ele almakla yanılıya düşüyorlardı.

Söylenenlerden bir başka sonuç daha çıkıyor.

Metain değerinin yalnızca hammaddelerin, makinelerin, tek sözcükle, tüketilen üretim araçlarının değerini temsil eden bölümü *hiç bir gelir* meydana getirmeyip, *yalnızca sermayeyi* yerine kor. Ama bunun dışında, metain değerinin *geliri oluşturan* ya da ücret, kâr, rant, faiz biçiminde harcanabilen öteki bölümünün, ücretlerin değeri, rantın değeri, kârın değeri vb. tarafından *meydana getirildiği* yanlıştır. İlk önce ücretleri bir yana bırakacağız ve yalnızca sinai kâr, faizi ve rantı ele alacağız. Az önce gördük ki, metain içerdiği *artı-değer*, yani *ödenmemiş emeğin* içinde cisimleştiği değer bölümü üç değişik ad alan çeşitli öğelere ayrışır. Ama, onun değerinin, bu artı-değeri *oluşturan üç bölümün bağımsız değerlerinin toplamından meydana geldiğini* ya da *oluşturduğunu* iddia etmek gerçeğin tam tersidir.

Eğer bir saatlik emek altı penilik bir değer içinde gerçekleşiyorsa, eğer işçinin işgünü oniki saati kapsıyorsa, ve eğer bu zamanın yarısı ödenmemiş emekse, bu artı-emek, metaya, üç şilinlik bir *artı-değer*, yani karşılığında hiç bir eşdeğer ödenmemiş bir değer katacaktır. Bu üç şilinlik artı-değer, sanayici kapitalistin, herhangi bir orana göre, toprak sahibi ve borç para veren ile paylaşabileceği *fonun tamamıdır*. Bu üç şilinlik değeri, bunların aralarında paylaşacakları değerin sınırını oluşturur. Ama, metain değerine kendi kâr için keyfi bir değer ekleyen, bunun üzerinde toprakbeyi, [sayfa 75] vb.

için bir değer daha ekleyen, ve böylelikle keyfi olarak saptanmış bu değerler toplamının toplam değeri oluşturmasına yolaçan sanayici kapitalist değildir. Şu halde, *belli bir değer*in üç bölüme *ayrışması* ile, bu değerın birbirinden *bağımsız* üç değerın toplamından *oluşmasını* birbirine karıştıran ve toprak rantının, kârın ve faizin kökeni olan toplam değeri böylece keyfi bir büyüklük haline dönüştüren yaygın görüşün ne kadar yanlış olduğunu görüyorsunuz.

Eğer kapitalist tarafından gerçekleştirilen toplam kâr 100 sterline eşitse, bu tutara, *mutlak* bir büyüklük olarak, *kâr miktarı* deriz. Ama bu 100 sterlinin ortaya konan sermayeye olan oranını hesaplayacak olursak, bu *görelî* büyüklüğe, *kâr oranı* deriz. Açık ki, bu kâr oranı iki biçimde ifade edilebilir.

Ücret olarak ortaya konan sermaye 100 sterlin olsun. Eğer üretilmiş olan artı-değer de 100 sterlin ise –ve bu, işçinin işgününün yansının *ödenmemiş* emekten meydana geldiğini gösterir– ve eğer bu kâr ücret olarak ortaya konan sermaye ile ölçecek olursak, kâr oranının %100 olduğunu söyleriz, çünkü ortaya konan değer yüz, gerçekleşen değer ise ikiyüzdür.

Öte yandan, yalnızca *ücret olarak ortaya konan sermayeyi* değil, ortaya konan *toplam sermayeyi*, örneğin 400 sterlini hammaddelelerin, makinelerin vb. değerini temsil eden 500 sterlini dikkate alacak olursak, kâr *oranının* ancak %20 olduğunu söyleriz, çünkü 100'lük bir kâr, ortaya konan *toplam* sermayenin ancak beştebirdir.

Kâr oranını birinci biçimde ifade etmek, ödenmiş emek ile ödenmemiş emek arasındaki gerçek oranı, *emek exploitation'*unu* (bu Fransızca sözcüğü kullanmama izin veriniz) gerçek derecesini göstermenin tek biçimidir. Öteki ifade biçimi daha çok kullanılır ve, gerçekten de, bazı amaçlar için yararlıdır. Her halde, kapitalistin işçiden karşılıksız olarak elde ettiği emeğin derecesini gizlemekte pek yararlıdır.

Bundan sonra yapacağım açıklamalarda, kâr sözcüğünü artı-değerin çeşitli gruplar arasında üleşilmesini dikkate almaksızın, kapitalistin çekip aldığı artı-değerin toplam ^[sayfa 76] tutarını anlatmak için kullanacağım, ve *kâr oranı* sözünü kullandığımda, kârı, daima, kapitalistin ücret biçiminde ortaya koyduğu değer ile ölçeceğim.

* Sömürüsünün. -ç.

XII. KÂRLAR, ÜCRETLER VE FİYATLAR ARASINDAKİ GENEL İLİŞKİ

Bir metan değerinden, o meta için harcanmış olan hammaddelerin ve öteki üretim araçlarının değerini yerine koyan değeri çıkarınız, yani bir metan içindeki *geçmiş* emeği temsil eden değeri çıkarınız, geri kalan değer, çalıştırılan *en son* işçinin kattığı emek miktarına indirgenmiş olur. Eğer bu işçi günde oniki saat çalışıyorsa, ve eğer oniki saatlik ortalama emek altı şilinlik bir altın miktarında cisimleşiyorsa, bu altı şilinlik ek değer, işçinin emeğinin yaratacağı *tek* değerdir. İşçinin emek-zamanı ile belirlenen bu belli değer, işçinin ve kapitalist herbirinin kendi paylarını ya da paylarına düşeni alacakları tek fondur, ücret kâr biçiminde bölüşülecek tek değerdir. Bu değer iki taraf arasında değişik oranlarda bölünmesinin bizzat bu değeri değiştirmeyeceği açıktır. Bir işçinin yerine bütün çalışan nüfusu, örneğin on iki milyon işgününü koysak da, bu değerde hiç bir değişiklik olmayacaktır.

Kapitalist ile, işçinin paylaşacakları değer, yalnızca bu sınırlı değer, yani işçinin toplam emeği ile ölçülen değer olduğundan, bunlardan biri fazla aldığı zaman öteki eksik alacaktır, biri eksik aldığı zaman da, öteki fazla alacaktır. Bir nicelik sınırlı ise, bunun bir parçası, ötekinin azalmasına ters orantılı olarak artacaktır. Eğer ücretler değişirse, kârlar da ters doğrultuda değişecektir. Ücretler düşünce kârlar yükselecektir, ücretler yükselince de kârlar düşecektir. Daha önce varsaydığımız gibi, eğer işçi üç şilin, yani yarattığı değer yarısını alıyorsa ya da eğer onun bütün işgününün yarısı ödenmiş emekten ve yarısı da ödenmemiş emekten meydana geliyorsa, kâr *oranı* %100 olacaktır, çünkü kapitalist de işçi gibi üç şilin alacaktır. Eğer işçi ancak iki şilin alıyorsa, yani işgününün ancak üçte-birinde kendisi için çalışıyorsa, kapitalist dört şilin alacaktır ve kâr oranı da %200 olacaktır. Eğer işçi dört şilin alıyorsa, kapitalist ancak iki [sayfa 77] şilin alacaktır ve kâr oranı %50'ye düşecektir. Ama bütün bu değişiklikler, metan değerini etkilemeyecektir. Ücretlerde genel bir yükselme, şu halde, genel kâr oranında bir düşmeye yolaçacak ama değerleri etkilemeyecektir.

Ama, eninde sonunda metalanın pazar fiyatlarını düzenlemek zorunda olan meta değerleri, her ne kadar bu metalanın içinde satabilemiş olan emek miktarlarıyla belirlenip, bu miktarın ödenmiş

ve ödenmemiş emek olarak bölünmesiyle belirlenmiyorsa da, bundan, hiç de, örneğin oniki saatte üretilmiş tek bir metan ya da metalar *yığınının* değerlerinin değişmez kalacağı sonucu çıkarılmaz. Belli bir emek-zamanı içinde, ya da belli bir emek miktarı kullanılarak imal edilen metaların *sayısı* ya da kitlesi, bu metaların üretiminde kullanılan emeğin *üretici gücüne* bağlıdır, yoksa emeğin *genişliğine* ya da süresine değil. Örneğin, iplik eğirme, emeğin belirli bir üretici güç derecesinde, oniki saatlik işgününde oniki libre iplik üretilirken, emeğin üretici gücünün daha düşük bir düzeyinde sadece iki libre üretilir. Bu durumda, oniki saatlik ortalama emek altı şilinlik bir değer içinde gerçekleşiyorsa, bir durumda oniki libre ipliğin maliyeti altı şilin olacak, öteki durumda ise, iki libre ipliğin maliyeti de gene altı şilin olacaktır. O halde, birinci durumda, eğirilmiş ipliğin libresi altı peniye, ikinci durumda ise üç şiline mal olacaktır. Fiyattaki bu fark, kullanılan emeğin üretici gücündeki farktan ileri gelmektedir. Yüksek bir üretici güç ile bir libre iplikte bir saat emek gerçekleşecek, öte yandan düşük bir üretici güç ile bir libre iplikte altı saat emek gerçekleşecektir. Ücretlerin göreceli olarak daha yüksek ve kâr oranının göreceli olarak daha düşük olmasına karşın, bir durumda bir libre ipliğin fiyatı ancak altı peniye olacaktır. Öte yandan ücretler düşük ve kâr oranı yüksek olduğu halde, öteki durumda fiyat üç şilin olacaktır. Çünkü ipliğin libresinin fiyatını belirleyen, *toplam emek miktarının ödenmiş emek ile ödenmemiş emek arasındaki oransal bölünmesi* değil, bu bir libre ipliğin *içerdiği toplam emek miktarıdır*. Yüksek fiyatlı emeğin ucuz meta üretebileceği ve düşük fiyatlı emeğin ise pahalı meta üretebileceği yolundaki yukarıda değindiğimiz olgu, böylece, paradoksal görünümünü yitirmiş oluyor. Bu, şu genel yasanın ifadesinden başka bir şey değildir: bir ^[sayfa 78] metanın değerini, onun içinde cisimleşmiş olan emek miktarı belirler, ve bu emek miktarı, tümüyle, kullanılan emeğin üretici gücüne bağlıdır ve dolayısıyla emeğin üretkenliğinde meydana gelen her değişimde o da değişecektir.

XIII. ÜCRETLERİ YÜKSELTMEK YA DA DÜŞMELERİNE KARŞI KOYMAK YOLUNDAKİ BELLİBAŞLI GİRİŞİMLER

Şimdi de ücretleri yükseltmek ya da düşmelerine karşı

koymak yolundaki bellibaşlı girişimleri ciddi bir biçimde ele alalım:

1. Gördük ki, *işgücünün değeri*, ya da günlük konuşmadaki *emeğin değeri*, geçim araçlarının değeri ile, yani bunları üretmek için gerekli-emek miktarıyla belirlenir. Şu halde, eğer, belirli bir ülkede, işçinin günlük ortalama geçim araçlarının değeri, üç şilinde ifade edilen altı saatlik emek ise, işçi kendi günlük geçiminin eşdeğerini üretmek için günde altı saat çalışmak zorundadır. Eğer işgününün tamamı oniki saat ise, kapitalist, işçiye üç şilin vermekle ona emeğinin değerini ödemiş olur. İşgününün yarısı ödenmemiş emek olur ve kâr oranı da %100'dür. Ama şimdi varsayalım ki, üretkenliğin azalması sonucu, diyelim aynı miktarda tarım ürünlerini elde etmek için daha fazla emek gerekmektedir, öyle ki, günlük ortalama geçim araçlarının fiyatı üç şilinden dört şiline çıksın. Bu durumda, *emeğin değeri* üçte-bir, ya da $\%33\frac{1}{3}$ oranında yükselecektir. O zaman, işçinin günlük geçimini daha önceki düzeyine uygun bir biçimde sürdürmenin eşdeğerini üretmek için, işgününün sekiz saati gerekecektir. Bunun sonucu olarak artı-emek altı saatten dört saate, kâr oranı ise %100' den %50'ye düşecektir. Ve nasıl ki herhangi başka bir metanın satıcısı, bu metanın maliyetleri yükseldiğinde bu artan değer kendisine ödenmesini sağlamaya çalışırsa, tıpkı onun gibi, işçi de, bir ücret artışı isteminde bulunmakla yalnız *kendi emeğinin artan değerini* istemiş olur. Eğer ücretler geçim araçlarının artmış olan değerini karşılamak üzere yükselmeseydi ya da yeterince yükselmeseydi, emeğin fiyatı, *emeğin değerinin* altına düşecek ve işçinin yaşam koşulları kötüleşecekti.

Ama karşıt doğrultuda bir değişiklik de meydana [sayfa 79] gelebilir. Emeğin üretkenliğinin artması sayesinde, günlük ortalama geçim araçlarının aynı miktardan üç şilenden iki şiline düşebilir, yani bu günlük geçim araçlarının değerinin eşdeğerini üretmek için işgününün altı saati yerine dört saati gerekli olabilir. İşçi, o zaman, iki şilinde daha önce üç şiline satın alabildiği kadar geçim araçları alabilecektir. Gerçekten de, *emeğin değeri* düşmüş olacak, ama bu azalmış değer, eskiden olduğu gibi aynı miktarda metaya kumanda edecektir. Bu durumda, kâr, üç şilenden dört şiline, ve kâr oranı da %100'den %200'e yükselecektir. İşçinin mutlak yaşam standardı her ne kadar aynı kalmış olsa da, *görelî* ücreti ve böylelikle kapitalistinkine oranla *görelî toplumsal konumu* düşmüş olacaktır. İşçi bu görelî ücret düşüşüne karşı koyacak olsa, kendi emeğinin

artan üretkenliğinden bir pay elde etmeye ve görelî toplumsal konumunu eskisi gibi tutmaya çalışmaktan başka bir şey yapmış olmaz. Böylelikle, Tahıl Yasalarının kaldırılmasından sonra, İngiliz fabrikatörleri bu yasalara karşı ajitasyon sırasında verdikleri en ciddi vaatleri açıkça çiğneyerek, ücretleri genellikle %10 düşürdüler. İşçilerin direnişî başlangıçta bastırıldı, ama daha sonra, burada üzerinde duramayacağım durumlar sonucunda, yitirilen bu %10 yeniden kazanıldı.

2. Geçim araçlarının *değerleri*, ve buna bağlı olarak da *emeğin değeri* aynı kalabilir, ama *paranın değerinde* daha önce meydana gelen bir *değişiklik* sonucu, bunların *parasal fiyatları* bir değışikliğıe uğrayabilir.

Daha verimli madenlerin bulunuşu vb. sayesinde, örneğın, iki *ons* altının üretimi, önceleri bir *onsun* üretiminin gerektirdiğinden daha fazla emek gerektirmeyebilir. O zaman altının *değeri* yarıyana, yani %50 düşecektir, Bu durumda bütün öteki metallerin *değerleri*, eski *parasal fiyatlarının* iki katıyla ifade edileceğinden, *emek değeri* için de aynı şey olacaktır. Eskiden altı şilinde ifade edilen oniki saatlik emek, şimdi oniki şilinde ifade edilecektir. Eğer işçinin ücreti altı şiline çıkacağına üç şilinde kalsaydı, *emeğinin parasal fiyatı*, *emeğinin değerinin ancak yarısına* eşit olur ve yaşam standardı korkunç bir biçimde kötüleşirdi. Ücretlerin arttığı, ama bu artışın altın değerindeki düşmeye orantılı olmadığı durumda da az çok aynı şey olacaktır. Böyle bir ^[sayfa 80] durumda, ne emeğın üretici gücünde, ne arz ve talepte, ve ne de değerlerde bir şey değışmiş olacaktır.

Bu değerlerin parasal *adlarından* başka hiç bir şey değışmeyecektir. Böyle bir durumda, işçinin orantılı bir ücret artışı isteminde ısrar etmemesi gerektiğini iddia etmek, ona şeyler yerine sözlerle yetinmesi gerektiğini söylemekle aynı kapaıya çıkar. Bütün geçmiş tarih göstermektedir ki, para değerinde ne zaman böyle bir düşme olsa, kapitalistler hemen işçileri aldatmak için bu fırsattan yararlanmaya bakarlar. Çok büyük bir siyasal iktisatçılar okulu, yeni altın yataklarının bulunuşu, gümüş madenlerinin daha iyi bir biçimde işletilmesi ve civanın daha ucuz fiyata arzı sonucunda değerli madenlerin değerinde yeni bir düşüş olduğunu iddia etmektedirler. Bu, Kıta üzerindeki daha yüksek ücretler elde etmek uğruna girişilen genel ve zamandaş mücadeleyi açıklayacaktır.

3. Buraya kadar *işgününün* belirli sınırları olduğunu varsaydık. Oysa işgününün, kendi başına, değişmez sınırları yoktur. Sermaye, durmadan, bu işgününü, olanaklı en aşırı fiziksel sınıra kadar uzatmaya çabalar, çünkü bu işgününü uzattığı oranda artı-emek, dolayısıyla da bundan çıkan kâr artacaktır. Sermaye işgününü uzatmayı ne ölçüde başarır, başkasının emeğine elkoyacağı miktar da o ölçüde büyük olacaktır; 17. yüzyılda, hatta 18. yüzyılın ilk üçte-birinde, bütün İngiltere’de normal işgünü on saattir. Gerçekte İngiliz aristokrasinin İngiliz emekçi yığınlarına karşı girişmiş olduğu bir savaş olan anti-jakoben savaş³³ sırasında zafer bayramlarını kutlayan sermaye, işgününü on saatten oniki, ondört, onsekiz saate çıkardı. Gözü yaşlı duygusallığından kuşkulanamayacak olan Malthus, 1815’lerde yayınlanan bir broşürde, eğer böyle giderse, ulusun yaşamının temellerinin tehlikeye gireceğini ilan etti.³⁴ Yeni icat olunan makinelerin kullanılmaya başlanmasından birkaç yıl önce, 1765’lerde, İngiltere’de, *An Essay on Trade* başlığı altında bir broşür yayınlandı. İşçi sınıfının yeminli düşmanı, bu adı bilinmeyen yazar, broşürde, işgününün sınırlarını genişletme zorunluluğu üzerinde direniyor. Bu amaçla, başka öneriler yanında, *işevlerinin*³⁵ kurulmasını öneriyor ve bunların “dehşet evleri” olmaları gerektiğini söylüyor. Peki bu ^[sayfa 81] “dehşet evleri” için önerdiği işgünü uzunluğu nedir? *On-iki saat*; kapitalistlerin, iktisatçıların ve bakanların, 1832’de, oniki yaşın altında bir çocuk için yalnız uygulanan değil, ama aynı zamanda zorunlu olduğunu ilan ettikleri sürenin ta kendisi.³⁶

Kendi işgücünü satarak –ki işçi, bu düzende bunu yapmak zorundadır– bazı makul sınırlar içerisinde, bu işgücünün kullanımını kapitaliste bırakır. Doğal yıpranması bir yana bırakılırsa, işçi, işgücünü, yoketmek için değil, sürdürmek için satar. İşçinin, işgücünü, gündelik ya da haftalık değerine satması olgusu bile, bu işgücünün, bir günde ya da bir haftada, iki günlük ya da iki haftalık bir yıpranmaya uğramayacağı anlamına gelir. 1.000 sterlin eden bir makineyi ele alalım. Eğer bu makine on yılda yıpranıp eskiyorsa, üretilmelerine yardımcı olduğu metallerin değerlerine yılda 100 sterlin ekleyecektir. Eğer beş yılda eskiyorsa, yılda 200 sterlin katacaktır, yani onun yıllık yıpranmasının değeri, bu yıpranmanın süresi ile ters orantılıdır. Ama işçiyi makineden ayıran şey şudur: makine kullanıldığı oranda yıpranmaz; insan ise, tersine, işin salt sayısal toplamının gösterdiğinden daha büyük bir oranda yıpranır.

İşçiler, işgününü eski makul sınırlarına indirmeye çalıştıklarında, ya da normal işgününün yasal olarak saptanmasını sağlayamadıklarında ise, yalnız sızdınlan artı-emeğe göre hesaplanmamış, ama daha yüksek bir orana çıkartılmış bir ücret yükselmesi ile fazla çalışmaya gem vurmaya uğraştıklarında, kendi kendilerine ve kendi soylarına karşı bir ödevi yerine getirmekten başka bir şey yapmış olmazlar. Sermayenin zorbaca gaspına yalnızca sınır çekmiş olurlar. Zaman, insan gelişiminin mekanıdır. Kullanacak boş zamanı olmayan, uyku, yemek vb. gibi salt fiziksel kesintiler dışında tüm yaşamı kapitalist hesabına çalışmaya giden bir adam, bir yük hayvanından daha beterdir. O, fizik olarak ezilmiş, kafaca alıklaşmış, başkası için servet üreten basit bir makinedir. Ama bununla birlikte, bütün, modern sanayi tarihi gösterir ki, sermaye, eğer önüne set çekilmezse, bütün işçi sınıfını, umursamadan, acımasızca bu en aşağı düzeye düşürmek için çalışır.

İşgününü uzatmakla, kapitalist *daha yüksek ücret* ödeyebilir [sayfa 82] ve, eğer ücretlerin artması, sızdınlan daha büyük emek miktarına ve bunun sonucu olarak işgücünün daha büyük hızla yokolmasına tekabül etmiyorsa, *emeğin değerini* buna karşın düşürebilir. Bu, başka bir biçimde de yapılabilir. Örneğin, burjuva istatistikçiler, size, Lancashire fabrikalarında çalışan işçi ailelerinin ortalama ücretlerinin artmış olduklarını söyleyeceklerdir. Ama unuttuyorlar ki, bir tek erkeğin yerine, bugün, aile reisi, kansı ve belki de üç-dört çocuğu, kendilerini, sermayenin Juggernaut tekerleklerinin³⁷ altına atmaktadır ve toplam ücretlerdeki artış aileden sızdınlan artı-emeği karşılamamaktadır.

Fabrika yasalarının kapsamına giren bütün sanayi dallarında şimdi olduğu gibi, işgününün belirli sınırları içinde bile, *emeğin değerini* eski düzeyinde tutmak için olsa bile, ücretlerde bir yükselme zorunlu olabilir. İşin *yeğinliği* artındığında, bir adam, eskiden iki saatte harcadığı gücü, şimdi bir saatte harcayabilir. İşte, fabrika yasalarının kapsamına giren sanayilerde, makinelerin hızlandırılmasıyla ve şimdi bir tek kişinin gözetdiği makinelerin sayısının artmasıyla bir dereceye kadar meydana gelen budur. Eğer işin yeğinliğinin artırılması ya da eğer bir saatte harcanan emek toplamının çoğalması işgününün azaltılması ile birlikte giderse, kazançlı çıkacak olan gene işçi olacaktır. Eğer bu sınır aşılrırsa, işçi bir yandan kazandığını, öte yandan yitirir, ve on saatlik emek, önceki oniki

saatlik emek kadar yıkıcı olur. İşçi, emeğin gittikçe artan yeğinliğine uygun düşen ücret artışları uğruna mücadeleyle sermayenin bu eğilimine karşı koyarken, emeğin değerinin düşürülmesine ve soyunun aşağılanmasına karşı çıkmaktan başka bir şey yapmış olmaz.

4. Hepiniz biliyorsunuz ki, şimdi burada açıklayacak durumda olmadığım nedenlerle, kapitalist üretim, belirli dönemsel çevrimlerden geçer. Birbiri ardından dinginlik, artan canlılık, refah, aşırı-üretim, bunalım ve durgunluk durumlarından geçer. Metaların pazar fiyatları ve yürürlükteki kâr oranları, bazan kendi ortalamalarının altına inerek, ve bazan da bu ortalamaları aşarak, bu evreleri izler. Çevrimin tamamı ele alındığında, pazar fiyatındaki her sapmanın bir başka sapma ile dengelendiğini ve çevrimin ortalaması alındığında metaların pazar fiyatlarının değerleri tarafından ^[sayfa 83] düzenlendiğini görürsünüz. Evet, pazar fiyatlarının düşmesi döneminde, bunalım ve durgunluk döneminde, işçi, eğer işini tamamen yitirmezse, kesin olarak bir ücret düşmesi beklemelidir. Aldatılmamak için, pazar fiyatlarında böyle bir düşme halinde bile, ücretlerde ne oranda bir düşmenin zorunlu hale geldiğini kapitalist ile tartışmalıdır. Eğer aşırı kârların kazanıldığı bolluk döneminde ücretlerin artması için mücadele etmiyorsa, bir sanayi çevriminin ortalaması alındığında kendi *ortalama ücretini*, yani emeğinin *değerini* bile elde edemeyecektir. Ücretinin, çevrimin ters evrelerinden zorunlu olarak etkilenmesi karşısında, çevrimin bolluk evresinde işçinin bunu telafi etmekten kaçınmasını istemek budalalığın doruk noktasıdır. Bütün metaların *değerleri*, genellikle, ancak arz ve talepteki sürekli dalgalanmaların sonucu olarak durmadan değişen pazar fiyatlarının birbirlerini dengelemeleri ile gerçekleşir. Bugünkü sistemin temeli üzerinde, emek, bütün öteki metalar gibi bir metadır ancak. Bundan dolayı onun da kendi değerine uygun düşen bir ortalama fiyata ulaşması için aynı dalgalanmalardan geçmesi gerekir. Bir yandan onu bir meta gibi görmek, öte yandan da onu metaların fiyatlarını belirleyen yasaların dışında tutmayı istemek saçmadır. Köle, kendi geçimi için kesin ve değişmez bir miktar alır, ama ücretli emekçi öyle değildir. Salt bir durumda, ücretinde meydana gelen düşmeyi telafi etmek için olsa bile, bir başka durumda ücretini yükseltmeye çalışmalıdır. Eğer kapitalistin iradesini, diktasını, değişmez bir iktisat yasası olarak kabul etmekle yetinirse, kölenin sahip olduğu güvenesi olmaksızın onun bütün sefaletini paylaşacaktır.

5. Ele aldığım ve her yüz durumdan doksandokuzunu oluşturan bütün durumlarda, gördünüz ki, ücretlerin artması uğruna yapılan bir mücadele, *daha önceki* değişiklikleri izlemekten başka bir şey değildir ve üretimin niceliğinde, emeğin üretici gücünde, emeğin değerinde, paranın değerinde, çekip alınan emeğin genişliği ve yegînliğinde daha önce meydana gelmiş olan değişikliklerin, arz ve talepteki dalgalanmalara bağlı olan ve sınıai çevrimin çeşitli evrelerine uygun olarak meydana gelen pazar fiyatlarındaki dalgalanmaların, zorunlu sonucudur; kısacası bunlar, sermayenin ^[sayfa 84] daha önceki etkilerine karşı işçilerin tepkileridir. Eğer, ücretlerin artırılması uğruna mücadeleyi bütün bu koşullardan bağımsız olarak ele alıp, yalnız ücretlerdeki değişiklikleri dikkate alırsanız, ve mücadelenin kaynaklandığı bütün öteki değişiklikleri hesaba katmazsanız, yanlış vargılara varmak üzere, yanlış öncüllerden yola çıkıyorsunuz demektir.

XIV. SERMAYE İLE EMEK ARASINDAKİ MÜCADELE VE BUNUN SONUÇLARI

1. Ücretlerdeki düşmeye karşı işçilerin gösterdikleri dönemsel direnmenin ve bunların ücretleri artırma yolundaki dönemsel girişimlerinin ücretlilik sistemine ayrılmazcasına bağlı olduğunu ve bu durumu emeğin metalar tarafından emilmesi olgusunun dayattığını ve bu yüzden de bunun, fiyatların genel hareketini düzenleyen yasalara bağımlı olduğunu gösterdikten; ayrıca, ücretlerdeki genel bir yükselmenin genel kâr oranında bir düşme sonucunu vereceğini, ama bu yükselmenin metaların ortalama fiyatlarını ya da değerlerini etkilemeyeceğini gösterdikten sonra, artık soru, sermaye ile emek arasındaki bu ardı arkası gelmez mücadelede sermayenin ne ölçüde başarılı olabileceğidir.

Bunu bir genellemeyle yanıtlayacağım, ve diyeceğim ki, emeğin *pazar fiyatı*, bütün öteki metaların pazar fiyatı gibi, uzun vadede kendi değerine uyacaktır; ve bundan dolayı, bütün inış ve çıkışlara karşın, ve işçi ne yaparsa yapsın, ortalama olarak ancak kendi emeğinin değerini alacaktır, ki bu değer, bakımı ve yeniden üretilmesi için gerekli olan geçim araçlarının –ki bu geçim araçlarının değerini de, sonuçta, üretilmeleri için gerekli olan emek miktarı düzenler– değeri ile belirlenen kendi işgücünün değeridir.

Ama bazı belirli özellikler vardır ki, *işgücünün değerini, yani emeğin değerini* bütün öteki metallerin değerlerinden ayırdederler. İşgücünün değeri, biri salt fiziksel, ötekisi ise tarihsel ya da toplumsal olan iki ögeden oluşur. İşgücü değerinin *en uç sınırını fiziksel* öge belirler, yani bu demektir ki, işçi sınıfının, geçinmesi, ve yeniden üretmesi, fiziksel varlığını sürdürmesi için, yaşamak ve çoğalmak için vazgeçilmez [sayfa 85] olan geçim araçlarını alması gerekir. Bu vazgeçilmez geçim araçlarının *değeri*, buna göre, *emek değerinin* en uç sınırını meydana getirir. Öte yandan, işgücünün uzunluğu da, çok esnek olsa bile, bir uç sınıra sahiptir. Bu uç sınırları belirleyen şey, işçinin fiziksel kuvvetidir. İşçinin yaşamsal kuvvetinin günlük harcanması belli bir ölçüyü aşarsa, günbegün yeniden harcanamaz. Bununla birlikte, dediğimiz gibi, bu sınır çok esnektir. Hızlı bir biçimde peşpeşe gelen sağlıklı ve kısa ömürlü nesiller, emek pazarını, bir dizi güçlü ve uzun ömürlü nesiller kadar iyi bir biçimde besleyebilir.

Salt fizyolojik olan bu öge yanında, her ülkede, emeğin değeri, *geleneksel yaşam düzeyi* ile de belirlenir. Bu yaşam düzeyi, yalnız fiziksel yaşamdan ibaret olmayıp, insanların içinde yaşadıkları ve içinde yetiştirilmiş oldukları toplumsal koşullardan doğan bazı gereksinmelerin doyurulmasıdır. İngiliz yaşam düzeyi, İrlanda'nın yaşam düzeyine, bir Alman köylüsünün yaşam düzeyi ise Litvanya köylüsünün yaşam düzeyine indirgenebilirdi. Tarihsel geleneğin ve toplumsal alışkanlıkların bu bakımdan oynadıkları rolün önemini Bay Thornton'un *Over-population* adlı yapıtında görebilirsiniz. Bay Thornton bu yapıtında, İngiltere'nin çeşitli tarım bölgelerindeki ortalama ücretlerin bugün bile bu bölgelerin serflikten az çok elverişli koşullarda çıkmış olup olmamalarına göre az çok değişiklikler gösterdiğini ortaya koyuyor.

Emeğin değerine giren bu tarihsel ya da toplumsal öge artabilir ya da azalabilir, büsbütün ortadan kalkabilir, öyle ki, geriye *fiziksel sınırdan* başka bir şey kalmaz. Devlet hazinesinden otlanan, hazır yiyici günahkâr Georges Rose'un dediği gibi, bizim aziz dinimizin avunçlarını, bu imansız Fransızların akınlarından korumak için girişilmiş olan anti-jakoben savaş sırasında, önceki bölümlerden birinde o kadar sevecenlikle davrandığımız namuslu İngiliz çiftçileri, tarım işçilerinin ücretlerini, *salt fiziksel asgarinin* de altına düşürdüler ve soyun fizik varlığını Yoksullar Yasası³⁸ tarafından yapılan

ilavelerle sürdürmesini zorunlu hale getirdiler. Bu, ücretli emekçiyi bir köleye, ve Shakespeare'in gururlu, özgür köylüsünü yardıma muhtaç bir yoksul durumuna getirmenin parlak bir yolu.

Değişik ülkelerdeki standart ücretleri ya da emek ^[sayfa 86] değerlerini, birbirleriyle ve aynı ülkenin değişik tarihsel evrelerindekiyle kıyasladığımızda, öteki bütün metallerin değerlerinin değişmez kaldığını varsaydığımızda bile, *emek değerinin* kendisinin sabit olmayıp, değişken bir büyüklük olduğunu görürüz.

Benzer bir kıyaslama, kârın yalnızca *yürürlükteki oranlarının* değil, *ortalama* oranlarının da değiştiğini gösterecektir.

Ama *kârlara* gelince, bunların *asgarisini* belirleyecek bir yasa yoktur. Onların düşüşlerindeki son sınırın ne olduğunu söyleyemeyiz. Peki bu sınırı neden saptayamıyoruz? Çünkü, ücretlerin *asgarisini* saptayabildiğimiz halde, *azamisini* saptayamıyoruz. Yalnız şunu söyleyebiliriz ki, işgücünün sınırları belli olduğunda, kârların *azamisi*, *ücretlerin fiziksel asgarisine* tekabül eder; ve ücretler belli olduğunda, *kârların azamisi*, işgününün işçinin fiziksel gücünün dayanabileceği sınıra kadar uzatılmasına tekabül eder. Demek ki, kârın azamisi, ücretin fiziksel asgarisi ve işgününün fiziksel azamisi ile sınırlıdır. Açıktır ki; *azami kâr oranının* bu iki sınır arasında, değişebilen sınırsız bir ıskala yer alır. Kâr oranının fiili ölçüsü, sermaye ile emek arasındaki kesintisiz mücadele tarafından belirlenir; kapitalist durmadan ücretleri fiziksel asgarie düşürmeye ve işgününü fiziksel azamiye çıkarmaya çabalar, oysa işçi sürekli olarak karşı yönde bir baskı yapar. Böylece sorun, mücadele eden tarafların karşılıklı güçler dengesine indirgenir.

2. *İşgününün sınırlandırılmasına* gelince, bu, bütün öteki ülkelerde olduğu gibi, İngiltere'de de hiç bir zaman *yasal müdahaleden* başka bir yolla düzenlenmemiştir. İşçilerin dışardan gelen sürekli baskıları olmasaydı, bu müdahale hiç bir zaman yapılmazdı. Herhalde, sonuca, hiç bir zaman, işçilerle kapitalistler arasındaki kişisel anlaşmalarla varılmazdı. Bir. *qenel siyasal eylemin* gerekli oluşu, salt ekonomik etkinliğinde bile, güçlü olan yanın sermaye olduğunu tanıtmaya yeterlidir.

Emeğin değerinin sınırlarına gelince, bunun belirlenmesi, her zaman arz ve talebe bağlıdır, bununla kapitalistler yönünden gelen emek talebini ve işçiler tarafından yapılan ^[sayfa 87] emek arzını kastediyorum. Sömürge ülkelerde, arz ve talep yasası işçinin lehine

işler. Amerika Birleşik Devletleri'nde ücretlerin göreceli olarak yüksek düzeyde oluşu bundandır. Oralarda sermaye istediği kadar çabalasın, emek pazarının, ücretli emekçilerin sürekli olarak kendi kendilerine yeterli bağımsız köylüler haline gelmesiyle durmadan boşalmasını önleyemez. Amerikalıların büyük bir bölümü için, ücretli emekçi olma durumu, az çok yakın bir süre sonunda ayrılacaklarını bildikleri geçici bir durumdan başka bir şey değildir.³⁹ Sömürgelerdeki bu duruma çare bulmak üzere, baba İngiliz hükümeti, bir süre için, ücretli emekçilerin çarçabuk bağımsız köylüler haline gelmelerini önlemek üzere, sömürge topraklarının fiyatını yapay olarak yükseltmeyi öngören modern sömürgeleştirme teorisini kabul etti. Şimdi, sermayenin üretim sürecine tamamıyla egemen olduğu eski uygar ülkelere geçelim. Örneğin İngiltere'de, 1849-1859 arasında, tarım işçilerinin ücretlerindeki yükselmeyi ele alalım. Bunun sonucu ne oldu? Çiftçiler, dostumuz Weston'ın kendilerine salık vereceği gibi, buğdayın değerini, hatta pazar fiyatını bile yükseltmediler. Tersine, düşmesine boyun eğmek zorunda kaldılar. Ama bu onbir yıl boyunca, her çeşit makineler getirdiler, daha bilimsel yöntemler uyguladılar, ekilebilir toprakların bir bölümünü otlak haline getirdiler, çiftlikleri genişlettiler ve böylelikle üretim hacmini artırdılar; bu yollarla ve daha başkaları ile, emeğin üretici gücünü artırarak emek talebini azalttıklarından, tarımsal nüfusa gene göreceli bir fazlalık yarattılar. Sağlam temellere dayanan eski ülkelerde, sermayenin ücret artışlarına karşı az çok hızlı bir biçimde gösterdiği tepkinin genel yöntemi budur. Ricardo, çok haklı olarak, makinenin emekle sürekli rekabet halinde olduğuna, makinenin, çok kez, ancak emeğin fiyatının belli bir düzeye ulaştığı zaman üretime sokulabildiğine;⁴⁰ ama makine kullanımının emeğin üretici gücünü artırmanın sayısız yöntemlerinden ancak bir tanesi olduğuna işaret etmiştir. Sıradan emekte göreceli bir bolluk yaratan bu gelişmenin kendisi, beri yandan vasıflı emeği basitleştirir ve böylece de onun değerini düşürür.

Aynı yasa, kendisini başka bir biçimde de ortaya kor. Emeğin üretici gücünün gelişmesi ile, sermaye birikimi, [sayfa 88] hatta göreceli olarak yüksek ücret oranına karşın, hızlanır. Dolayısıyla insan, Adam Smith gibi –ki onun zamanında modern sanayi henüz emekleme çağındaydı– sermayenin hızlanan birikiminin, emeğe büyüyen bir talep sağlayarak, terazinin kefesini işçi lehine eğdireceği sonucunu

çıkarabilir. Çağdaş yazarların pek çoğu, bu görüşten hareketle, şu son yirmi yıl içinde, İngiliz sermayesi İngiliz halkından çok daha büyük bir hızla arttığı halde, ücretlerin neden daha fazla artmamış olduğuna şaşmışlardır. Ama sermaye birikiminin durmadan artmasıyla zamandaş olarak, *sermayenin bileşiminde gittikçe. büyüyen bir değişiklik* meydana gelir. Toplam sermayenin, sabit sermayeden, makinelerden, hammaddelerden, her türden üretim araçlarından meydana gelen bölümü, ücretlere, yani emeğin satın alınması için yatırılan bölümüne oranla çok daha hızlı bir biçimde büyür. Bu yasa, Bay Barton, Ricardo, Sismondi, Profesör Richard Jones, Profesör Ramsay, Cherbuliez ve daha birçokları tarafından az çok doğru bir biçimde ortaya konulmuştur.

Eğer sermayenin bu iki ögesi arasındaki oran, başlangıçta bire-bir idiyse, sanayi ilerlemesi sırasında beşe-bir, vb. haline gelecektir. Eğer, toplam 600'lük bir sermaye üzerinden 300'ü aletlere, hammaddelere, vb., 300'ü ise ücretlere yatırılmışsa, 300 yerine 600'lük bir işçi talebi yaratmak için toplam sermayeyi iki katına çıkarmaktan başka bir şey gerekmeyecektir. Ama, eğer 600'lük bir sermaye üzerinden, 500'ü makine ve malzemeye vb., yalnız 100'ü ücretlere yatırılmışsa, bu durumda 300 yerine 600'lük bir işçi talebi için aynı sermayenin 600'den 3.600'e çıkması gerekir. Sanayi gelişmesinde, emek talebi, demek ki, sermaye birikimi ile atbaşı gitmez. Kuşkusuz emek talebi de büyür, ama sermayenin artışına göre durmadan azalan bir oran içinde büyür.

Bu birkaç değinme, modern sanayi gelişmesinin, dengeyi her gün biraz daha işçinin aleyhine, kapitalistin lehine değiştirmek zorunda olduğunu, ve bundan dolayı kapitalist üretimin genel eğiliminin, ücretlerin ortalama düzeyini yükseltmek değil, düşürmek, ya da *emek değerini* az çok *en alt sınıra* indirmek olduğunu göstermeye yetecektir. Ama, bu düzende *şeylerin* eğilimi böyledir diye, işçi sınıfı, sermayenin gasplarına karşı direnişten, durumlarını geçici olarak ^[sayfa 89] iyileştirmek için ortaya çıkan fırsatları en iyi biçimde değerlendirme girişimlerinden vaz mı geçmelidirler? Eğer işçi sınıfı böyle yapsaydı, ezilmiş, artık hiç bir umudu kalmamış, ömürboyu açlık çeken yaratıklar yığınından başka bir şey olmamak durumuna düşerdi. İşçilerin ücret düzeyini korumak için giriştikleri mücadelenin tüm ücretlilik sistemine ayrılmazcasına bağlı olduğunu, her 100 durumdan 99'unda ücretleri yükseltme yolundaki

çabalarının belirli emek değerini koruma yolundaki çabalardan ibaret olduğunu, ve kendi fiyatları konusunda kapitalistlerle tartışmak zorunluluğunun kendilerini meta olarak satmak zorunda oluşlarının doğasında bulunduğunu gösterdiğimi sanırım. Eğer işçi sınıfı, sermaye ile olan günlük çatışmasında gerileyecek olsaydı, daha büyük çapta şu ya da bu harekete girişme olanağından kendi kendini yoksun bırakmış olurdu elbette.

Aynı zamanda ve ücretlilik sisteminin getirdiği genel köleleşmenin tamamıyla dışında olarak, işçiler, bu gündelik mücadelenin kesin sonucunu fazla abartmamalıdır. Unutmamaları gerekir ki, sonuçla!a karşı mücadele etmektedirler, bu sonuçların nedenlerine karşı değil; unutmamaları gerekir ki, aşağı doğru inen hareketi yalnızca geciktirmekte, ama yönünü değiştirmemektedirler; ancak geçici çareler bulmakta, ama hastalığı iyi etmemektedirler. Demek ki, işçiler, sermayenin ara vermeden sürüp giden gasplarının ya da piyasa değişikliklerinin doğurduğu bu kaçınılmaz gerilla savaşlarına kendilerini tamamıyla kaptırmamalıdır. Anlamaları gerekir ki, bellerini bükten, bütün yoksulluğu ile birlikte, mevcut düzen, aynı zamanda, toplumun ekonomik dönüşümü için gerekli *maddi koşulları ve toplumsal biçimleri* de yaratır. “*Adil bir işgünü karşılığında adil bir ücret!*” biçimindeki *tutucu* slogan yerine, bayrakları üzerine şu *devrimci* sloganı yazmalıdırlar: “*Ücretlilik sisteminin kaldırılması!*”

Bu çok uzun ve, korkanm ki, çok yorucu, ama konumu doyurucu bir biçimde işlemek için yapmam gereken açıklamadan sonra, şu aşağıdaki kararları önererek sözlerime son vereceğim:

Birincisi. Ücret oranında genel bir yükselme, genel kâr oranında bir düşüşe yolaçar, ama geniş anlamında, meta ^[sayfa 90] fiyatlarını etkilemez.

İkincisi. Kapitalist üretimin genel eğilimi, ücretlerin ortalama standardını yükseltmek değil, düşürmek yolundadır.

Üçüncüsü. Sendikalar, sermayenin saldırılarına karşı direniş merkezleri olarak yararlı iş görürler. Güçlerini pek yerinde olmayan bir biçimde kullandılar mı, kısmen hedeflerini gözden kaçırırlar. Aynı zamanda mevcut düzeni değiştirmeye çalışacakları ve örgütlü güçlerini, işçi sınıfının kesin kurtuluşu, yani ücretlilik sisteminin kesin olarak kaldırılması için bir araç olarak kullanmaya çalışacakları yerde, düzenin sonuçlarına karşı gerilla savaşları ile yetindikleri

anda da, hedeflerini büsbütün yitirirler. [sayfa 91]

Mayıs sonu ve 27 Haziran
1865 tarihleri arasında
Marks tarafından
yazılmıştır.

Aynı bir broşür olarak ilk kez
1898'de Londra'da yayınlanmıştır.

AÇIKLAYICI NOTLAR

[75] Bu yapıtı baskıya hazırlarken Marx, kapitalist toplumdaki sınıf savaşımının maddi temelini oluşturan iktisadi ilişkilerin ana hatlarını herkesçe anlaşılabilir bir dille sunmayı hedeflemişti. Amacı, proletaryayı teorik bir silahla –kapitalist toplumda burjuvazinin sınıf egemenliğinin ve işçilerin ücret köleliğinin üzerine dayandıkları temel konusunda derin bir bilimsel kavrayışla– silahlandırmaktı.

Ücretli Emek ve Sermaye'nin bu ciltte yer alan Türkçe metni, bu yapıtın Fransızcasından çevrilerek (K. Marx, *Travail Salié et Capital; Salarie, Prix et Profit*, Editions Sociales, Paris 1969) *Ücretli Emek ve Sermaye; Ücret, Fiyat ve Kâr* adı ile Sol Yayınlar tarafından Nisan 1976'da yayınlanmış ikinci baskısındaki metnin bu cilt için düzenlenmiş yeniden basımıdır. –174.

[76] *Neue Rheinische Zeitung. Organ der Demokratie* – 1 Haziran 1848'den 19 Mayıs 1849'a kadar Köln'de yayınlanmış bir günlük gazete; Marx gazetesinin başyazarı, Engels de yazıkurulu üyesiydi. –174, 226, 428, 611.

[77] Brüksel'deki *Alman İşçileri Birliği*, Belçika'da yaşamakta olan Alman işçilerinin siyasal bilinçlerini daha da geliştirmek ve onlar arasında bilimsel komünizm düşüncelerini yaymak için 1847 Ağustosunu sonlarında Marx ve Engels tarafından kurulmuştu. Marx, Engels ve arkadaşları tarafından yönlendirilmekte olan Birlik, Belçika'daki devrimci Alman işçileri için, çevresinde toplanılan yasal bir merkez haline geldi. Birliğin en önde gelen üyeleri, aynı zamanda, Komünist Birliğin Belçika şubesi üyeleriydiler. Üyelerinin Belçika polisi tarafından tutuklanması ve sınırdışı edilmesi yüzünden Brüksel'deki Alman İşçileri Birliğinin faaliyetleri, Fransa'daki 1848 Şubat burjuva devriminin hemen ardından durdu. –174.

[78] Burada, Macaristan burjuva devriminin bastırılması ve Avusturya Habsburg hanedanlığının yeniden kurulması amacıyla Macaristan'ın 1849'da Çar birlikleri tarafından işgal edilmesine değinilmektedir. –174.

[79] Burada, Mayıs-Haziran 1849'da Almanya'da (28 Mart 1849'da Frankfurt Ulusal Meclisi tarafından kabul edilmiş, ama birtakım Alman devletleri tarafından reddedilmiş bulunan) İmparatorluk Anayasasının desteklenmesi amacıyla girişilen halk ayaklanmasına değinilmektedir. Bu ayaklanmalar kendiliğinden ve birbirlerinden kopuktular, ve 1849 Haziranı ortasında bastırıldılar. - 174, 214.

[80] Ücretli emek ve sermaye konusu üzerinde "Ücret" başlığını, ve kapağında da "Brüksel, Aralık 1847" notunu taşıyan nihai konuşmanın ya da bir dizi nihai konuşmanın kaba anahatları daha sonradan Marx'ın elyazmaları arasında bulundu. Bu konuşmaların içeriğine gelince, (bkz: K. Marx, *Ücretli Emek ve Sermaye; Ücret, Fiyat ve Kâr*, Sol Yayınları, Ankara 1976, s. 61-88) elyazmaları, tamamlanmış *Ücretli Emek ve Sermaye* yapıtının bazı bakımlardan bir devamıdır. Bu yapıtın basıma hazır hale getirilmiş biçimdeki son bölümleri Marx'ın elyazmaları arasında bulunamamıştır. - 174.

[81] Marx, *Kapital*'de şöyle yazıyordu: "... ben klasik ekonomi politik deyince ... W. Petty'den beri, burjuva toplumundaki gerçek üretim ilişkilerini araştıran bir ekonomi bilimini anlıyorum." (Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 102, 33. dipnot.)

Klasik ekonomi politığın İngiltere'de en önde gelen temsilcileri, Adam Smith ve David Ricardo idi. - 176.

[82] Engels, *Anti-Dühring*'de şöyle yazıyordu: "Ekonomi politik, dâhi kafalarda 17. yüzyıl sonuna doğru doğmuş olmasına karşın, gene de, dar anlamda, fizyokratlar ve Adam Smith'in vermiş buldukları olumlu formüller içinde, esas itibarıyla 18. yüzyılın çocuğudur..." (F. Engels, *Anti-Dühring*, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 241.) - 176, 254.

[83] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 596. - 179.

[84] Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 191. - 180.

[85] Engels, burada, 1891'deki Mayıs Gününün kutlanmasına değiniyor. Bazı ülkelerde (İngiltere ve Almanya) Mayıs Günü 1 Mayıs'tan sonra gelen ilk Pazar günü kutlanmaktaydı, ki 1891'de bu, 3 Mayıs'a raslamaktaydı. - 183.

[86] 1848 Devrimi sözkonusudur. - 184.

[87] "Giriş"te Engels'in belirttiği gibi, bu yapıt tamamlanmadan kalmıştır. Marx, Köln'den geçici olarak ayrıldığı için ve Almanya'daki siyasal durumun kızışması ve *Neue Rheinische Zeitung*'un yayınının durmuş olması nedeniyle makalelerin yayını kesintiye uğramıştı. - 212.

²² Bu yapıt, Marx'ın Birinci Enternasyonalin Haziran 1865 tarihindeki Genel Konsey toplantısına sunduğu rapordur. Marx, bu rapor ile, kendi artı-değer teorisinin temellerini ilk kez kamuoyuna açıklamış oluyordu. Bu rapor, ücret yükselmelerinin işçilerin durumunu iyileştiremeyeceğini ve sendikal eylemlerin işçi çıkarlarına taban tabana karşı olduğunu iddia eden Enternasyonal üyesi John Weston'un bu hatalı görüşlerine karşı yöneltilmişse

de, işçilerin ekonomik mücadelesine ve sendikalara karşı olumsuz bir tavır alan prudonculara ve lasalcılara da ağır bir darbe indiriyordu. Proleterlerin kapitalist sömürücüler karşısında pasif teslimiyetçi olmaları gerektiği görüşüne kesinlikle karşı çıkmaktadır; bu yapıtlarıyla işçilerin ekonomik mücadelesinin oynadığı rol ve bunun önemi konusunda teorik dayanaklar sağlamış ve bu mücadelenin proletaryanın nihai hedefine, ücretli köleliğe son verilmesi hedefine bağımlı kılınması gerektiğini vurgulamıştır. Bu raporun elyazması metni muhafaza edilmiştir. Rapor ilk kez 1898'de, Londra'da, Marx'ın kızı Eleanor tarafından, *Değer, Fiyat ve Kâr* başlığı altında yayınlanmış ve eşi Eduard Aveling de bu yayına bir önsöz yazmıştır. Aveling, bu önsöz için, ve başlığı bulunmayan ilk altı bölüm için başlıklar koymuştur. Bu baskıda, ana başlık dışında, bütün bu başlıklar alınmıştır. -37.

²³ Geçici Tüzüğü'nün 1865'te Brüksel'de yapılmasını öngördüğü kongre yerine Londra'da bir ön kongre toplanmıştı. -37.

²⁴ Fransız burjuva devrimi sırasında, 1793 ve 1794'te, Jakoben kongre, bazı metallerin azami fiyatlarını ve azami ücretleri sabitleştirmişti. -45.

²⁵ *İngiliz Bilimleri İlerletme Derneği* 1831'de kurulmuştur. Marx, burada, bu derneğin iktisat şubesinin Eylül 1861'de yapılan bir toplantısında W. Newmarch'ın (Marx, bu kişinin adını yanlış yazmıştır) yaptığı konuşmaya değiniyor. -46.

²⁶ Bkz: Robert Owen, *Observations on The Effect of The Manufacturing System*, London 1817 , s. 76. -46.

²⁷ Burada 1853-56 Kırmı Savaşına değiniliyor. -47

²⁸ 19. yüzyılın ortalarında, kırsal bölgelerdeki konutların geniş çapta yıktırılması, bir ölçüde, toprak sahiplerinin yoksullar yarana ödedikleri vergi miktarının kendi toprakları üzerinde oturan yoksulların sayısına bağlı oluşuyla açıklanabilir. Toprak sahipleri, kendileri için hiç bir yarar olmayan ama, tarımsal "fazla" nüfus için gene de bir barnak olabilecek bu konutları kasıtlı olarak yıktırılmışlardır. -47.

²⁹ *The Royal Society of Arts*. – 1754'te Londra'da kurulmuş olan bir burjuva eğitim ve hayır derneği. Adı geçen bildiri, John Morton'un oğlu John Chalmers Morton tarafından okunmuştur. -47.

³⁰ *Tahıl Yasaları*. – Dışardan yapılan tahıl ithalatını kısıtlamayı ya da yasaklamayı amaçlayan Tahıl Yasaları, büyük toprakbeylerinin çıkarlarını korumak üzere konulmuştu. 1838'de Manchesterli fabrikatörler Cobden ve Bright, Tahıl Yasalarına Karşı Birlik adlı bir örgüt kurdular. Bu Birlik, sınırsız serbest ticaret istemini öne sürerek, işçi ücretlerini düşürmek ve toprak aristokrasisinin ekonomik ve siyasal gücünü zayıflatmak amacıyla Tahıl Yasalarının kaldırılması için savaştı. Bu mücadele sonucunda Tahıl Yasaları 1846'da kaldırıldı. -48.

³¹ Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, Vol. I, Edinburg 1814, s. 93. -65.

³² Thomas Hobbes, "Leviathan: or the Matter, Form, and Pover of a Common wealth, Ecclesiastical and Civil", *The English Works*, London 1839, c. III, s. 76. -67.

³³ Burada İngiltere'nin, 18. yüzyıl sonundaki Fransız burjuva devrimi sırasında Fransa'ya karşı başlattığı savaflara değiniliyor. O sıralar İngiltere'de hükümet tarafından, halkı sindirmek için başlatılmış bir terör hüküm sürüyordu. Örneğin, bazı ayaklanmalar bastırılmış ve işçilerin örgütlenmelerini yasaklayan yasalar çıkarılmıştı. -81.

³⁴ Marx burada Malthus'un yazdığı bir broşüre değiniyor: *An Inquiry into the Nature and Progress of Rent, and the Principles by Which It is Regulated*, London 1815. -81.

³⁵ *İşevleri*, İngiltere'de, 17. yüzyılda kurulmuştu. 1834'te Yoksullar Yasasının çıkartılmasından sonra, işevleri yoksullara yapılan tek yardım oldu; bunlar hapisane disiplinini anımsatan katı disiplinleriyle ün salmışlardı ve halk tarafından "yoksul bastilleri" diye anılıyorlardı. -81.

³⁶ Burada, 1831 yılında kabul edilmiş bulunan On-Saat Yasası üzerine İngiliz parlamentosunda çocukların ve gençlerin çalıştırılmaları konusunda Şubat ve Mart 1832'de çıkmış bulunan tartışmalara değiniliyor. -82.

³⁷ *Juggernaut (Jagannath)*. – Hindu tanrısı Krişna ya da Vinşu'nun adlarından biri. Juggernaut Tapınağı rahipleri yığınsal hacılarından büyük kârlar elde ediyorlar ve bayadelerinin, tapınakta yaşayan kadınların fuhşunu teşvik ediyorlardı. Juggernaut'a tapınma, inanmışların kendi nefslerine eziyet etmelerinde kendilerini öldürmelerinde ifadesini bulan tantanalı dinsel ayinlerle ve aşın fanatizmle belirginleşmekteydi. Juggernaut'un anısına yapılan yıllık büyük festivalde hacılardan bazılar, kendilerini, putu taşıyan büyük arabanın tekerlekleri altına atıyorlardı. -83.

³⁸ 16. yüzyıldan beri İngiltere'de yürürlükte olan *Yoksullar Yasasına* göre, her cemaat, yoksullar için özel bir vergi ödemek zorundaydı. Kendilerine bakamayacak durumda olan cemaat üyeleri, yoksullara yardım demekleri aracılığı ile karşılıksız yardım görüyorlardı. -86.

³⁹ Bkz: Karl Marx, *Kapital*, Birinci Cilt, Sol Yayınları, Ankara 1975, s. 806, dipnot 70: "Biz burada, gerçek sömürgeleri, serbest göçmenlerin yerleştikleri bakir toprakları ele alıyoruz. Birleşik Devletler, ekonomik anlamda, bugün bile ancak Avrupa'nın bir sömürgesidir. Ayrıca, bu kategoriye, köleliğin kaldırılması ile daha önceki koşulların tamamıyla değişmiş olduğu eski plantasyonlar da girer."

Sömürge ülkelerde toprak, her yerde, zorla özel mülkiyet haline getirildiğinden, ücretli işçiler bağımsız üreticiler haline gelme olanaklarından yoksun kalmışlardı. -88.

⁴⁰ David Ricardo, *On the Principles of Political Economy, and Taxation*, London 1821, s. 476. -88.